

DATE lärmaterial

TILLGÄNGLIGHET • LÄRMILJÖER • LIKABEHANDLING

F-3
& FRITIDS

Tillgänglig utbildning – DATE lärmaterial

DATE lärmaterial är målgruppsanpassat och har direkt koppling till styrdokument, ämnen och kurser. Det finns ett material till förskolan, ett för årskurserna F–3, ett för årskurserna 4–9 (10) samt ett för gymnasieskolan.

DATE lärmaterial handlar om att tillgängliggöra våra lärmiljöer, för alla, oavsett funktionssätt. Lärmaterialet ger dig aktiviteter och lektioner att använda i den ordinarie pedagogiska verksamheten på förskolan eller skolan. Innehållet bjuder på en bredd av kreativa, lustfyllda och fördjupande övningar som kommer att engagera och entusiasmera både dig själv och dina barn och elever. DATE lärmaterial ger dig elevblad, sagor, PowerPoint-presentationer, pedagogiska berättelser, faktablad, sång och musik, filmer, ljudfiler, arbetsblad – allt färdigt att använda och tillgänglighetsanpassat.

DATE lärmaterial kan med fördel användas tillsammans med Värderingsverktyget för tillgänglig utbildning. De båda materialen bidrar till utveckling av en tillgänglig lärmiljö. Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder också stöd och kompetensutveckling inom området.

Läs mer på våra sidor om tillgänglighet www.spsm.se/tillganglighet

DATE lärmaterial är fritt att ladda ner och kopiera upp. Mediematerial på webben är inbäddat för att undvika spridning.

Specialpedagogiska skolmyndigheten 2018

Författare: Karin Kjellberg

Projektgrupp: Albin Hagberg, Karin Kjellberg och Åsa Sjöwall

Redaktör: Erika Wermeling

Grafisk form, inlaga: Linn Sandgren

Illustration: Jenny Karlsson (djur och karaktärer), Rebekka Mornio (övrig inlaga), Lasse Skarbøvik (temasidor)

Grafisk form, omslag: Liljedals Communication AB

Ursprungligen utgiven av: Funktionsrätt Sverige 2017

Tryck: Lenanders Grafiska AB, Kalmar, 2018.

Femte upplagan.

ISBN: 978-91-28-00860-0 (tryckt)
978-91-28-00861-7 (pdf)

Best.nr SPSM: 00756

DATE

Ett lärmaterial om mötet mellan elev och lärmiljö
för alla barn i F-3

Karin Kjellberg

Vad betyder DATE?

Delaktighet

Alla elever ska kunna vara fullt delaktiga i skolan utifrån sina egna förutsättningar.

Attityder

Är en del av tillgängligheten eftersom vi alla bidrar till att forma vår gemensamma miljö.

Tillgänglighet

Tillgång till den pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljön är en grundförutsättning för lärande och utveckling och för delaktighet i gemensamma aktiviteter.

Elever

Eleverna utforskar sin egen lärmiljö och agerar för ökad tillgänglighet.

Förord

Vi människor har olika sätt att fungera beroende på situation och sammanhang. I skolan är lärmiljöernas utformning av yttersta vikt för att alla barn ska kunna vara delaktiga i verksamhetens aktiviteter, lära sig och utvecklas.

DATE lärmaterial är ett verktyg som elever och pedagoger arbetar med för att göra verksamheten mer tillgänglig och utveckla lärmiljöerna i skolan och på fritids.

DATE lärmaterial för grundskolan F-3 har tagits fram i projektet DATE Nya målgrupper 2015–2017. Materialet utgår från elevers och lärares egna erfarenheter, etablerad forskning och rekommendationer från Specialpedagogiska skolmyndigheten, Skolverket, Diskrimineringsombudsmannen och Myndigheten för delaktighet.

Ett stort tack till barn och pedagoger i projektets pilotskolor Blackebergs-skolan, Hagaskolan och Kungsholmens friskola i Stockholms län. Ni har gett värdefulla synpunkter och tips i framtagandet av materialet. Tack också till projektets referensgrupp och deltagarna på våra dialogmöten för konstruktiva samtal som bidragit till fler nyanser i materialet.

Karin Kjellberg

Sundbyberg, våren 2017

I januari 2018 tog Specialpedagogiska skolmyndigheten över förvaltning och publicering av DATE lärmaterial. Inför tryckningen under sommaren 2018 har DATE lärmaterial fått nya omslag som överensstämmer med myndighetens grafiska profil. Myndigheten har uppdaterat materialet med diskrimineringslagen som började gälla 1 januari 2017. Några små justeringar av text har genomförts.

Pia Persson

Samordnare för tillgänglig utbildning

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Innehåll

Inledning – DATE lärmaterial för F–3

Introduktion	8
Temaområden i DATE lärmaterial – en presentation	9
DATE lärmaterial – för alla elever och pedagoger	10

Teori och bakgrund

Tillgänglighet i skolan

Vad är tillgänglighet?	11
Tillgänglighetsmodellen och tillgängliga lärmiljöer	11
Ett miljörelaterat perspektiv	12
Bristande tillgänglighet	13
Utforma istället för att anpassa	13

Ord och begrepp i DATE lärmaterial	15
--	----

Likabehandling – mer än relationer

Likabehandling när elever är så olika?	16
Otillgänglighet kan leda till trakasserier	17
Missgynnad och kränkt i sin värdighet	17
Relationer skapas i skolan	18
Likabehandlingsarbete i samverkan med eleverna	19

Normer och attityder

Vad är en vanlig elev?	20
Normkritik och normmedvetenhet	20
Funktionsnorm i läromedel och läseböcker	21
Vem vill jag vara – och vem får jag vara?	21
I skolan pratas det om kroppen – eller?	22

Rätten till lärande och delaktighet

Tillgänglighet är en förutsättning för delaktighet	24
Hur har rätten till lärande sett ut historiskt?	25
Elevers rätt – skolans skyldighet	25
De mänskliga rättigheterna i undervisningen	26
Professor Inga Hinder om DATE	27

Att arbeta med DATE lärmaterial

Spår med lektioner och övningar	29
Spårkarta	29
Temaområden	30
Ålderssanknytning	30
DATE och läroplanen	31
Tänk på det här	31
Översikt lektionsspår och ämneskopplingar	32

Temaområden

Välkommen in!	33
Om att kunna vara i skolan och på fritids	
SPÅR – Mat och ätbart	35
SPÅR – Luft och lukt	45
SPÅR – Ta sig fram	61
Koncentration och lärande	75
Om att kunna tänka och förstå	
SPÅR – Ljud	77
SPÅR – Instruera mera	91
SPÅR – Kan själv	107
Se och hör, prata och gör	117
Om att kunna kommunicera på olika sätt	
SPÅR – Läs och skriv	119
SPÅR – Taltid och lyssningstid	125
SPÅR – Artikulationsresan	133
Tänk tillgänglighet – se olikheterna	145
Om attityder och hur vi möter varandra	
SPÅR – Du, jag och vi	147
SPÅR – Rättvist eller orättvist	161
SPÅR – Ansvar och hänsyn	169
Noter	176
Referenser	177

INLEDNING

DATE lärmaterial för F–3

DATE lärmaterial ökar förståelsen hos barn, elever och pedagoger om hur skola och fritidshem kan bli mer tillgängliga. Lärmaterialet handlar om mötet mellan eleverna och lärmiljön – den sociala, pedagogiska och fysiska miljön i skolan och på fritids.

Alla kan ta på sig tillgänglighetsglasögonen, oavsett hur gamla vi är. När vi sätter på oss dem får vi syn på skolans lärmiljö och elevernas lärsituation. Hur fungerar miljön egentligen? Kan och får alla elever vara med i skolans aktiviteter? Går det att andas fritt inne och ute? Är det möjligt att ta sig runt i skolans byggnader och att hitta i lokalerna? Eller att ta till sig och förstå lektionernas innehåll och skoldagens upplägg? Hur är det med olika aktiviteter i förskoleklassen och fritids, kan alla vara med i dem? Kan barn och vuxna äta maten som serveras? Och känner alla elever att skolan är för dem?

Ja, det finns många frågor – men också många svar. Genom kreativa och lustfyllda lektionsspår i DATE lärmaterial är eleverna, redan från de tidiga åldersklasserna, med i ett konkret arbete för ökad tillgänglighet på skolan. De undersöker sin egen lärmiljö, tar ställning – och agerar efter vad de upptäcker, utifrån ålder och mognad.

Med DATE får eleverna

- undersöka lärmiljön och upptäcka eventuella hinder
- komma på enkla lösningar som gör skolan mer tillgänglig
- ökad förståelse för att människor fungerar på olika sätt
- förståelse för att miljön måste utformas för att fungera för alla

Pedagoger och skolan får

- färdiga lektionsplaneringar och andra övningar
- kompetensutveckling
- stöd i likabehandlingsarbetet

” Hej! Jag heter professor Inga Hinder. Vi kommer mötas här i DATE – du, dina elever och jag. Jag finns med på hela DATE-resan. Välkommen ombord!

Temaområden i DATE lärmaterial – en presentation

Lektionerna och övningarna i DATE lärmaterial är uppdelade i fyra temaområden. Sammantaget konkretiserar temaområdena hur skolans lärmiljö kan bli tillgänglig.

Välkommen in!

Temaområdet handlar om vikten av framkomlighet i skolans lokaler och att lärmiljön är fri från allergiframkallande produkter. Innehållet fokuserar på den fysiska och sociala miljön kopplat till förflyttning, luft, material samt livsmedel och måltidsgemenskap.

Koncentration och lärande

Temaområdet handlar om hur olika upplevelsen av koncentration och arbetsro kan vara. Övningarna ger ökad medvetenhet om allas vårt ansvar för en tillgänglig lärmiljö. Innehållet fokuserar på den fysiska miljön kopplat till ljud samt den pedagogiska och sociala miljön kopplat till information, instruktioner och social interaktion.

Se och hör, prata och gör

Temaområdet handlar om vad en god kommunikativ lärmiljö är, framför allt när det gäller verbal kommunikation och läsning. Innehållet fokuserar på den pedagogiska och sociala miljön och synliggör olikheter och möjligheter i elevernas sätt att kommunicera.

Tänk tillgänglighet – se olikheterna

Temaområdet tar upp olika begrepp som har med den sociala, fysiska och pedagogiska lärmiljön att göra. Temat handlar om rättvisa och orättvisa, ansvar och hänsyn samt om tillgänglighet, som är huvudordet i det här materialet. Innehållet fokuserar på attityder, bemötande och förhållningssätt kopplat till funktionalitet och kroppsliga olikheter.

För en överskådlig bild av temaområdenas olika lektionsspår, se matrisen på sidan 32.

Temaområdena återfinns på sidan 33 och framåt.

Fler DATE lärmaterial

För förskoleklasser rekommenderas också DATE lärmaterial för förskolan.

För årskurs 3 rekommenderas också DATE lärmaterial för 4–9.

Se www.spsm.se/date-larmaterial för mer information.

DATE lärmaterial – för alla elever och pedagoger

DATE är ett lärmaterial för alla elever oavsett funktionssätt. Det är utformat för att användas inom ramen för ämnesundervisningen, eller motsvarande i förskoleklass och på fritids. Innehållet kompletterar valda delar av skolämnena.

Fokus i DATE lärmaterial för grundskolan F-3 är att undersöka de fysiska, pedagogiska och sociala lärmiljöerna i skolan och på fritids, såväl som föreställningarna om våra olika sätt att fungera. Via upplevelser, reflektioner och samtal lär sig eleverna hur miljön påverkar deras och andras sätt att fungera. För en del barn och elever blir detta inte någon överraskning. De har egna erfarenheter av att brottas med olika former av sociala, pedagogiska eller fysiska hinder. Men alla elever kan lära sig mer om sin lärmiljö, både om det som hindrar dem själva och om hinder som klasskamraterna möter.

DATE innehåller inte information om olika funktionsnedsättningar eller diagnoser. Däremot vänder och vrider DATE på föreställningar om personer vars funktionalitet bryter mot normen – och vad de föreställningarna leder till i skolans vardag.

DATE lärmaterial för F-3 är en åldersanpassad version av DATE lärmaterial för årskurs 4-9. Den inledande delen, Teori och bakgrund, är dock i stort densamma som för 4-9-materialet.

Vi är varandras miljö

Tillgänglighet handlar om mötet mellan människa och miljö – och om möten mellan människor. Vi påverkar alla vår gemensamma miljö. Vi är varandras miljö.

På engelska betyde date "möte" och det är just vad DATE lärmaterial handlar om. Ordet date bildas också med begynnelsebokstäverna i materialets ledord:

D = Delaktighet

A = Attityder

T = Tillgänglighet

E = Elever

☞ Hur förstår dina elever ordet DATE? Hur uttalas det?

Vet de vad det betyder? Det svenska verbet "dejta" känner de säkert till. Det hör ju också ihop med engelskans "möte".

Men hur är det med begreppen som bildar ordet DATE?

En del ord är kanske svåra för barn i åldern 6-9 år. Jag ger förslag på hur begreppen kan förklaras för dem på sidan 27.

Psst! Jag vill gärna bli presenterad för dina elever.

Jag finns på en bild som du kan visa på smartboarden.

Bilden hittar du på www.spsm.se/date-larmaterial

Och glöm inte mitt namn – professor Inga Hinder!

TEORI OCH BAKGRUND

Tillgänglighet i skolan

I en tillgänglig miljö påverkar elevers olika sätt att fungera inte deras möjligheter att lära sig och att vara delaktiga i skolan eller på fritids.

Vad är tillgänglighet?

Generellt innebär tillgänglighet hur väl en organisation, verksamhet, lokal eller plats fungerar för personer oavsett funktionalitet. Framkomlighet, kommunikation, begriplighet och tydlighet är bärande delar i tillgänglighet.

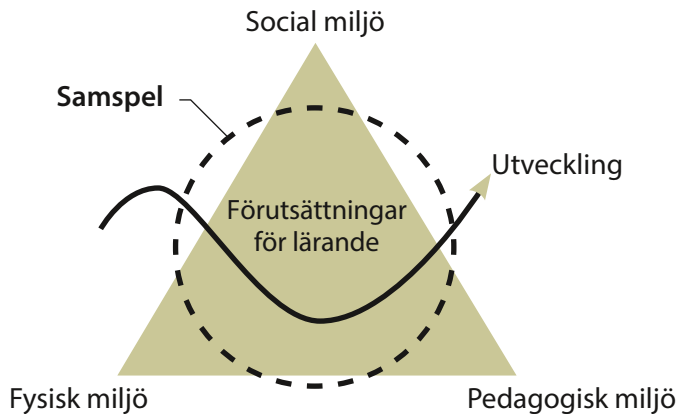
Många människor rör sig i en tillgänglig fysisk miljö utan att själva tänka närmare på det. Den som kan gå i trappor behöver inte reflektera över att flervåningshuset saknar hiss. Den som har lätt att tänka övergripande hindras inte av röriga instruktioner. Den som enkelt förstår socialt samspel begränsas inte av utsagda koder.

Barriärer som hindrar människor att fungera fullt ut kan te sig på många olika sätt. Traditionellt har tillgänglighet förknippats med hur lokaler kan utformas för att vara lätta att ta sig fram i, ge god belysning och ha bra akustik. Tillgängliga lärmiljöer i skolan har dock en bredare innebörd.

Tillgänglighetsmodellen och tillgängliga lärmiljöer

Tillgänglighet är en grundläggande förutsättning för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig undervisningen, umgås med varandra och delta i olika aktiviteter i klassrummet eller på rasterna, fritids och friluftsdagar och vara med på studiebesök och utflykter. Skolor som arbetar aktivt med tillgänglighet tar reda på barriärer i lärmiljön som hindrar elevers lärande och personliga utveckling – och förändrar lärmiljön utifrån den kunskapen.

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, har tagit fram en modell för tillgänglighet i skola och utbildning, Tillgänglighetsmodellen. Modellen beskriver hur skolans pedagogiska, sociala och fysiska miljöer behöver samspela för att eleven ska ges tillgång till och möjlighet att ta del av lärande och gemenskap i hela lärmiljön.

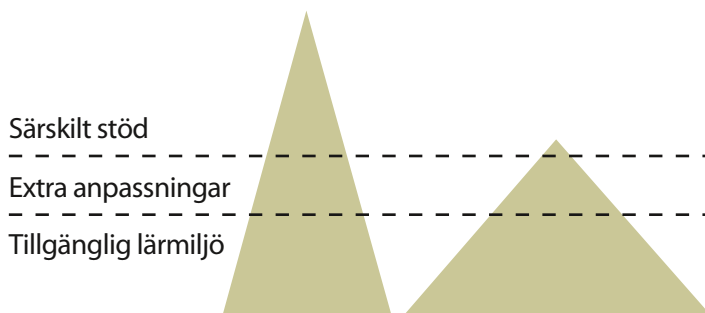
I SPSM:s handledning Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning beskrivs modellen i sin helhet.¹

Ett miljörelaterat perspektiv

Skolan behöver granska lärmiljöernas utformning kritiskt i syfte att ta reda på hinder för elevernas lärande och kunskapsutveckling. Det är ett helt annat perspektiv än att betrakta eleverna och deras egenskaper som problem. Att identifiera behov i lärmiljön är en del i uppgiften att identifiera och uppmärksamma behov hos eleverna, påpekar Skolinspektionen i sin kvalitetsgranskning om extra anpassningar.² Det är att ha ett miljörelaterat perspektiv på lärmiljöerna. Saknar skolan detta perspektiv så riskerar lärmiljöernas utformning och lärarnas agerande i sig att skapa behov hos eleverna.

Skolinspektionen ger en rad exempel på behov som har med lärmiljön att göra men som sällan uppmärksammas som ett behov hos enskilda elever. Studiero i klassrummet, uppmärksamhet och talutrymme i gruppen, liksom att bli sedd, bekräftad och uppmuntrad för att behålla sin koncentration är några av dem. Hit hör också förberedelse på vad som ska hända under lektionen – och i andra skolaktiviteter – samt alternativa instruktioner utöver muntliga eller skriftliga. Likaså skolans medvetenhet om att elever kan uppleva osäkerhet i en större grupp, med nya kamrater och lärare eller känna sig otrygga i lärmiljön.

Ett miljörelaterat perspektiv leder till ett arbete med att tillgängliggöra lärmiljöerna. Tillgängliga lärmiljöer bidrar i sin tur till minskat behov av extra anpassningar och särskilt stöd till enskilda elever – och skapar goda förutsättningar till lärande och utveckling för alla elever oavsett funktionsätt.

Illustrationen är hämtad från Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning och synliggör vinsten med att arbeta för en tillgänglig lärmiljö genom generella lösningar.¹

Bristande tillgänglighet

Kraven på tillgänglighet har ökat i samhället. Sedan 2015 är bristande tillgänglighet inskrivet som en form av diskriminering i diskrimineringslagen. Tillgänglighet har länge varit en viktig rättighetsfråga för funktionsrättsrörelsen. Rörelsens långa kamp och aktiva opinionsarbete har lett till att lagen vidgats. För skola och fritidshem gäller bestämmelserna om bristande tillgänglighet undervisning, aktiviteter och lokaler.

Diskrimineringslagen utgår från en persons möjligheter i jämförelse med en annans. Diskrimineringsformen bristande tillgänglighet gäller enbart diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning. I skola och utbildning betyder det att barn och elever med funktionsnedsättning ska komma i en jämförbar situation med kamraterna utan funktionsnedsättning.³ Skola och fritids ska vidta skäliga åtgärder för att öka tillgängligheten så att elever med funktionsnedsättning inte missgynnas i jämförelse med andra barn.

Den 1 januari 2017 trädde nya bestämmelser i kraft för att förebygga diskriminering. Skolor och förskolor ska enligt diskrimineringslagen arbeta med aktiva åtgärder. Aktiva åtgärder är ett förbyggande och främjande arbete för att motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett diskrimineringsgrund.

Även om bristande tillgänglighet bara gäller diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning, kan lösningar och utformning som förbättrar tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning gynna även andra elevers sätt att fungera.

Utforma istället för att anpassa

Alla elever har enligt skollagen rätt till den ledning och stimulans de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att utifrån sina förutsättningar kunna utvecklas så långt som möjligt. Som ett led i det ska skolan och undervisningen motverka konsekvenserna av elevers funktionsnedsättningar i strävan att uppväga skillnader i deras förutsättningar.⁴ Lärmiljöerna och hela undervisningsprocessen behöver vara utformad på ett sådant sätt att alla elever oavsett funktionssätt har likvärdig tillgång till utbildningen.

Det är stor skillnad på utformning och anpassning. Utformning tar avstamp i alla elevers förutsättningar – anpassningar pekar ut elever. Elever i

grundskolan som inte når, eller riskerar att inte nå, kunskapskraven har rätt till stödinsatser i form av extra anpassningar eller särskilt stöd.⁵ Men om det som räknas höra till extra anpassningar – till exempel alternativa scheman, tydliga instruktioner och förberedelser – vore en naturlig del av lärmiljön skulle den inte behöva anpassas i efterhand och till enskilda elever.

Variationerna i undervisningen är både en del av skolans tillgänglighetsarbete och arbetet för likabehandling. Elever ska inte behöva sticka ut eller få svårigheter för att skolan inte erbjuder en tillgänglig och likvärdig miljö. Då har skolan skapat svårigheter, istället för att ge ledning och stimulans.

Parallellt med utformningen av en tillgänglig lärmiljö behöver skolan ha kunskap om enskilda elevers sätt att fungera. Skolans och pedagogers kunskap om olika funktionssätt är en viktig del i arbetet för att skapa ökad tillgänglighet. Kunskap är medicin mot oförståelse eller ”vänta-och-se”-attityder.⁶ Här berättar en flicka med dyslexi om sin skoltid:

” Jag skulle vilja ha haft fler lärare som hade kunskapen. Så det varit självklart att jag skulle få mina hjälpmedel, att jag kunde göra mina prov muntligt och inte behöva gå till varje lärare och be om hjälp och kräva hjälp. Viktigt att insatsen sätts in tidigt. Den här vi-väntar-och-ser-metoden hoppas jag verkligen skrotas för gott ute på skolorna. Nej, det är inget vänta-och-se – det är bara att sätta in resurserna.⁷

Vill du veta mer om olika funktionsnedsättningar?

Du kan få information om specifika funktionsnedsättningar och diagnoser av funktionsrättsrörelsens intresseorganisationer. En del filmer, faktatexter och handledningar är riktade direkt till elever och skolpersonal.

- Funktionsrätt Sverige, www.funktionsratt.se
 - Lika Unika, www.likaunika.org
 - Du kan även använda tjänsten ”Fråga en rådgivare” på Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, www.spsm.se
-

Ord och begrepp i DATE lärmaterial

DATE lärmaterial använder företrädesvis begreppen funktionalitet och funktions sätt. Orden funktionsnedsättning och funktionshinder förekommer också i texterna.

Funktionalitet beskriver våra kroppar, psyken och intellekt. Vissa av oss har till exempel två ben, andra av oss har inga ben. Några av oss har haft samma funktionalitet sedan födseln. För andra av oss har funktionaliteten förändrats under livet.

Funktions sätt – eller sätt att fungera – beskriver oss när vi gör olika saker. Vi har till exempel olika sätt att fungera när vi tar oss fram, läser eller koncentrerar oss.

Vår funktionalitet säger väldigt lite om hur vi fungerar i olika situationer – eftersom vårt sätt att fungera till stor del beror på sammanhanget och hur miljön är utformad. Ju mer tillgänglig miljön är, desto mindre behöver våra olika funktions sätt innebära hinder.

Funktionsnedsättning och **funktionshinder** är begrepp som används i lagar, styrdokument och inom till exempel funktionsrättsrörelsen. Orden förekommer i DATE lärmaterial i just dessa sammanhang.

Invändningar mot begreppet funktionsnedsättning

Funktionsnedsättning är en av sju diskrimineringsgrunder i diskrimineringslagen. Begreppet funktionsnedsättning kan problematiseras. Det riskerar att bidra till att vissa människors funktionalitet kategoriseras som bristfällig och nedsatt. Om man istället använder begreppet funktionalitet omfattas alla människors sätt att fungera och anslaget blir detsamma som i exempelvis diskrimineringsgrunderna sexualitet, ålder och etnicitet.

Det finns även andra invändningar mot begreppet funktionsnedsättning. En del kritiker använder hellre ord som funktionsvariation och funktions uppsättning. Det är ord som kan sägas vara neutrala eftersom de utgår från alla människors funktionalitet – och att den kan variera – snarare än att utgå från det som begränsar.

Andra föredrar beskrivningen normbrytande funktionalitet som sätter strålkastarljuset på samhällets normer kring funktionalitet och som fokuserar på strukturer istället för på individuella förutsättningar.

Vad säger Socialstyrelsen?

En funktionsnedsättning kan vara fysisk, psykisk eller intellektuell och kommer av en medfödd eller förvärvad skada, eller till följd av sjukdom.

Funktionshinder är kopplat till miljön och handlar om de barriärer som miljön kan utgöra för personer med funktionsnedsättning.

Likabehandling – mer än relationer

” Vad har det här med likabehandling att göra? utbrast en elev i samband med att DATE lärmaterial testades i hans skola.

Pojken och hans kamrater undersökte om det fanns ljud som kunde störa koncentrationen och arbetsron i klassrummet. Vilket samband hade det med likabehandling? De flesta av oss, både barn och vuxna, tänker att likabehandling enbart handlar om risken för mobbning, diskriminering och trakasserier – alltså hur människor är mot varandra.

Men ljud som stör eleverna är exempel på bristande tillgänglighet och därför något som kan diskriminera eleverna. Att förebygga det innebär att förhindra diskriminering. En god ljudmiljö, som ger studiero i klassrummet eller matro i matsalen, är i allra högsta grad en del av skolans likabehandlingsarbete.

Likabehandling när elever är så olika?

Skolornas arbete för likabehandling innebär att verka för lika rättigheter och möjligheter för alla elever. Aktiva åtgärder skapar en trygg och funktionell skolvardag som ger förutsättningar för eleverna att lära och utvecklas – och motverkar diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Det är precis vad tillgänglighet i skolans lärmiljöer också leder till. Tillgängliga lärmiljöer och likabehandling är två sidor av samma mynt.

Likabehandling innebär ytterst att inte göra skillnad mellan elever kopplat till någon av diskrimineringsgrunderna. Men att inte göra skillnad kan ibland vara det som orsakar diskriminering. Likabehandling är inte samma sak som likformighet. Därför kan likabehandling konkret innebära olika-behandling. Här följer två exempel som tydliggör utmaningarna i likabehandlingsarbetet.

På en skola säger pedagogerna: ”Vi tänker inte på om eleven har en allergi, en muskelnedsättning, sitter i rullstol eller har svårigheter med perceptionen.” På den här skolan har de pedagogiska, sociala och fysiska lärmiljöerna utformats så att de fungerar för alla elever. Det kan innebära att det ser olika ut för olika elever – men alla elever oavsett funktionalitet har likvärdig tillgång till lärande och kamratskap. Alla elever får den utbildning de har rätt till.

På en annan skola säger pedagogerna samma sak. De tänker inte heller på elevernas funktionssätt. De menar att det inte behövs eftersom skolan behandlar alla elever lika. Här blir likabehandling synonymt med att alla elever förväntas göra på samma sätt och att lärmiljön utformats lika för alla. Då riskerar likabehandlingsarbetet att leda till diskriminering och utanförskap. Vilket ansvar för rätten till god utbildning och delaktighet tar skolan då? Blir det upp till eleven själv att se till att skaffa sig nödvändiga förutsättningar för en god utbildning?

En grundläggande mänsklig rättighet

Rätten till likabehandling hör till de grundläggande mänskliga rättigheterna. Skolans arbete med aktiva åtgärder ska omfatta alla diskrimineringsgrunder: etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, kön, könsidentitet eller könsuttryck, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och ålder.

Otillgänglighet kan leda till trakasserier

En lärmiljö som är otillgänglig kan leda till att elever kränks och trakasseras. Det här är berättelsen om Dennis och den nya skolgården.

Sommarlovet är slut och Dennis har just börjat i årskurs fem. Skolan han går i är jättefin. Både föräldrar och barn är glada över de nybyggda och fräscha lokalerna. Inför byggnationen hade skolledningen och Dennis föräldrar tillsammans sett över hur miljön borde utformas för att Dennis skulle kunna ta sig fram med sin rullstol. Och visst, det har blivit riktigt bra. Fast inte riktigt överallt. Ytorna där de andra barnen gungar och spelar fotboll har ramats in med kanter av trä som Dennis inte kan ta sig över. Särskilt svårt har han att ta sig till favoritgungan, där han och klasskamraterna brukar gunga tillsammans.

” Du vill gunga, va? säger den något äldre pojken med ett lätt retsamt tonfall.

Nej, det vill jag inte! säger Dennis och drar iväg.

Dennis vill inte stanna kvar. Troligtvis känner han sig mest i vägen. När det egentligen är kanterna som är i vägen – och som dessutom får den äldre pojken att raljera över hans funktionalitet.

Missgynnad och kränkt i sin värdighet

Dennis har blivit missgynnad, enligt diskrimineringslagens bestämmelse om bristande tillgänglighet. Kanten till gungorna har gjort det omöjligt för honom att vara delaktig i rastaktiviteterna med klasskamraterna. Kommunen är ansvarig för den nya skolgården och har genom konstruktionen av området kring gungorna orsakat Dennis upplevelse av utanförskap. Det har i sin tur föranlett kommentaren från den äldre pojken.

Har Dennis också blivit trakasserad? Dennis gav sig aldrig in i frågan om varför han inte ville gunga utan valde att ta sig därifrån. Det indikerar att han varit med om något liknande tidigare. Samlat kan händelser som den här skapa en känsla av att inte vara medräknad, att inte få vara med. Det är att bli kränkt i sin värdighet, vilket är definitionen av trakasserier.

Vad räknas som diskriminering i skolan?

Diskriminering i skolan innebär att en elev missgynnas av skäl som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna, exempelvis funktionsnedsättning. Huvudmannen för skolan eller personalen kan göra sig skyldig till diskriminering, inte eleverna. Formerna för diskriminering kan bland annat vara direkta, indirekta eller innebära bristande tillgänglighet.

Och vad är trakasserier?

Trakasserier är uppträdande och bemötande som kränker en elevs värdighet och som har samband med diskrimineringsgrunderna, exempelvis funktionsnedsättning. Både personal och elever kan göra sig skyldiga till trakasserier.

Vad är kränkande behandling?

Kränkande behandling är uppträdande och bemötande som kränker en elevs värdighet utan att vara diskriminering eller trakasserier utifrån diskrimineringslagens sju grunder. Både personal och elever kan göra sig skyldiga till kränkande behandling.

Relationer skapas i skolan

” Du är en väldigt ovanligt bra kompis! säger mamma till William. Du kan se vad dina kompisar behöver. Du tycker om dem, precis som de är. Det är ovanligt, som en superkraft!

Så slutar boken Williams kompisar som riktar sig till barn i förskoleklass och de lägre skolåldrarna.⁸ Den handlar om att alla är olika och bra på olika saker. Men William är för vanlig – det tycker han åtminstone själv.

En av kompisarna heter Björn. Om honom tänker William att ”han ser vanlig ut, men är ovanlig”. Caroline, en annan kompis, är full av tokiga idéer och har massor av energi. Att döma av dialog och händelseförlopp så har dessa två barn neuropsykiatriska diagnoser. Jonas, en tredje kompis, ”utmärker” sig genom att som kille ha kjol och vill dansa på lina. Och Magnus är storväxt och kan lyfta en hel back med klossar. Ingen annan kan det.

” Men jag då? undrar William. Alla är olika och ovanliga. Själv är jag så himla vanlig, inte superbra på någonting.

William känner sig ledsen ... Tills mamma säger de förlösande orden om att William kan se till andras behov och tycker om dem precis som de är. En jättebra kompis! ”Det gäller att se varandras färdigheter, acceptera varandras egenheter och ta vara på möjligheter, istället för att fokusera på svårigheter”, förklarar bokens baksidestext.

Det relationsskapande arbetet är en del av förskolans och skolans uppdrag och sker i samverkan med hemmen. Barnens möjlighet att utvecklas till

medkännande och ansvarstagande människor ökar i en trygg lärmiljö med goda relationer. Det är ett värdegrundsarbete i linje med läroplanens skrivning om individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁹ Det kan också beskrivas som att främja likabehandling samt förebygga trakasserier, kränkande behandling och mobbning.

Boken om Williams kompisar väcker en del frågor. Är det en färdighet att se till andras behov och vara en jättebra kompis? Är det en egenhet att som kille vara klädd i "tjejkläder" eller att vara storväxt och stark. Eller att vara full av energi och tokigheter? Vad kommer dessa färdigheter och egenheter innebära för barnen i framtiden? Vart kommer det att leda dem?

Alla barn behöver uppmuntras att vara goda kompisar och leva sig in i andra människors sätt att tänka och vara. Och varje elev behöver få sina funktionsrättigheter tillgodosedda. Det betyder att skolan ska ge alla elever utrymme att utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.

Likabehandlingsarbete i samverkan med eleverna

Ansvaret för skolans tillgänglighetsarbete ligger ytterst på personal och huvudmän. Detsamma gäller likabehandlingsarbetet och valet av de åtgärder som behöver vidtas. 2017 infördes begreppet aktiva åtgärder i diskrimineringslagen.¹⁰ Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete som ska motverka diskriminering och trakasserier och på andra sätt verka för lika rättigheter och möjligheter. Aktiva åtgärder är alltså detsamma som likabehandling sett till det praktiska arbetet.

Arbetet med aktiva åtgärder innebär att skolor fortlöpande går igenom följande fyra steg; att undersöka, att analysera, att åtgärda samt utvärdera och följa upp arbetet. Vad som sker inom ramen för aktiva åtgärder ska löpande dokumenteras.

Eleverna ska vara med i det förebyggande och främjande arbetet. Elever har mycket kunskap om hur skolan kan bli mer tillgänglig. Med DATE lärmaterial blir eleverna delaktiga i det praktiska likabehandlingsarbete som rör området funktionalitet och tillgänglighet.

Diskrimineringsombudsmannen, Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten rekommenderar att arbetet med likabehandling tar avstamp i normkritik. Det handlar om att synliggöra de normer som leder till att alla elever inte har lika tillgång till lärande och utveckling och en trygg skolmiljö. Hur kan dessa normer ta sig uttryck?

Normer och attityder

Med ett normkritiskt perspektiv söker pedagogerna efter normerande och begränsande strukturer i den omgivande miljön. Att problematisera stereotypa normbilder av funktionalitet och funktionssätt kopplat till kunskapsutveckling är också en del av det normkritiska perspektivet i skola och utbildning.

Vad är en vanlig elev?

Föreställningar och normer om människor kan leda till att enskilda elever eller grupper av elever på en skola marginaliseras eller utesluts. Normkritik och normkritisk pedagogik gör det möjligt att prata om vilka normer som styr pedagogernas syn på elever och verksamheten. Arbetet tar sin början i att personal i skola och fritids granskar attityder, fördomar, föreställningar eller normbilder i den sociala, fysiska och pedagogiska lärmiljön.

Normer kring funktionalitet, skola och utbildning hör ofta samman med normen om elever. Elevnormen innebär föreställningen om hur elever ska vara för att passa in och klara av skolan. Begrepp som vanlig undervisning, vanliga elever och vanliga klasser är alla uttryck för det. Men vilka elever är det som ryms i dessa klasser? Ordet ”vanlig” befäster ett vi-och-dem-tänk.

Skolans föreställning om eleverna formar lärmiljöerna. En snäv elevnorm leder till en lärmiljö där alla elever förväntas använda samma material, göra uppgifter på samma tid, vara i helklass hela tiden och förstå muntliga instruktioner på samma sätt. I Barnombudsmannens rapport Respekt beskriver barn med funktionsnedsättning att de möts av låga förväntningar i skolan och att de inte utmanas tillräckligt i sitt lärande.¹¹ Hur kan det komma sig?

Normkritik och normmedvetenhet

En medvetenhet om hur normer påverkar uppfattningen om elever gör det lättare att förhålla sig kritisk till dessa normer. Ytterst leder normkritik – eller normmedvetenhet – till konkreta handlingar som gör att alla elever blir medräknade i skola och utbildning. Eleverna är en del av mångfalden istället för att ses som representanter för olika grupper. Skolans normmedvetenhet är ett led i att se eleverna som fullvärdiga deltagare i skolans aktiviteter och på fritids.

Social synlighet, att vara sedd och bli medräknad, är en förutsättning för erkännande i en grupp eller på skolan.¹² Elever som blir socialt osynliggjorda i gruppen eller på skolan, till exempel på grund av sin funktionalitet,

ses inte som unika individer. Att bli socialt osynliggjord är en form av missaktning som kan leda till utanförskap – och bli ett stort hinder för elevens lust till lärande och kunskapsutveckling. Medvetenhet om elevnormer och vad de leder till är viktig kunskap i skolans likabehandlings- och tillgänglighetsarbete.

Funktionsnorm i läromedel och läseböcker

Läromedel, läseböcker och faktaböcker kan bidra till en snäv och högst normativ beskrivning av kropp och funktionalitet. Det finns många exempel på att personer med normbrytande funktionalitet beskrivs som ”några andra” i läromedlen.

Ett exempel på det finns i en av övningarna i DATE lärmaterial. En tecknad bild hämtad från en SO-bok visar människor som köar vid en busshållplats.¹³ De representerar en jämn könsbalans och mångfald vad gäller ålder, funktionalitet, etnicitet och kulturell tillhörighet. Av bildtexten framgår vad alla heter och vart de är på väg någonstans, de flesta ska till arbetet eller skolan. Men en person, en pojke i skolåldern som använder rullstol, har varken något namn eller mål för sin resa. Det enda som går att utläsa av bilden är att pojken ”tillhör” en assistent.

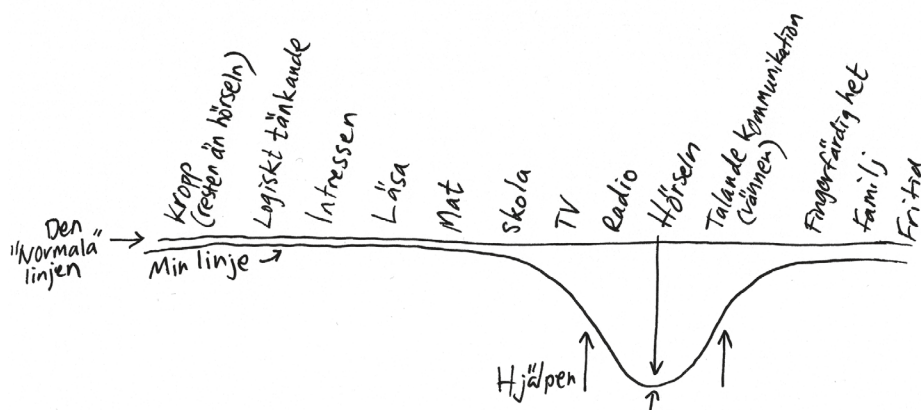
” Han ska nog till sjukhuset, säger några elever i årskurs fyra när de funderar över bilden.

Elevernas uppgift är att hitta på vad pojken heter och vart han ska åka. Trots att de andra barnen vid busshållplatsen ska till skolan tänker inte eleverna som gör uppgiften att pojken i rullstol ska dit. För dem indikerar rullstolen att han är på väg till sjukhuset. Övningen finns i sin helhet på sidorna 163–164. I den reflekterar eleverna kring vem pojken är och vart han ska åka – de gör honom till ett subjekt som alla andra.

Vem vill jag vara – och vem får jag vara?

Läromedel för de senare årskurserna i grundskolan närmar sig ofta barn och ungas frågor om identitet med påståendet ”du får vara som du är”. Men är identiteten något man väljer själv? Hur ryms frågor om normalitet och avvikelse i funktionalitet, kropp och utseende i identitetsbygget? Människor bedöms ofta utifrån sin funktionalitet och funktionaliteten tenderar att överskugga kompetens och andra personliga resurser. Så vem vill jag vara, vem får jag vara – och vem kan jag vara?

Tove, 22 år, har en hel del funderingar kring ”normalitet” och vad som anses vara ”onormalt”. Hon berättar om sitt liv samtidigt som hon ritar linjer på en papperslapp för att illustrera sina tankar.

Längs den "normala" linjen skriver Tove in orden kropp, logiskt tänkande, intressen, läsa, mat, skola, TV, radio, hörseln, talande kommunikation, vänner, fingerfärdighet, familj och fritid. Allt det här är "normala områden" för personer som är normalhörande, menar hon. Det är det för henne också, men bara delvis. På hennes linje finns en dipp vid hörseln och där skriver hon in "hjälpen".

Tove berättar att omgivningen gärna vill "rätta tillbaka" hennes avsteg från kurvan. Fokus läggs på att hennes funktionalitet ska förändras eller korrigeras, men hon tycker fokus borde vara att utforma miljön utifrån hennes hörselnedsättning. Då skulle hon inte ständigt behöva kompensera för sin normbrytande funktionalitet, och kanske skulle det ge henne mer utrymme att utveckla andra delar av sitt identitetsbygge.

I skolan pratas det om kroppen – eller?

” Det är lite olika. Så brukar en pappa kommentera sina barns frågor om människors utseende eller sätt att vara.

Ja, det är lite olika. Eller så är det väldigt olika. Men att prata om den naturliga variationen av kroppar och funktionalitet, låter det sig göras i skolan?

Barn och unga relaterar sina kroppar till varandra hela tiden, medvetet eller omedvetet. I lek och tävling, iakttagelser och jämförelser kompisar emellan. Varje individ har sin funktionalitet och hanterar och upplever sin kropp på sitt alldeles eget sätt.

I undervisningen är det inte alls främmande att prata om kroppen. Eleverna får lära sig om kroppens olika funktioner och sinnesorgan. Men i regel handlar det om det "normala" sättet att fungera. Därför riskerar barn att uppfatta det som avviker från läromedlens bilder som konstigt och avvikande. Något som kan leda till mobbning och utsatthet.

Trots att kroppars olika sätt att se ut och fungera är högst närvarande och en realitet i skolklasser och på fritids kan samtal om människors olikheter och normer kring funktionalitet och funktionssätt vara en utmaning.

Ett arbetslag har just diskuterat ett avsnitt i DATE lärmaterial om begrepp som handlar om att vi människor fungerar på olika sätt. De funderar på om

det verkligen är så klokt att synliggöra olikheterna i elevgruppen – framför allt olikheter som knyts till kroppen. Måste vi inte gå försiktigt fram?, frågar sig en av lärarna. De flesta elever vill ju vara som alla andra och känna sig som en i klassen. Få i skolåldern vill sticka ut.

Med yngre barn kan det dock vara lättare med samtal om skillnader i funktionalitet och utseende. Skolan kan synliggöra mångfalden i sätt att fungera och så långt det är möjligt göra den till en naturlig del av skolans vardag. Det är en del i arbetet med likabehandling och tillgänglighet.

Normkritisk pedagogik – en bakgrund

Begreppet normkritik slog igenom i Sverige i början av 2000-talet. Normkritik är ett samlingsnamn för både teorier och verktyg, men är framför allt ett förhållningssätt där perspektivet flyttar fokus från den som anses avvika från normen till att istället belysa normen som tas för given.

Den normkritiska pedagogiken formulerades i kontrast till den då vanligt förekommande toleranspedagogiken. Toleranspedagogiken kan sägas bygga på att ett "vi", som bedöms vara normala och vanliga, ska lära sig att tolerera ett "dom", som betraktas som avvikande och annorlunda.

Normkritiken granskar maktstrukturer

Normkritisk pedagogik fokuserar på att granska de maktstrukturer och begränsande normer som bidrar till marginalisering eller diskriminering av individer och grupper.

2010 publicerades antologin Normkritisk pedagogik – Makt, lärande och strategi för förändring. Den kom att ha stort inflytande på likabehandlingsarbetet i både förskolor, skolor och andra organisationer.

Rätten till lärande och delaktighet

Rätten till lärande och kunskapsutveckling bygger på rätten att kunna vara delaktig i skolans aktiviteter på lika villkor och utifrån sina egna förutsättningar. En tillgänglig lärmiljö är därför i grunden en rättighetsfråga.

Tillgänglighet är en förutsättning för delaktighet

Tillgängliga gemensamma aktiviteter gör att barn och unga känner sig delaktiga i skolan och tillsammans med sina kamrater. Tillgänglighet till aktiviteter är den viktigaste förutsättningen för delaktighet, visar Specialpedagogiska skolmyndighetens modell för delaktighet. Delaktighetsmodellen beskriver vad delaktighet innebär specifikt i skolan och på fritids.¹⁴

Delaktighet skapas i mötet med andra människor och i gemensamma aktiviteter. Alla kan delta på sitt sätt om aktiviteterna är tillgängliga.

Generellt innebär delaktighet att höra till ett sammanhang och att ha inflytande över sin egen situation. Delaktighetsmodellen delar in delaktighet i sex aspekter. En del av dem handlar om vad eleven själv upplever, andra utgår från sådant som går att observera utifrån.

Tillhörigheten i en skolklass eller om eleverna är med i samma aktiviteter är exempel på de observerbara delarna av delaktighet. Att känna sig accepterad och erkänd bland sina kamrater, liksom att vara engagerad i en uppgift man gör på egen hand eller tillsammans med andra är exempel på självupplevda aspekter av delaktighet. Till det självupplevda hör också vetskapen om att det egna självbestämmandet sträcker sig lika långt som för andra elever.

Rätten till frångänglighet

En del elever använder sina resurser bättre när de arbetar på egen hand eller i mindre grupper delar av dagen. Det är en del av tillgängligheten – rätten till frångänglighet, att slippa för många omgivande intryck som upplevs störande och pressande.

Hur har rätten till lärande sett ut historiskt?

När vi talar om rätten till lärande kan det vara intressant att veta vad rätten till lärande – och i förlängningen delaktighet – historiskt har inneburit för personer med normbrytande sätt att fungera.

Vi tar ofta för givet att skolplikten alltid har gällt alla barn. Men så har det inte varit. När Sverige fick allmän folkskola 1842 och allmän skolplikt 1882 skulle det dröja länge till skolplikten verkligen var allmän och gällde alla barn. Elever med hörsel- och synnedsättning fick skolplikt 1889 respektive 1896. Först 1967 hade alla barn oavsett funktionssätt skolplikt.¹⁵

Under lång tid tog samhället alltså inte ansvar för skolgången för barn som inte själva kunde ta sig till skolan eller som inte bedömdes behöva utbildning. De flesta barn med funktionsnedsättning blev kvar hemma. Barnen hade tur om de fick undervisning överhuvudtaget och utbildningen som erbjöds bars ofta upp av eldsjälar.

I takt med att skolplikten utvidgades till att gälla alla elever har skolan utvecklat stödinsatser som tar avstamp i att elever med normbrytande funktionalitet behöver hjälp för att klara skolan. Beskrivningarna av elever och stöd har skiftat över tid – barn med särskilda behov, barn i behov av särskilt stöd, särskilda lösningar, anpassad studiegång, extra anpassningar, åtgärdsprogram och specialpedagogiskt stöd.

Skolhistoriken är en historia om både utestängningar och instängningar för elever med funktionsnedsättningar. Föreställningen om kroppslig ”oförmåga” har kopplats samman med föreställningen att eleverna inte kan ta in kunskap eller utvecklas i sitt lärande liksom andra barn. Det är tankegångar som lever kvar än idag.

Elevers rätt – skolans skyldighet

Rätten till skolgång och plikten att gå i skolan betyder förstås att skolgången ska vara likvärdig för alla elever. Målsmän är ansvariga för att barn kommer till skolan – men samhället måste kunna erbjuda en skola värd att gå i. Skolans huvudmän är skyldiga och ansvariga för att alla barns rätt till likvärdig skolgång blir verklighet.

Rätten till en likvärdig skolgång är en mänsklig rättighet och en bärande del i Barnkonventionen. När vi diskuterar utbildning ur ett rättighetsperspektiv utgår vi gärna från andra länder. I läromedlen är ett vanligt exempel på rätten till utbildning att flickor inte har samma tillgång till skolgång som pojkar globalt sett.

Det är inte lika vanligt med exempel på rättighetsperspektivet kopplat till svenska förhållanden. Det kan bero på att mänskliga rättigheter genomsyrar svensk lagstiftning. Rättigheter vi tar förgivna riskerar dock paradoxalt nog att bli osynliga. Det kan också bero på att det är mycket svårare att ta upp frågor om rättigheter när det gäller det egna och det närliggande.

De mänskliga rättigheterna i undervisningen

Så hur kan skolan och fritids ta upp frågor om rättigheter i ett bredare perspektiv och med konkret innebörd? Enligt läroplanen ska skolan främja förståelse för andra människor och skapa en miljö där ingen diskrimineras.

Med hjälp av DATE lärmaterial lyfts rättighetsperspektivet och området funktionalitet upp i flertalet av grundskolans ämnen. Lärmaterialet knyter an till skolornas arbete med Barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna i det konkreta arbete som gäller ”här och nu”.

Konventioner om mänskliga rättigheter

En bärande princip i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna är att samtliga rättigheter ska gälla för alla överallt utan åtskillnad av något slag ”på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiskt eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt”.

Deklarationen antogs 1948. Men över tid och med samhällsliga förändringar har det blivit tydligt att ”alla” inte räknas med helt och hållet. Nya konventioner har tillkommit efterhand, bland annat om kvinnors och om barns rättigheter. Så sent som 2006 antogs Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Professor Inga Hinder om DATE

Det är jag som är professor Inga Hinder!

Jag kommer att lotsa dig och dina elever genom alla övningar i DATE lärmaterial. Läs gärna den här presentationen tillsammans med din klass eller grupp.

Vem är professor Inga Hinder? Jag ska berätta lite om mig själv. En gång träffade jag ett barn som trodde att jag inte tycker om hinderbanor. Men jag älskar hinderbanor! Att krypa, hoppa, kräla, springa – att ta sig över eller under, igenom, upp eller ner – det är riktigt roligt.

Jag vet att inte alla tycker som jag, och det är helt okej. Det är lite olika – som vi säger här i DATE.

Hinderbanor är kul, men det finns annat som jag inte tycker om. Jag blir tokig på hinder som gör att barn blir utanför! Hinder som gör att ni elever på ett eller annat sätt inte kan vara med, inte förstår eller kommer efter. Hinder som förstör ska bort! Det är vad DATE handlar om.

På engelska betyder "date" möte. Vi ska göra så mycket spännande tillsammans ni och jag. Och allt det handlar på lite olika sätt om att mötas – att möta varandra och att möta skolan. Men vad står bokstäverna i ordet DATE för? Vi börjar med den sista bokstaven E, den står för ett ord jag tror ni bäst känner till.

E SOM I ELEVER

Barn som går i skolan kallas elever. Att vara elev betyder att man får lära sig nya saker tillsammans med andra barn. Alla barn i Sverige har rätt att gå i skolan. Men hur är det när ni är i skolan? Det ska vi ta reda på här i DATE!

D SOM I DELAKTIGHET

Man kan säga att delaktighet handlar om "att få vara med". Alla barn ska ha möjlighet att uttrycka vad de tänker och tycker. Och alla ska kunna vara med i olika aktiviteter. Skolan och fritids behöver tänka ut hur det ska bli så.

Delaktighet kan också förklaras på det här sättet: En grupp barn ska leka en lek. Men alla kan inte reglerna. Då kan alla barnen inte vara med. Så hur ska de göra? Antingen kan de välja en lek som alla kan. Eller så kan barnen, kanske med hjälp av en vuxen, lära sig reglerna. Det här var några tips på hur alla ska kunna vara med.

T som i TILLGÄNGLIGHET

Professor Inga Hinder älskar tillgänglighet! Så här säger jag till alla som bestämmer i skolan och på fritids: Barn är olika – därför behöver vi göra olika! Människor förstår på olika sätt, tar olika lång tid på sig, störs av olika saker, tycker om olika saker... Vi upplever ljud, ljus, lokaler, mat, luft, kommunikation, text och bild – och till och med tid – på väldigt olika sätt. Ibland blir vi hindrade av störande ljud eller av att det är svårt att ta sig fram i skolhuset, av dofter som gör det svårt att andas eller att jag inte förstår vad andra säger.

Allt det här ryms i ordet tillgänglighet. När ni gör lekarna och övningarna och läser berättelserna så kommer ni säkert att förstå lite mer om vad tillgänglighet är. Och vet ni? Om det är tillgängligt, om det fungerar för alla, så kan ju alla vara med. Bra va!

A som i ATTITYDER

Jag, professor Inga Hinder, har kommit på något intressant. Människor tycker och tänker ganska olika om kläder, musik, sport, leksaker, intressen, tekniska prylar... Ganska ofta är det bra att vi tycker olika. Och man ska inte reta någon som inte gillar det man själv gillar. Det behöver inte vara konstigt för att jag inte tycker så.

Men ibland tycker vi också en hel del om hur andras kroppar ser ut eller fungerar. Det kan leda till dåliga-attityder-hinder.

Med DATE ska jag hjälpa er att få Inga-Hinder-attityder! Det handlar om att barn ska kunna göra samma saker oavsett hur kroppen fungerar eller hur den ser ut. Om vi har bra attityder mot varandra så blir skolan och fritids mer tillgängligt och då kan alla vara med. Jag vet att det är så!

/ Professor Inga Hinder

PS: Låt eleverna spela **Tillgänglighetsspelet** – det är en bra introduktion till vad DATE handlar om. Spelplanen finner du på sidan 173. Kopiera upp den, gärna i A3-format och i färg. Använd tärningar och speljäser. Varje spelplan passar till 2-4 spelare. Den som går först i mål vinner.

ATT ARBETA MED DATE LÄRMATERIAL

Fokus i DATE lärmaterial för F–3 är att undersöka skolans lärmiljöer såväl som föreställningarna om våra olika sätt att fungera.

Spår med lektioner och övningar

DATE lärmaterial består av ett antal spår fördelade på fyra temaområden. Varje spår är tänkta att göras i en kreativ och lustfylld process. Spåren tar mellan en och fyra lektioner att genomföra.

Varje spår består av sånger, berättelser, aktiviteter och och – ofta även – brev från Inga Hinder. Momenten kan ha olika inbördes ordning i spåren.

Spårkarta

På en av de inledande sidorna i varje spår finns en överskådlig spårkarta. Tydlighet och förutsägbarhet är viktigt för den pedagogiska tillgängligheten i DATE lärmaterial. Därför är genomförandet tydligt beskrivet i olika steg.

Spåren innehåller följande moment med tillhörande symboler:

Sånger: En sång eller talramsa inleder de flesta spår. De är hämtade från skivan ”Djurens brevlåda” med text och musik av James Hollingworth och Karin Liungman. Sångerna och talramorna är nyinspelade med barnröster för just det här lärmaterialet. Ljudfiler och sångtextblad hittar du på www.spsm.se/date-larmaterial. Alla sånger och talramor är teckenspråkstolkade.

För en förteckning över de nio sånger och talramor som används i DATE, se höger kolumn på sidan 135.

Berättelser: Berättelserna bär, tillsammans med sångerna, innehållet i spåren. Här får eleverna möta en rad djurkaraktärer bland annat hämtade från sångerna och talramorna. De möter också Inga Hinder!

Berättelserna finns dels inspelade med berättarröst, dels som text i en nedladdningspar pdf för egen högläsning. Ljudfiler och berättelsehäftet hittar du på www.spsm.se/date-larmaterial.

www.spsm.se/date-larmaterial

Djur och karaktärer: Alla djur, och en skogsman, är rikt illustrerade för att levandegöra materialet. I lärmaterialet finns illustrationerna på sidan med spårkartan i respektive spår samt i berättelsehäftet. Bilder för smartboard eller dator finns på www.spsm.se/date-larmaterial.

Det är en fördel om eleverna kan se djuren och karaktärerna i samband med sångerna och talramorna eller då de lyssnar på

berättelserna.

Aktiviteter: Genom lekar och kreativa övningar undersöker eleverna sin lärmiljö på skolan och på fritids. Kommer eleverna hitta god tillgänglighet – eller behöver något åtgärdas?

De yngre barnen gör aktiviteterna tillsammans med pedagoger. I vissa av aktiviteterna fyller eleverna i elevblad. De kan skriva för hand eller på datorn (ifyllningsbara pdf:er), rita eller måla.

Brev från Inga Hinder: Det händer att klassen får brev från karaktären professor Inga Hinder. Breven leder i de flesta fall vidare till nästa aktivitet och är markerade med ljusblå kant. Kopiera gärna upp brevet i ett exemplar och stoppa det i ett kuvert.

☞ Plocka fram kuvertet med brevet och låtsas att det kommit med posten på riktigt. Då blir det lite mer spänning. Det gillar jag!

Reflektera: Reflektionspass följer efter eller ingår i många av aktiviteterna. Reflektionen kan också vara en del av ett brev från Inga Hinder.

Agera: De flesta spår avslutas med att eleverna uppmuntras att agera – till exempel föreslå enkla lösningar som förbättrar tillgängligheten. Eleverna funderar över vem eller vilka som kan ha ansvar och skyldigheter inom respektive område.

I agera-momentet kan skrivkunniga elever använda sig av elevbladet Vems ansvar på sidan 171. Kopiera upp elevbladet till varje elev eller använd den ifyllningsbara versionen på www.spsm.se/date-larmaterial Den första mer personliga frågan i elevbladet kan eleverna besvara i en loggbok om de vill.

Temaområden

DATE lärmaterial består av fyra temaområden. Rött, gult och blått temaområde har vardera 3–4 spår vilka följer den struktur som beskrivits ovan. Det gröna temaområdet innehåller ett antal mindre övningar som kan användas i samband med någon av de andra DATE-spåren eller i annan undervisning.

För en kortpresentation av alla fyra temaområden se sidan 9.

Åldersanknytning

Målgruppen för DATE lärmaterial för F–3 är barn och elever i åldrarna 6 till 9 år. Innehållet kan användas utspritt över ett eller flera läsår.

För att möta både de yngre och äldre eleverna finns ibland angivet alternativa sätt att genomföra spåret. Du som pedagog avgör i övrigt hur ett lektionsspår eller en övning behöver modifieras för att bäst möta din grupp med tanke på ålder och andra förutsättningar.

För förskoleklasser rekommenderas också DATE lärmaterial för Förskolan.
För årskurs 3 rekommenderas också DATE lärmaterial för 4–9.
Se www.spsm.se/date-larmaterial för mer information.

DATE och läroplanen

DATE lärmaterial är utformat för att användas inom ramen för ämnesundervisningen för årskurs 1–3 eller motsvarande i förskoleklass och på fritids. Materialet består av lektionsspår kopplade till ämnena och läroplanens syfte och centrala innehåll. Hur respektive lektionsspår anknyter till läroplanen finns angivet på sidorna 174–175.

Arbetslag, klasslärare, fritidspedagoger och specialpedagoger kan alla ha nytta av DATE lärmaterial inom sina respektive arbetsområden.

Tänk på det här

Alla elever har olika sätt att fungera och kommer inte kunna delta i DATE-övningarna exakt så som de beskrivs i lektionsuppläggen. Men det är möjligt för alla elever att på något sätt delta och vara en del av processen. Som pedagog känner du bäst dina elever och vet hur du kan göra övningarna tillgängliga.

Du kan till exempel lägga till uppgifter som passar. Det kan vara att låta elever observera, filma, dokumentera eller ansvara för andra moment i samband med övningarna. Men tänk först igenom hur extramomenten kan göras till en del av helheten, så att upplägget inte bidrar till utanförskap eller att enskilda elever känner sig utpekade. Flera elever kan dela på ansvaret och tillägget kan presenteras som en del av övningarna, inte som något istället för.

Alla elever deltar i diskussioner och reflektioner på lika villkor utifrån sina egna förutsättningar. Att se alla elever som fullvärdiga deltagare i en aktivitet är en del av tillgänglighetsperspektivet.

En del av övningarna går ut på att upptäcka bristande tillgänglighet. Det finns alltid en risk att elever som möter dessa hinder till vardags känner sig utpekade. Det kan vara bra att vara uppmärksam på att enskilda elever ska slippa bli representant för sin funktionalitet.

Mötet med olika funktionaliteter

Elever har olika förutsättningar och olika sätt att fungera. Men under sin skoltid, och i sin klass, möter enskilda elever enbart en mindre del av den variation av funktionsätt som finns bland människor. Utan den fysiska närvaron av olika sätt att fungera och utan den konkreta erfarenheten av att möta olika funktionaliteter så kan det vara svårt att förstå betydelsen av en tillgänglig lärmiljö för alla.

Eleverna kommer genom aktiviteterna i DATE lärmaterial att upptäcka och bättre förstå att utformningen av den omgivande miljön är viktig för alla. Det är en kunskap eleven kommer att ha med sig vidare in i andra skolformer och i vuxenlivet.

Temaområden, spår och ämnen

Tabellerna nedan finns som löpande text under fliken Styrdokument på www.spsm.se/date-larmaterial.

Välkommen in!	Bild	IdrHä	Ma	Mu	NO	SO	Sv/Sva
Mat och ätbart		×		×	×	×	×
Luft och lukt			×	×	×	×	×
Ta sig fram			×	×	×	×	×

Koncentration och lärande	Bild	IdrHä	Ma	Mu	NO	SO	Sv/Sva
Ljud	×			×	×	×	×
Instruera mera		×	×	×	×	×	×
Kan själv		×	×	×	×	×	×

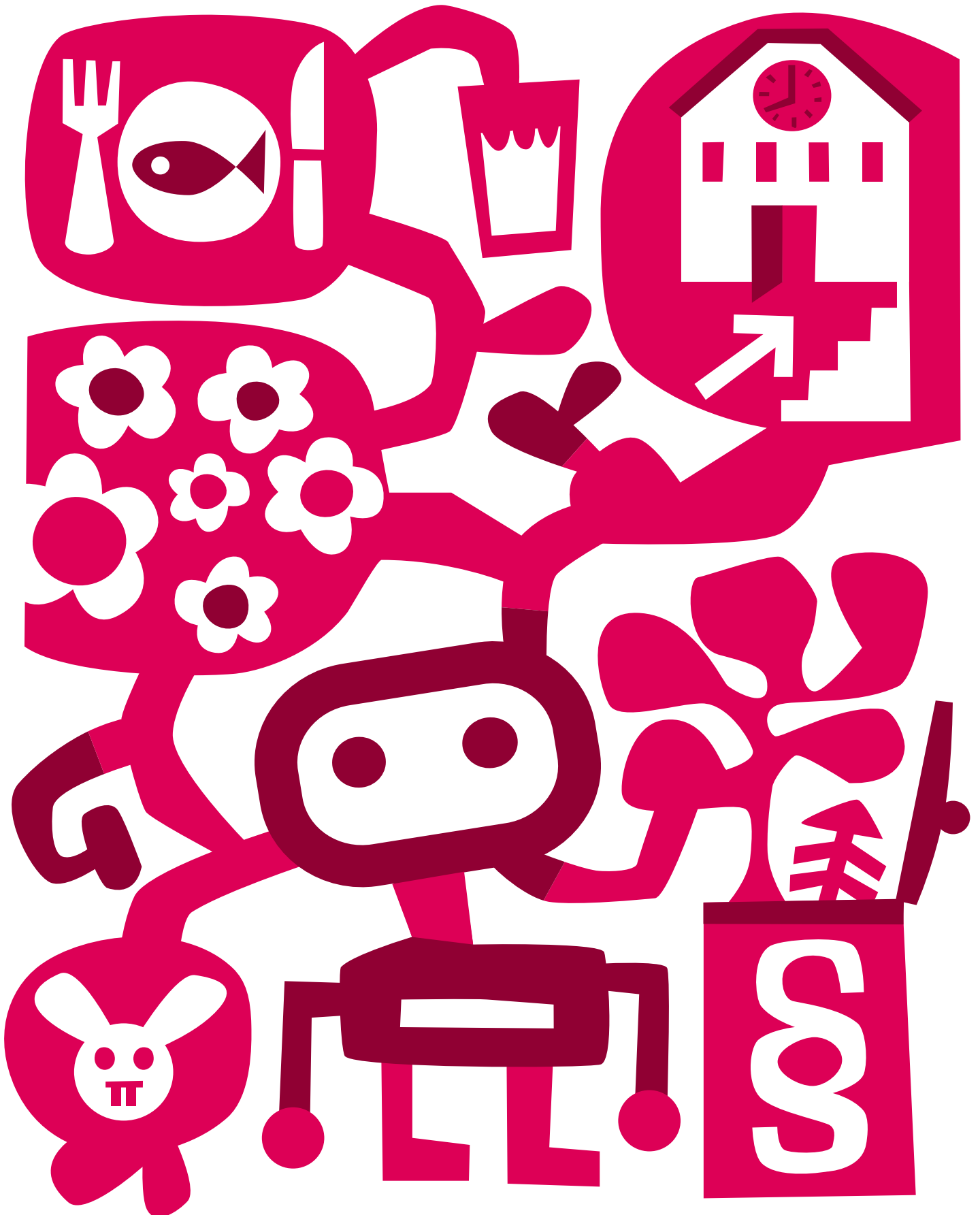
Se och hör, prata och gör	Bild	IdrHä	Ma	Mu	NO	SO	Sv/Sva
Läs och skriv	×			×		×	×
Taltid och lyssningstid				×		×	×
Artikulationsresan				×		×	×

Tänk tillgänglighet – se olikheterna	Bild	IdrHä	Ma	Mu	NO	SO	Sv/Sva
Du, jag och vi	×		×	×	×	×	×
Rättvist eller orättvist	×					×	×
Ansvar och hänsyn					×	×	×

För spårens koppling till läroplanen och ämnenas centrala innehåll, se sidorna 174–175.

Välkommen in!

Om att kunna vara i skolan och på fritids

TEMA

Välkommen in!

Alla elever har rätt att kunna vistas i sin skola och delta i aktiviteterna. Och alla elever ska känna att skolan räknar med att de ska vara med. Varje elev ska vara välkommen in – både i lokaler och aktiviteter. Skolan gör det möjligt på flera sätt, bland annat genom att se till att det går att ta sig fram överallt och att luften och lokalerna är fria från allergiframkallande ämnen. Eleverna ska också kunna ta del av grundläggande sociala aktiviteter, som till exempel matgemenskapen vid skolmåltiden.

Temats spår

- Mat och ätbart (sidan 35)
- Luft och lukt (sidan 45)
- Ta sig fram (sidan 61)

Ämnesanknytningar

- Idrott och hälsa
- Matematik
- Musik
- NO – Naturorienterande ämnen
- SO – Samhällsorienterande ämnen
- Svenska/Svenska som andraspråk

Tabellen nedan finns som löpande text under fliken Styrdokument på www.spsm.se/date-larmaterial.

<u>Ämnesanknytningar per spår</u>	<u>Bild</u>	<u>IdrHä</u>	<u>Ma</u>	<u>Mu</u>	<u>NO</u>	<u>SO</u>	<u>Sv/Sva</u>
Mat och ätbart		x		x	x	x	x
Luft och lukt			x	x	x	x	x
Ta sig fram			x	x	x	x	x

För spårens koppling till läroplanen och ämnenas centrala innehåll, se sidorna 174–175.

SPÅR

Mat och ätbart

Professor Inga Hinder om spåret

” Vi kan tycka olika om mat, frukt och grönsaker. Det är också olika vilken mat vi undviker. Men vad är det för skillnad mellan att inte tycka om, undvika eller inte tåla viss mat? I spåret Mat och ätbart funderar eleverna kring vad de äter, vad de inte äter och varför.

Viss mat väljer vi bort på grund av allergi, annan på grund av religiösa eller andra skäl. Barn vet mycket om detta. Kanske av egen erfarenhet eller genom någon de känner. Med hjälp av ett ”matpussel” får eleverna förstå hur olika upplevelsen av mat

kan vara i en grupp. I slutet av spåret bjuder eleverna tillsammans in till en tänkt fest, ”hemma hos oss”. De ska ta fram en festmeny som alla i klassen skulle kunna äta. Vad kommer de att servera då?

Jag, professor Inga Hinder, gillar inte hinder som leder till att elever blir utanför. Jag hoppas förstås att ni upptäcker att skolans och fritids tillgänglighet är bra. Att alla får den mat som de kan äta – och får äta. Och att allergiframkallande matprodukter inte ligger framme. Om alla hjälps åt – barn och vuxna – så kommer lärmiljön att bli tillgänglig för alla.

PS: Nästa spår heter Luft och lukt. Det berör allergier som rör dofter. Vi kan vara allergiska mot ämnen och olika material också, sådant som exempelvis vår hud kommer i kontakt med. Innehållet i spåret fångar upp även det.

Mat och ätbart – presentation av spåret

De här lektionerna ingår i spåret. Sången är en bärande del av berättelsen i spåret. Berättelsen och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**
- **Lektion 1** (sidan 38)
 - Hem till oss
 - Berättelse: **Jessi, Ragge och Bakki bjuds på godsaker**
 - **Mitt matpussel**
 - Hem till oss
- **Lektion 2** (sidan 39)
 - Hem till oss
 - **Brev från Inga Hinder**
 - **Vi bjuder till fest – en meny för alla**
 - **Skola och fritids utan mathinder!**
 - Hem till oss

Haren Jessi

Rävén Ragge

Älgen Bakki

Sånger

○ Hem till oss

1. Varje dag så kommer det en hare
hem till oss
Varje dag så får han en morot
när han kommer hem till oss

/: Knaper, knaper, knaper, knaper,
mums-mums :/ säger haren

2. Varje dag så kommer det en räv
hem till oss
Då brukar han få gamla ben
när han kommer hem till oss

/: Gnag, gnag, gnag, gnag. Jättegott! :/
säger räven

3. Varje dag så kommer det en älg
hem till oss
Och han blir jätteglad när han får
komma hem till oss
Mmm – jättetrevligt ställe ni har
Mmm – vilka goda blommor ni har

/: Säger älgen, säger älgen :/

Text och musik: James Hollingworth
och Karin Ljungman

Berättelse

I berättelsen möter vi haren Jessi, räven Ragge och älgen Bakki. De mumsar på morötter, ben och blommor i en trädgård. Jessi och Ragge börjar undra om Bakki verkligen får äta av fruktträdens blommor? De ska ju bli äpplen, plommon och päron till familjen som bor i huset.

Jessi har god kunskap om människorna och vet att de måste akta sig för att inte äta för mycket av frukten. De kan få ont i magen eller få allergiska reaktioner. Jessi vet också att människor kan vara allergiska mot annan mat.

Kanske finns det mer att lära om människorna och den mat de äter? Äter de ben, till exempel? Haren, räven och älgen bestämmer sig för att fråga professor Inga Hinder. Hon brukar ha svar på det mesta.

Inga Hinder tar experterna till hjälp – eleverna! De vet massor om mat och det som går att äta. Och vad människor – alla eller en del av dem – ska undvika att äta.

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Mat och ätbart – lektion 1

Spåret Mat och ätbart utgår ifrån det vi äter. Vi kan tycka olika om mat, frukt och grönsaker. Det är också olika vad vi undviker för mat. Och varför. Eleverna får utforska det i egna matpussel.

Hem till oss

Lyssna till talramsans men utan att visa texten på smartboarden. Ljudfilen med teckenspråkssång kan användas vid behov. Under lyssningen ska eleverna fundera över:

- Vilka djur finns med i sången och vad äter de för något?

Efter lyssningen, vilka svar ger eleverna på frågan? Lyssna sedan på talramsans igen, nu med texten på smartboarden. Rappa gärna med! Betona särskilt orden ”knaper”, ”mums”, ”gnag” och ”jättegott”. Det är ord som hör samman med spårets innehåll.

Berättelse: **Jessi, Ragge och Bakki bjuds på godsaker**

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att djuren undrar vad människobarnen brukar äta. Ben kanske? De ska fråga professor Inga Hinder, hon vet säkert!

”Jodå, jag vet en hel del.

Men jag vill ändå ha hjälp av eleverna. De vet också mycket. Vi börjar med att göra ett matpussel.

Mitt matpussel

Eleverna ska få lägga varsitt matpussel.

Material: Kopiera upp och klipp ut pusslet enligt mallen på sidan 43. Ett pussel – en stjärna – per elev. Fördela pusslen i kuvert, ett per elev. Penna, A4-papper, lim.

Gör så här:

Eleverna får varsitt kuvert med fem pusselbitar numrerade 1–5.

1. Börja med att lägga pusslet så att eleverna förstår principen. Bitarna har färgstreck som ska passa ihop. Tillsammans bildar pusselbitarna en stjärna.
2. Eleverna ska skriva text på varje pusselbit. Låt dem fokusera på en pusselbit i taget. Skriv in följande:
 - Pusselbit 1** = Min favoriträtt, en varm eller kall maträtt.
 - Pusselbit 2** = En frukt jag gillar.
 - Pusselbit 3** = En grönsak jag gillar.

Pusselbit 4 = Mat som jag inte tål eller inte äter.

Här skriver eleven sådant som hen är allergisk mot eller väljer bort av exempelvis religiösa skäl. Om inte, så skriver eleven ”ingenting” eller lämnar biten tom. Pusselbiten ska inte handla om mat som eleven ogillar.

Pusselbit 5 = Mat jag kan laga själv – baka, tillaga, hacka eller ställa fram.

3. Limma fast matpusslet på ett A4-papper. Några av pusselbitarnas ändrar kommer att sticka ut från pappret en bit. Sätt upp allas matpussel väl synligt i klassrummet.
4. Hur var det att göra matpusslet? Hur ser de ut där de hänger på väggen? Vilka tankar har eleverna fått efter dagens lektion? Låt eleverna reflektera tillsammans.

☞ Nästa gång ska ni få prata mer om matpusslen i klassen. Jag har nämligen skickat ett brev med några fördjupande frågor till eleverna ...

Hem till oss

Avsluta med repetition av sången.

Mat och ätbart – lektion 2

Vilken mat har eleverna skrivit på sina pusselbitar?

Pusslen tydliggör olikheter i gruppen. Spåret avslutas med att eleverna får fundera på vad de kan bjuda på när det är fest ”hemma hos oss”? En festmeny som ska fungera för alla gäster.

Hem till oss

Repetera sången. Visa textbladet på smartboarden.

Brev från Inga Hinder

Det har kommit ett brev från professor Inga Hinder! Hon vill veta vad eleverna har för matvanor, så att hon kan svara haren, räven och älgen (se berättelsen).

Läs upp brevet på sidan 42 som innehåller frågor till bitarna 1–4 i matpusslen – elevernas favoriträtter, frukter, grönsaker samt vad de inte äter. Det eleverna berättar kommer ge professorn de svar hon behöver.

”Vad bra att mitt brev kom fram till eleverna. Och att jag fick höra om deras matvanor. Det ska jag berätta för djuren Jessi, Ragge och Bakki nästa gång jag träffar dem. Och nu! Nu är det dags för er att prata om pusselbit fem ...

Vi bjuder till fest – en meny för alla

Den här aktiviteten är för de äldre eleverna. (Se nedan för ett alternativ för de yngre eleverna.) Den hakar på temat för pusselbit fem i matpusslet som handlar om att laga mat själv. Eleverna får tänka att det ska bli fest hemma hos dem. De ska hitta på en festmeny med mat som alla i klassen kan äta.

Material: Elevbladet [Festmenyn](#) på sidan 44.

Gör så här:

Utgå ifrån matpusslen gjorda vid förra lektionstillfället.

1. Ta några exempel från pusselbit nummer fem. Vad kan eleverna tillaga, baka, hacka eller ta fram när det kommer till mat och ätbart?
2. Förbered uppgiften med elevbladet Festmenyn: När man bjuder till fest och lagar mat så gör man en meny. Vad är meny? Vad är för- och varmrätt? Hur var det med matintolerans i klassen? Påminn om pusselbit nummer fyra. Låt eleverna skriva överst på elevbladet vad maten inte kan innehålla om hela klassen ska äta tillsammans.
3. Hitta på en festmeny. Eleverna arbetar två och två och fyller i elevbladet. Skriv upp på tavlan:
vad vill ni bjuda på så att alla i klassen kan äta den mat som serveras?
Alla ska kunna äta allt. Menyn ska inte bygga på särlösningar, som till exempel när skolans matsal serverar specialmat. Om efterrätten består av glass och några inte tål laktos, välj då laktosfri glass till alla. Eller hitta på en annan efterrätt!
Låt eleverna ta hjälp av varandra. Vad äter klasskompisarna som är laktos- eller glutenintoleranta till exempel?
4. Eleverna presenterar menyerna för varandra. Hur gick det? Skulle alla elever i klassen kunna äta det som står på menyerna?

Alternativ för de yngre eleverna:

Inventera svaren på valfritt sätt utifrån pusselbit fem: ”Mat jag kan laga själv – baka, tillaga, hacka eller ställa fram.” Låt gärna eleverna värdera vad de tycker är roligt eller svårt.

Avsluta med momentet Agera.

Agera: **Skola och fritids utan mathinder!**

Påminn eleverna om vem Inga Hinder är och varför hon heter som hon gör. Inga Hinder gillar inte hinder som leder till att elever hamnar utanför. Att inte få den mat man behöver för att klara skoldagen är ett sådant hinder.

Tänk om det är så att en del barn får mat de tål, eller som de får äta – medan andra barn inte får det. Då får de inte i sig den näring de behöver, eller mår dåligt av maten de äter. De kanske får ont i magen, gaser, svårt att andas eller får utslag på kroppen. Det är orättvist! Och ett stort hinder för barnen som ska orka med hela skoldagen.

Så här kan skolan och fritids skapa måltider utan hinder:

- Servera mat som eleverna tål och erbjuda alternativ när det behövs.
Hur ser det ut hos er?

Så här kan skolan göra med vissa matprodukter:

- Förbjuda nötter på skolan. Hur ser det ut hos er? Finns det fler matförbud?

☞ Om skolan, fritids och vi alla hjälps åt blir det inga hinder med den mat vi äter. Bra tycker jag! Och minns ni, haren Jessi kände till att människobarnen får ont i magen av att äta för mycket äpplen eller plommon. Det stämmer verkligen. Man ska inte äta för mycket av någonting, inte ens godis ... Då blir magen jättesur!

Hem till oss

Avsluta med repetition av sången.

Gå vidare med ...

Nästa spår – Luft och lukt – handlar om allergier och känslighet för dofter eller annat i luftmiljön. Men vissa material kan också ge allergiska reaktioner eller vara obehagliga att ta på. Spåret tar upp även det.

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Jag har fått ett uppdrag av haren Jessi, räven Ragge och älgen Bakki. De vill veta lite mer om människobarnen och den mat de brukar äta. Och jag vet att ni kan hjälpa mig! Ni har ju gjort varsitt matpussel. Använd dem när ni svarar på några frågor.

Här är första frågan: vilka är era favoriträtter?

Låt eleverna ge exempel från pusselbit 1.

Så många spännande maträtter ni tycker om! Mums! Jag blir riktigt hungrig av att höra allt ni pratar om.

Här kommer andra frågan: vilka frukter gillar ni?

Låt eleverna ge exempel från pusselbit 2.

Och tredje frågan: vilka grönsaker gillar ni?

Låt eleverna ge exempel från pusselbit 3.

Mycket intressant att höra alla era svar, tycker jag. Men, det är ingen som äter ben! Det ska jag berätta för räven Ragge. Han trodde ju det...

Det är viktigt med mat. Vår kropp behöver ju näring. Det vi äter får gärna smaka gott också! Som det gör för mina vänner djuren. Haren älskar morötter, räven ben och älgen äter gärna blommor. Men det kan ju också vara så att man inte tycker om all mat. Människobarn kan lära sig tycka om mat, det är viktigt. Men! om man inte tål viss mat ska man inte äta den. Det är också viktigt! Eller så undviker man mat av andra orsaker. Det är lite olika det där.

Nu till min fjärde fråga: Finns det något som ni undviker att äta eller inte tål att äta?

Låt eleverna ge exempel från pusselbit 4.

Prata om skillnaden mellan att inte tycka om, undvika eller inte tåla mat/ämnen.

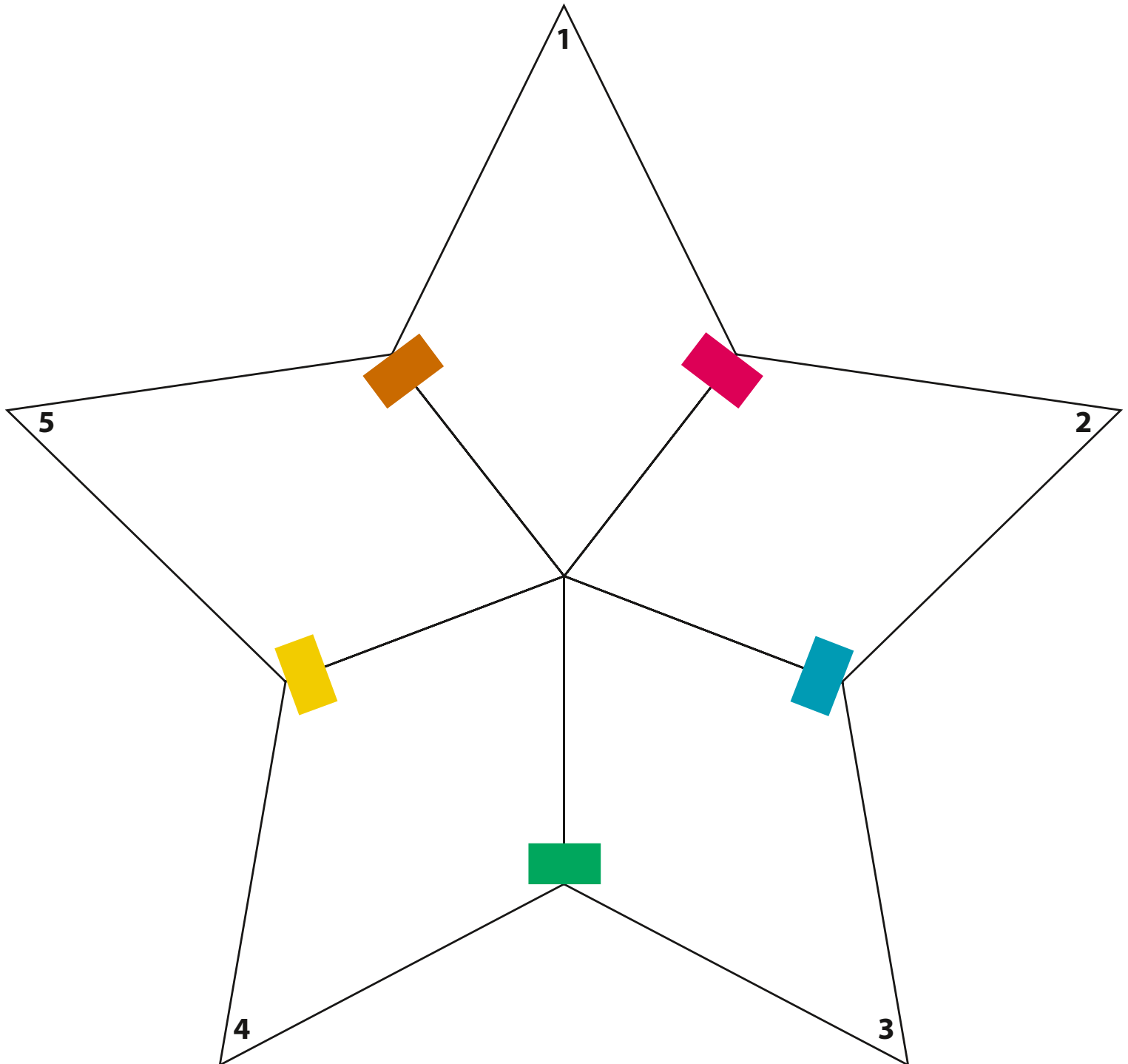
Tack! Nu har jag fått jättemycket spännande saker att berätta för djuren. Jättebra!

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

PS: jag vet att ni har en pusselbit kvar att berätta om – bit nummer fem. Den tar er lärare, som vet vad ni ska göra, hand om.

Kopiera till A3-format på vitt papper och med färg. En stjärna per elev. Klipp ut de fem bitarna.

Ni ska ha fest – vad bjuder ni på?

Alla ska kunna äta allt!

Mat som undviks i vår klass:

Det här är vår festmeny

Förrätt:

Varmrätt:

Efterrätt:

SPÅR

Luft och lukt

Professor Inga Hinder om spåret

”Kanel, luktar det gott – eller luktar det illa? Vi upplever ofta dofter och lukter väldigt olika. Det kan vara spännande att upptäcka, men det är också viktigt att veta att det som doftar ibland kan vara farligt för oss. I spåret Luft och lukt utforskar eleverna luktsinnet i olika steg. De går på luft- och luktspaning i skolans lokaler.

Vad kommer eleverna att upptäcka under sin spaning? Finns det sådant som måste tas bort för att det kan orsaka allergiska reaktioner? Spaningen tar upp frågor om hänsyn och förståelse. Vad kan vi göra för att alla ska må bra i skolan? Viktigt att veta är att ingen av aktiviteterna i spåret riskerar att ge eleverna allergiska reaktioner.

Övningarna och utforskandet i spåret kan väcka både positiva och negativa känslor. Kanske också locka till skratt eller pinsamheter? Särskilt om det handlar om magbesvär och ”pruttar”. Innehållet i spåret hjälper pedagoger och barn att prata om

sådant som vi ibland skäms för eller inte vågar berätta.

Barn vill gärna undvika sådant som luktar illa. Det är inte alltid möjligt, ibland behöver vi lära oss att stå ut med det som luktar illa. Men dofter som gör människor illa är en annan sak. De lukterna måste vi se upp med! Doften av parfym är skadligt för vissa, men inte för andra. Oavsett hur vi själva tycker att något luktar måste vi tänka efter om doften kan ”göra illa” andra och vad vi ska göra för att undvika det. Sedan finns det också lukter som är skadliga för alla, exempelvis avgaser.

Jag, professor Inga Hinder, vet att en skola fri från sådant som framkallar allergi betyder att luftmiljön är tillgänglig för alla. Jag hoppas att ni kommer upptäcka att det är så hos er. Men om inte – så kan skolan alltid jobba för att det ska bli bättre! Det är något ni alla kan hjälpas åt med.

PS: Det förra spåret – Mat och ätbart – berörde allergier som rör mat. Genomför båda spåren så fångar ni upp allt som rör allergier och ämnesintolerans på en gång.

Luft och lukt – presentation av spåret

De här lektionerna ingår i spåret. Sångerna är bärande delar av berättelserna i spåret. Berättelserna och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: Professor Inga Hinder om spåret
- **Lektion 1** (sidan 48)
- Humlekören
- Berättelse 1: Mumlan och Poppe på pollineringsfärd
- Honung – luktar det?!
- Hemliga doftburkar
- Humlekören
- **Lektion 2** (sidan 50)
- Fjärilslarvens sång
- Berättelse 2: Luktar gott! sa Färg-Öga
- Blomman
- Fjärilslarvens sång
- **Lektion 3** (sidan 52)
- Humlekören och Fjärilslarvens sång
- Berättelse 3: Luktar illa! sa Sticke
- Soptunnan
- Humlekören och Fjärilslarvens sång
- **Lektion 4** (sidan 53)
- Humlekören och Fjärilslarvens sång
- Dofter och lukter – härligt eller farligt?
- Brev från Inga Hinder
- För en allergifri skola!
- Humlekören och Fjärilslarvens sång

Mumlan Mumlan

Mumlan Poppe

Fjärilen Färg-Öga

Getingen Sticke

Familjen Bi-svärm

Sånger

○ Humlekören

1. Humlorna har haft det ganska jobbigt
just i år
Zum, zum, zum ...
Getingarna lатар sig och bina är för få
Zum, zum, zum ...

2. Klöverblom och mandelblom
och allt ska vi ta hand om
äppelblom och päronblom
och hallonblom och plommonblom
Blom, blom, blom, blom ...
Zum, zum, zum, zum ...

Text och musik: Karin Liungman

○ Fjärilslarvens sång

1. Jag är en liten fjärilslarv
som legat och förpuppat mig
men nu så vill jag gärna
ut och pröva mina vingar
jag vill flyga, flyga långt, långt bort
2. Då faller jag ut vingarna så räknar jag till fyra
en – två – tre – fyra
ah, nu flyger jag (nu flyger jag)
ja, nu flyger jag

3. Se där! En blomma röd och fin
och glad blir jag när jag landar
på blomman och luktar på blomman
mmmm (sniff, sniff, sniff, sniff) ah
Men nu så vill jag flyga vidare
då faller jag ut vingarna så räknar jag till fyra
en – två – tre – fyra
ah, nu flyger jag (nu flyger jag)
ja, nu flyger jag
flax, flax, flax, flax, flax – fast mycket fortare
ja, nu flyger jag

Text och musik: James Hollingworth

Berättelser

I berättelserna möter vi humlorna Mumlan och Poppe. De är på pollineringsfärd i trädgården som också blir en resa om lukt.

Smak, det känner humlorna till. Men vad är lukt? Familjen Bi-svärm, fjärilen Färg-Öga och getingen Sticke försöker på olika sätt hjälpa till att besvara frågan. Bina surrar om honungslukt, Färg-Öga berättar om vad som "luktar gott" och Sticke om det som "luktar illa."

Getingen tar med dem till soptunnan – men humlorna förstår fortfarande inte ... De tycker mest det är mörkt och otäckt där inne.

Atjo prosit! Väl ute i friska luften nyser Sticke. Hm, lukt handlar alltså inte bara om hur det luktar. Det finns lukter som gör illa också, som ger allergiska besvär. Nu har Sticke fått något att undra över ... Eleverna kommer att kunna hjälpa honom!

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Luft och lukt – lektion 1

Spåret Luft och lukt utgår ifrån luftmiljön och sådant som doftar. Vad upplever vi med luktsinnet? Hur kan dofter upplevas olika? Eleverna undersöker med hjälp av Hemliga doftburkar!

Humlekören

Lyssna till sången. Visa textbladet på smartboarden.

Berättelse 1: Mumlan och Poppe på pollineringsfärd

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att humlorna Mumlan och Poppe säger att de vill veta mer om vad det är att lukta. Bina hade sagt till dem att honung luktar gott. Vad tycker eleverna, luktar honung någonting överhuvudtaget?

Honung – luktar det?!

Syftet med aktiviteten är att förbereda nästa aktivitet med de fyra hemliga doftburkarna.

Material: En burk med honung

Gör så här:

Skicka runt honungsburken och låt alla lukta. Upplever eleverna att honung luktar något, eller att den inte luktar alls? När alla har luktat, låt klassen svara genom att räkka upp handen eller på annat sätt markera vilket påstående de håller med om:

- Ja, honungen luktar.
- Nej, honungen luktar ingenting.
- Vet inte.

Notera spridningen i elevgruppen. Hur honung luktar kommer eleverna säkert kommentera spontant. Men det är inte det vi undersöker här.

Lukt eller doft?

I det här spåret används uttrycken "lukta gott" eller "lukta illa". Om eleverna lyfter andra frågor, som om skillnaden mellan lukt och doft är det här några tänkbara svar:

- Vi kan känna om – och hur – något luktar.
 - Exempelvis blommor, doftljus eller parfym avger en doft.
 - Hur doften luktar är en personlig upplevelse. Gott, illa eller ingenting?
 - Uttrycket "dofta gott" används ibland, däremot inte "dofta illa".
-

Hemliga doftburkar

Eleverna ska få lukta på fyra olika, icke allergiframkallande, dofter och var och en uppskatta om de luktar illa, luktar gott eller inte luktar något särskilt. Innehållet finns i täckta burkar.

Material: Förbered fyra burkar eller muggar. Det ska inte gå att se vad som finns i dem. Fyll med något av de föreslagna innehållen – en doft per burk – och täck över med tunt tyg (exempelvis gasbinda). Innehållet ska vara så pass starkt att eleverna kan uppleva lukten genom tyget. Men det får inte vara farligt att andas in eller vara allergiframkallande.

Numrera burkarna. Gör dubbla uppsättningar om gruppen är stor.

Från NATUREN = tall/granris/mossa

Från KÖKET = kanel/pepparkaka/senap/krydda

Från BADRUMMET = duschkräm/tvål/schampo

Från STÄDSKÅPET = såpa/tvättmedel (Astma- och allergimärkt)

Gör så här:

Berätta för eleverna om uppgiften – välj något av alternativen A och B nedan beroende på elevernas ålder. Berätta också att det inte är något farligt i burkarna. Utmana dem att dra in doften genom näsan så att de verkligen känner hur det luktar. Betona att det inte finns något rätt eller fel i uppgiften. Var och en tycker själv!

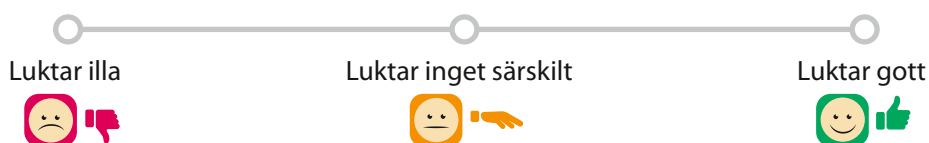
Eleverna kommer naturligtvis att vara nyfikna på innehållet och spontant gissa vad det är. Men alla måste hålla sin gissning hemlig under rundan med de hemliga doftburkarna. Det blir roligare då!

A: Alternativ för de äldre eleverna – värdera med hjälp av elevblad

Eleverna värderar individuellt och håller inledningsvis sina svar hemliga.

Material: Elevbladet [Hemliga doftburkar](#), sidan 56

1. Elevens egen upplevelse: Ställ ut burkarna på fyra stationer. Eleven markerar hur varje burk luktar på gradskalan som finns på elevbladet. Lyft inte på burkarna, lukta bara.
2. Samla hela klassens upplevelser: Rita fyra gradskalor på tavlan, liknande det på elevbladet. Markera raderna med 1, 2, 3 och 4. Låt eleverna föra över markeringen på elevbladet till tavlan.

Vad innehåller burkarna? När alla fått lukta och värdera kan burkarnas innehåll avslöjas. Det viktiga är inte om eleverna gissat rätt eller inte. Det viktiga är att synliggöra spridningen i hur vi upplever lukt och doft.

3. Avsluta med en kort reflektion: Det är lätt att tro att alla upplever lukt på samma sätt. Men det som jag tycker luktar på ett sätt, tycker du luktar på ett annat.

Gå igenom innehållet i burk för burk. Titta på sammanställningen på tavlan/smartboarden.

- Hur ser spridningen i elevgruppen ut? Tyckte eleverna lika eller olika om doften i respektive burk?

B: Alternativ för de yngre eleverna – öppen värdering

En öppen värdering tydliggör direkt elevernas olika upplevelser och spridningen i gruppen.

1. Sitt i ring, skicka runt en burk i taget. Varje elev visar sin upplevelse:
 - ”Luktar gott” 👍
 - ”Luktar illa” 👎
 - ”Jag vet inte/luktar inget särskilt” 🙋
2. Avsluta med att avslöja innehållet i burkarna samt gör en kort reflektion.
 - Hur olika eller lika tyckte eleverna om doften i respektive burk? Hur såg spridningen ut?
 - Kan det vara så att det jag tycker luktar på ett sätt, tycker du luktar på ett annat? Vad kan det bero på?

Humlekören. Avsluta med repetition av sången.

🗨️ I nästa lektion blir det mer spännande saker om luft och lukt :-)

Luft och lukt – lektion 2

Det finns mer att upptäcka! Det här spåret handlar särskilt om vad som luktar gott. På elevbladet Blomman får eleverna skriva in vad de tycker. Men först en ny sång och berättelse.

Fjärilslarvens sång

Repetera sången Humlekören om det behövs.

Lyssna till den nya sången Fjärilslarvens sång. Visa textbladet på smartboarden. Lyssna gärna på sången ett par gånger. Sjung med där det går.

Berättelse 2: **Luktar gott! sa Färg-Öga**

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att humlan Mumlan säger att lukta, det är ingenting för honom. Det får andra ägna sig åt. Och det är precis vad eleverna ska få göra.

Aktiviteterna Blomman och Soptunnan ökar elevernas medvetenhet ytterligare om hur olika de upplever lukt och luftmiljö.

Blomman

Med elevbladet Blomman får eleverna fundera över vad de tycker luktar gott.

Material: Elevbladet [Blomman](#), sidan 57.

Gör så här:

Påminn om Fjärilslarvens sång. I texten säger fjärilen att blommor ”luktar jättegott”. Vad tycker eleverna luktar gott?

1. Eleverna fyller i elevbladet Blomman var och en för sig. Berätta att blomman är en symbol för allt som luktar gott.
Se till att eleverna inte använder varandra som exempel i övningen.
2. Utgå ifrån allas elevblad. Sammanställ en lista över vad klassen tycker ”luktar gott” – på tavlan eller smartboarden. Markera med streck om samma svar kommer upp flera gånger. Förslagen brukar vara många och spridningen stor. Tänk på att det ska vara frivilligt för eleverna att berätta vad de skrivit ner.
3. Vad tänker eleverna om listan? Hur olika eller lika är åsikterna om vad som luktar gott? Gör en kort reflektion.

Spara klassens gemensamma lista som ni gjort utifrån elevbladet Blomman. Den ska användas i sista lektionen, tillsammans med listan över vad eleverna tycker luktar illa (elevblad Soptunnan). Då kommer eleverna på ett djupare plan förstå att lukter kan upplevas olika – men också påverka olika!

» Nu har ni fyllt i elevbladet Blomman. Nästa gång blir det Soptunnan!

Kommentar: Listorna över vad som luktar gott respektive illa blir viktiga i slutet av spåret. Då handlar det om lukter som ”gör illa” – sådant man inte tål. Dofter, ämnen och material som någon gillar kan vara allergiframkallande för andra. Eller orsaka besvär på andra sätt. Och det som ”luktar illa” för någon, kan i praktiken vara sådant som faktiskt ”gör illa”.

Fjärilslarvens sång

Avsluta med repetition av sången.

Luft och lukt – lektion 3

Efter den tredje och sista berättelsen får eleverna fundera över vad som luktar illa med hjälp av elevbladet Soptunnan.

Humlekören och Fjärilslarvens sång

Repetera gärna någon av sångerna. Visa textbladen på smartboarden. Påminn om de tidigare berättelserna, om det behövs.

Berättelse 3: Luktar illa! sa Sticke

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att fjärilen Färg-Öga säger att hon ska akta sig för sådant som luktar illa. Det leder vidare till aktiviteten med elevbladet Soptunnan.

Soptunnan

Med elevbladet Soptunnan får eleverna fundera över vad de tycker luktar illa.

Material: Elevbladet [Soptunnan](#), sidan 58.

Gör så här:

1. Eleverna fyller i elevbladet Soptunnan var och en för sig. Berätta att soptunnan är en symbol för sådant som kan lukta illa.
Se till att eleverna inte använder varandra som exempel i övningen.
2. Utgå ifrån allas elevblad. Sammanställ en lista över vad klassen tycker "luktar illa" – på tavlan eller smartboarden. Markera med streck om samma svar kommer upp flera gånger. Förslagen brukar vara många och spridningen stor. Tänk på att det ska vara frivilligt för eleverna att berätta vad de skrivit ner. (Spara listan till nästa lektion.)
3. Vad tänker eleverna om listan utifrån elevbladet Soptunnan?
Hur olika eller lika är åsikterna om vad som luktar illa?

Humlekören och Fjärilslarvens sång

Avsluta med repetition av någon av sångerna – eller ta båda.

Luft och lukt – lektion 4

Eleverna reflekterar över de sammanställda listorna Blomman och Soptunnan. Och se! Det har kommit ett brev från professor Inga Hinder.

Humlekören och Fjärilslarvens sång

Repetera gärna någon av sångerna. Visa textbladen på smartboarden.

Dofter och lukter – härligt eller farligt?

Utgå ifrån listorna Blomman/”luktar gott” och Soptunnan/”luktar illa”. Visa listorna på tavlan eller smartboarden och gå igenom med hjälp av följande frågor:

- **Hur ser våra listor ut?** Börja med att jämföra de båda listorna. Hur ser klassens gemensamma ”lukta-gott-lista” ut? Och klassens gemensamma ”lukta-illa-lista”, hur ser den ut? Finns det ord som förekommer på båda listorna? Hur kan det komma sig?
- **Vad kan vara farligt för människan?** Exempelvis brandrök, cigarettök, bensin eller spolarvätska kan finnas med på båda listor. Men allt som luktar gott är inte bra att andas in. Vissa ämnen är farliga för alla människor, andra ämnen kan vara farliga för vissa.
- **När kan det vara bra att människan har ett bra luktsinne?** Till exempel för att kunna uppfatta brandrök eller mögel.
- **Vad luktar illa, men är ändå nödvändigt?** Finns det lukter vi behöver lära oss att stå ut med? Svett och avföring, till exempel. Vad skulle hända om vi inte gick på toaletten? Ibland pruttar vi, när kan det vara bra att göra det? Varför svettas vi? Kan människor reagera olika på svett och prutt?
- **Vad kan lukta gott för några, men ändå ”göra illa” för några?** En person kan tycka mycket om en doft som någon annan inte tål och blir sjuk av. Det är viktigt att visa hänsyn och ta ansvar så att ingen behöver må dåligt av dofterna runt oss. Då får vi ta bort dem.
- **Luktar inte alls – men kan ”göra illa” ändå! Vad kan det handla om?** Nötter är ett exempel på sådant som inte avger någon doft men som ändå kan ”göra illa”. Den som inte tål nötter kan reagera om de bara ligger framme. Därför har många skolor förbud mot nötter. Det är samma sak med pälsdjur – om det inte är en leddhund, för dem får man ha med sig i skolan och andra offentliga byggnader i samhället.

Brev från Inga Hinder

Läs upp brevet från Inga Hinder på sidan 55. Hon har ett par avslutande frågor om allergiska reaktioner och goda luftmiljöer.

” Om eleverna vill skriva upp vad de lärt sig i spåren om mat, luft och lukt så finns det ett särskilt elevblad till det (se nedan). Utgå från samma elevblad om ni vill göra en luft- och luktspaning. En pedagog bör följa med när eleverna spanar efter luft och lukt.

Agera: För en allergifri skola!

Material: Elevbladet [Doftar och luktar, smakar och känns](#), sidan 59

Hur kan vi agera för en allergifri skola och fritids? Samtala utifrån frågeställningarna nedan. Använd gärna elevbladets olika områden som underlag:

- Tror eleverna att det finns, eller har de hittat, något som bör tas bort eller ersättas av något mindre doftande?
- Borde vuxna uppmanas att använda mindre starkt doftande produkter?!
- Kan det finnas material på – eller i – våra kläder som kan vara skadligt för någon av oss?
- Vad mer kan vi göra?

Humlekören och Fjärilslarvens sång

Avsluta med repetition av någon av sångerna – eller ta båda.

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Jag har hört talas om att ni undersökt det här med lukter och dofter. Så bra! Då har ni säkert lärt er en hel del nytt. Nu har jag några frågor som jag tror ni kan svara på.

Första frågan: Vad är en allergisk reaktion?

Låt eleverna ge förslag och vägled svaren utifrån följande:

Den som är allergisk känner av olika ämnen genom att kroppen reagerar. En allergisk reaktion kan ge andningsbesvär, rinnande ögon, utslag på kroppen, magont eller kännas obehagligt. Det som ger en allergisk reaktion kan finnas i luften, i maten eller i olika material.

Va bra! Ni vet ju en hel del om detta!

Andra frågan: Går det att undvika allergiska reaktioner? I så fall, hur?

Låt eleverna ge förslag och vägled svaren utifrån följande:

Den som är allergisk kan själv undvika vissa ämnen eller produkter. Ibland finns medicin att ta. Vi kan hjälpa varandra genom att låta bli att använda vissa produkter, till exempel parfym och andra starka dofter. Eller inte använda kläder som det är katt- eller hundhår på.

Ni vet ju en hel del om det här också. Fantastiskt bra!

Till sist... Ni får gärna hjälpa mig att spana lite då och då i skolan och på fritids. Kanske hittar ni sådant som gör det svårt att andas eller som kan ge allergiska reaktioner? Gör vad ni kan för att få bort det i så fall!

Både vuxna och barn kan hjälpa till.

Då får ni en bra skola – utan hinder :-) Tack för hjälpen!

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

Vad tycker du om innehållet i burkarna?

Sätt ett kryss på linjen.

Luktar illa Luktar inget särskilt Luktar gott

Luktar illa Luktar inget särskilt Luktar gott

Luktar illa Luktar inget särskilt Luktar gott

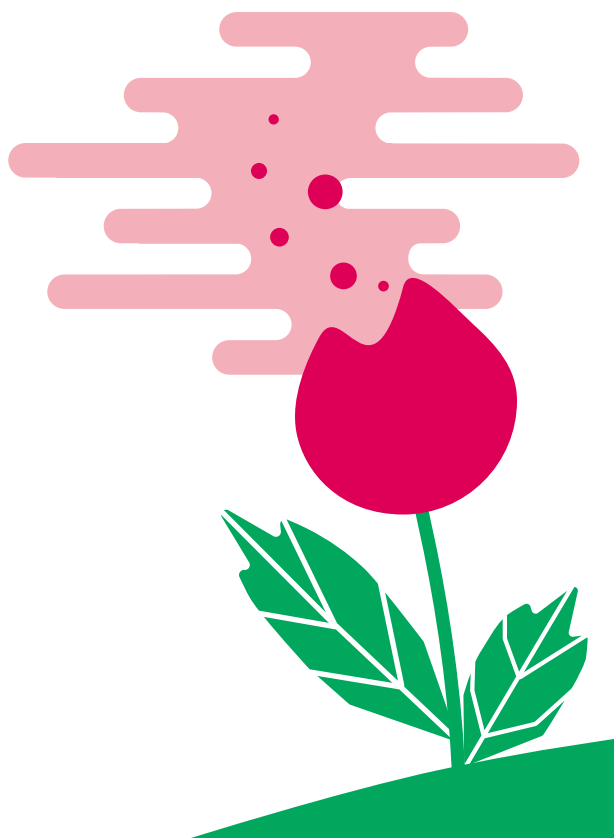

Luktar illa Luktar inget särskilt Luktar gott

Det här tycker jag luktar gott

Skriv eller rita.

Det här tycker jag luktar illa

Skriv eller rita.

Vad kan ge allergiska reaktioner?

Skriv vad du tror eller vet.

Naturen

Djur

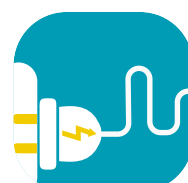
Ätbart

Hygien och smink

Hushåll och teknik

Övrigt

SPÅR

Ta sig fram

Professor Inga Hinder om spåret

”Människor kan ta sig fram på många olika sätt. Men vad underlättar och vad kan bli till hinder? I spåret Ta sig fram funderar eleverna kring framkomlighet och spanar efter hur det ser ut i lokalerna och på gården i skolan och på fritids.

Hjul och underlag är viktigt för framkomligheten. Det blir den stora upptäcktsresan för eleverna i det här spåret. Tänk vilket vanligt hjälpmedel hjulet är! Vad vore bilar, cyklar, bussar eller rullstolar utan sina hjul? Men för att hjulen ska fungera bra så måste vägarna liksom byggnader och utomhusområden

vara gjorda på ett sådant sätt att det går att ta sig fram med hjul smidigt. Bra planerade och med bra underlag.

Skulle er skola vara tillgänglig exempelvis för Rudolf och hans ”rulle”? I spaningen kommer eleverna att utforska och lära sig vad orden tröskel, dörröppning, ramp, dörröppnare och handikapptolett betyder.

De arbetar också med ord som beskriver nivåer och lägen – högt och lågt, brett och smalt samt uppåt och nedåt – i spaningen inomhus och ute på gården. Inte minst lär de sig att titta på underlagen. Vad är det vi går, springer eller färdas fram på? Vad är tillgängligt? Vad är otillgängligt?

Jag, professor Inga Hinder, gillar inte hinder som leder till att elever blir utanför och inte kan vara med i det som klassen gör. Därför hoppas jag förstås att ni upptäcker att skolans tillgänglighet är bra. Men om inte – så kan skolan alltid jobba för att det ska bli bättre i lokalerna och på gården!

Ta sig fram – presentation av spåret

De här lektionerna ingår i spåret. Sången är en bärande del av berättelserna i spåret. Berättelserna och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**
- **Lektion 1** (sidan 64)
 - 🎵 Har ni sett mina skor
 - 📄 Berättelse 1: **Lalle och hennes vänner söker svar**
 - 🔍 Olika sätt att ta sig fram
 - 🎵 Har ni sett mina skor
- **Lektion 2** (sidan 65)
 - 🔍 Ta sig fram med hjul – hur då?
 - 🎵 Har ni sett mina skor
 - 📄 Berättelse 2: **Gåtan fick en lösning – men sedan då?**
 - 🧠 Bra underlag ska det vara!
 - 🎵 Har ni sett mina skor
- **Lektion 3** (sidan 69)
 - 🎵 Har ni sett mina skor
 - ✉ Brev från Inga Hinder
 - 🔍 Högt och lågt, brett och smalt – en spaning
 - 🧠 Vår spaning för Rudolf med rullen – så här gick den
 - 👊 Fritt fram i lokaler och på gården!
 - 🎵 Har ni sett mina skor

Hästen Lalle

Skatan Skatmaran

Daggmasken Dagggen

Katten Tiger

Sång

○ Har ni sett mina skor

1. Ni som vandrar vida kring
Har ni sett mina skor
Ni som vandrar vida kring
Kan ni hjälpa mig att hitta mina skor

/: Har ni sett mina skor
Nej det har vi inte :/

Har ni sett mina skor här då?
Nej det har vi inte

2. Ni som kryper under jord
Har ni sett mina skor
Ni som kryper under jord
Kan ni hjälpa mig att hitta mina skor

Nähä!

3. Ni som flyger i det blå
Och ser allt ovanifrån
Ni som flyger i det blå
/: Kan ni hjälpa mig att hitta mina skor :/ x 3

Text och musik: James Hollingworth

Berättelser

I berättelserna möter vi hästen Lalle samt daggmasken Dagen, katten Tiger och skatan Skatmaran. De är upptagna med att leta efter Lalles borttappade hästsko. Professor Inga Hinder hjälper också till. Hästar måste ha hästskor när de springer i hagen eller är ute på vägarna. Men vad kan vara lika viktigt för människor när de tar sig fram?

Professorn ger hästen Lalle en gåta, som Lalle kommer att ha nytta av lite längre fram: vad är det som går runt, runt, runt – och gör så att människor tar sig framåt? Hon får en ledtråd: ett vanligt hjälpmedel. Djuren måste ta hjälp av eleverna för att lista ut svaret (det är ju hjul!).

Djuren kan inte så mycket om hjul. Lalle vet däremot hur viktigt underlaget är. Underlaget avgör om det är lätt eller svårt att galoppa. Det betyder nästan lika mycket som skor.

Lalle får tillbaka sina skor och kan ta sig fram obehindrat. När gåtan är löst drar professor Inga Hinder vidare. Hon ska besöka eleverna – experterna! – för att ge dem ett spaningsuppdrag. Hur använder människorna hjul? Och vad är bra underlag för hjul – det är frågan ...

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Ta sig fram – lektion 1

Spåret Ta sig fram handlar om framkomlighet och olika sätt att ta sig fram. Det finns verkligen många olika sätt! Det blir tydligt i denna första del av spåret.

Har ni sett mina skor

Lyssna till sången. Visa textbladet på smartboarden. Innan ni repeterar sången ännu en gång, och om inte eleverna redan har listat ut det, fråga dem:

- Vem är det som tappat sina skor – vem kan det vara?

Frågan gör att eleverna lyssnar noga och blir förberedda på berättelsen som följer. Den berättelsen ger också svaret på frågan om vem som tappat skorna.

Berättelse 1: Lalle och hennes vänner söker svar

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med en cliffhanger: ”Hur ska jag komma på gåtans lösning?” säger hästen Lalle högt för sig själv efter mötet med Inga Hinder. ”Tänk om jag ändå kunde få lite hjälp ...”

”Vad är det som går runt, runt, runt
– och gör så att människor tar sig framåt?
Ledtråd: Ett vanligt hjälpmedel

Olika sätt att ta sig fram

Eleverna ska hjälpa Lalle att lösa gåtan som hon fått av professor Inga Hinder. Med hjälp av symbolkortet och fritt spanande kommer gåtan att få en lösning!

Material: Symbolkort 1 på sidan 72 (kopiera sidan till A3-format). Symbolkortet är till för pedagogen. Ta fram en uppsättning. Plasta in vid behov.

Gör så här:

Ha de inplastade symbolkortet i beredskap.

1. Låt eleverna ge svar på följande fråga (skriv på tavlan):

Hur många olika sätt finns det att ta sig fram på?

Sätt upp på tavlan de symbolkort som motsvarar elevernas svar. Ibland behövs två kort för att illustrera svaren. Skriv direkt på tavlan, om det saknas symbolkort för några av sätten att ta sig fram som eleverna föreslår.

Exempel på symbolkortet – och tänkbara svar till dem:

- Kortet med FÖTTER = springa, gå, hoppa ...
- Kortet med FÖTTER + HÄNDER = krypa, klättra ...
- Kortet med HJUL = bil, cykel, motorcykel, buss, barnvagn, rullstol, buss, rullskridskor, skateboard, med mera ... (Kortet med hjul kommer visas upp många gånger, vilket är själva poängen.)

2. Du har sannolikt haft symbolkortet HJUL i fokus flera gånger. Hjul är ”ett vanligt hjälpmedel” – och alltså svaret på gåtan från Inga Hinder. Lotsa eleverna fram till svaret på gåtan: Vad är det som går runt, runt, runt – och gör så att människor tar sig framåt? Hjul!

☞ Så bra, nu har ni hjälpt Lalle med gåtan. Svaret blev mycket riktigt HJUL. Undrar hur det har gått med Lalles skor? Tror ni att jag kommer hitta dem? Det får ni veta nästa gång ...

Kommentar: Alla kort behöver inte användas. Med tanke på syftet med DATE-läromaterial rekommenderas ändå att särskilt leda in på kortet med vit käpp och ledarhund i fall eleverna inte själva kommer fram till det. Prata gärna om skillnaderna mellan exempelvis käpp, vandringsstav och vit käpp. Varför används det ena, varför det andra? (I nästa lektion kommer ord som rullstol och rollator att tas upp.)

Har du sett mina skor

Avsluta med repetition av sången.

Ta sig fram – lektion 2

Eleverna får fundera vidare på det här med hjul. En repetition hjälper till att fördjupa insikten att människor verkligen använder hjul på väldigt många olika sätt.

Ta sig fram med hjul – hur då?

Hjul verkar vara ett uppskattat hjälpmedel! Hur vanligt är det? Det ska utforskas i den här aktiviteten.

Material

Symbolkortet för ”hjul” från förra gången.

Symbolkort 2 på sidan 73 (kopiera till A3). Symbolkortet är till för pedagogen. Ta fram en uppsättning. Plasta in vid behov.

Gör så här:

Eleverna ska ge förslag på hur hjul kan användas.

1. Påminn om den förra aktiviteten genom att sätta upp symbolkortet för HJUL på tavlan. ”Hjul” var svaret på gåtan som Inga Hinder lämnat. Kommer eleverna ihåg hur gåtan löd?

2. Ha symbolkortet 2 i beredskap. Bilderna visar olika sätt att ta sig fram med hjul. Utgå ifrån följande frågeställning:

- På vilka olika sätt kan människor ta sig fram med hjälp av hjul? Vad pratade ni om förra gången? Har eleverna fler idéer eller svar? Sätt upp ett symbolkort för varje förslag, eller skriv upp orden om kort saknas.

Kommentar: Alla kort behöver inte användas men se till att kortet med rullstol blir uppsatt. Hjälptill med en ledtråd om det behövs: "En stol med hjul på, vad kallas det?" Förslag till reflektionsfrågor:

- Har eleverna suttit i en rullstol någon gång? Känner de någon som använder rullstol? Kan rullstolar ha motor? (elrullstol/permobil)
- På några av symbolkortet står det "rullstol" och "rollator" (gästol). Händer det att barn hittar på egna namn på sina hjälpmedel? Har klassen hört några sådana smeknamn?
- Har eleverna smeknamn på fortskaffningsmedel som de själva använder – cykeln, skate-boarden, hopp-styltan...?

En del barn ger sin rullstol eller rollator ett eget namn eller smeknamn. Frågan om eleverna känner till det finns med för att bekräfta och synliggöra detta. Särskilt om det finns barn som använder rullstol eller rollator i gruppen.

Har ni sett mina skor

Repetera sången så att eleverna kommer ihåg sångtexten.

Berättelse 2: Gåtan fick en lösning – men sedan då?

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med en cliff-hanger: Professor Inga Hinder ska kontakta barnen på skolan. Hon kommer behöva lite spaningshjälp.

Bra underlag ska det vara!

Inför spaningen, som kommer i nästa lektion, behöver eleverna bli bekanta med ordet underlag. Skriv upp på tavlan:

vad är underlag?

Låt eleverna ge förslag. Hjälptill med en ledtråd om det behövs: underlag är sådant vi går eller åker på.

Barn kan associera underlag exempelvis till underlakan, grundfärg ("underfärg") eller bordstablett. Låt eleverna spåna fritt men led in svaren på att underlag handlar om sådant vi kan ta oss fram på. Gå, springa, köra, cykla... Underlag kan också vara gräs och jord, som i hagen hos hästen Lalle. Det kan vara grus, asfalt eller gräs som på de flesta skolgårdar. När vi åker pulka eller skridskor är underlaget snö och is. Åker man båt är det vatten. Och underlag inomhus, ja då är det framför allt golv.

” Bra, nu vet eleverna vad underlag är. Men spaningen då? Den tar vi nästa gång!

Har ni sett mina skor

Avsluta med repetition av sången.

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Kommer ni ihåg berättelsen från förra gången? Så bra att Lalle fick tillbaka sina skor! Tur att Daggen, Skatmaran och Tigger hittade dem. Skor är ju viktiga! Strumpor också. Bra strumpor och skor behövs. Annars kanske man halkar omkring på golvet eller fryser om fötterna. Eller så gör det ont under fötterna utan skor, precis som för Lalle. Utan skor ville hon inte alls galoppera runt i hagen eller gå ut på asfaltsvägen. Men nu kan hon det. Toppen!

Ni känner till att det finns många olika sätt att ta sig fram. Särskilt att hjul är ett jätteviktigt hjälpmedel. Jag vet också att ni känner till vad underlag är för något. Därför tror jag att ni kan vara till hjälp. Ni ska få gå ut på ett spaningsuppdrag!

Jag har en vän som heter Rudolf. När han tar sig framåt använder han rullstol. Då är underlaget jätteviktigt. Lös jord, lerig åker eller mattor på golven – det passar inte Rudolf. Bra hjul och väl pumpade däck, det ska en rullstol ha. På samma sätt som fötter behöver bra skor och strumpor. Rudolf har två rullstolar. En använder han inomhus, en annan rulle utomhus. (Ja, Rudolf säger "rulle" för det mesta.) Han säger att "rullen" är som hans ben och fötter.

Nu är det så här, förstår ni, att Rudolf kanske kommer att börja på er skola. Därför vill jag veta om er skola funkar för Rudolf. Kommer han kunna ta sig fram på ett bra sätt här? För att ta reda på det ska ni få spana i skolan, på fritids och på skolgården efter några viktiga saker. Er lärare vet vad ni ska göra – jag har lämnat en instruktion.

Tack för att ni vill vara mina detektiver.
Och lycka till med spaningen!

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

PS: Hoppas ni inte hittar för många hinder. Det gillar jag ju inte som ni vet. Inga Hinder är mitt namn :-)

Ta sig fram – lektion 3

Eleverna utforskar lokaler och skolgård. Hur ser möjligheten ut att ta sig fram på olika sätt – gå, springa, rulla? Det är frågan ...

Har ni sett mina skor

Repetera sången så att eleverna kommer ihåg sångtexten.

Påminn om innehållet i de två berättelserna, om det behövs.

Brev från Inga Hinder

Läs upp brevet från professor Inga Hinder på sidan här intill. Brevet är en fortsättning på tidigare berättelser och förbereder också aktiviteten där barnen ska ut och spana i skolans lokaler och på skolgården.

Högt och lågt, brett och smalt – en spaning

Om Rudolf började på er skola, skulle det fungera bra för honom då? Kan han ta sig runt på hela skolan? undrar professor Inga Hinder. Professorn vill att eleverna ska hjälpa henne. De är ju experter på hur skolans lokaler ser ut!

Material: Elevbladet [Vår framkomlighetsspaning](#), sidan 74.

Vid behov måttband/tumstock.

Gör så här:

Vuxna följer med de lägre åldersklasserna och fyller i elevbladet utifrån vad eleverna upptäcker. Äldre elever arbetar individuellt, i par eller i smågrupper och fyller i elevbladet själva.

1. Ordförståelsen är viktig när eleverna genomför spaningen. Skriv upp orden här intill på tavlan och gå igenom innebörden. Förtydliga genom att peka på det som finns i rummet där ni är samt i eventuellt angränsande korridor och toalett.

Tröskel	Dörröppning
Handtag	Dörröppnare
Hiss	Ramp

2. Nivåer och lägesord är också viktiga. En hjälp i spaningen är att förstå följande begrepp och motsatspar. Skriv upp ordparen (Hög – Låg, och så vidare):

Motsatsparen kan vara avgörande för om Rudolf ska komma fram i skolan med rullstolen. Så här hänger det ihop:

- Låg tröskel – inte för hög eller kantig
- Bred dörröppning – inte för smal (De flesta dörrar ska vara minst 84 cm breda.)
- Bred ramp – inte för smal
- Hiss för att ta sig uppåt och nedåt – inte bara trappor i ett hus
- Dörröppnare för automatisk dörröppning ska sitta lågt – inte sitta för högt. (Dörröppnare ska sitta högst 1 meter över golvet/marken.)

Hög – Låg
Bred – Smal
Uppåt – Nedåt
Öppen – Stängd

3. Ut på spaning! Dela upp gruppen och fördela några olika sträckor att undersöka, exempelvis:

Grupp 1: Till matsalen

Grupp 2: Till idrottsplanen

Grupp 3: Till fritids/skolan

Grupp 4: Till skolans expedition

Med elevbladet Vår framkomlighetsspaning spanar eleverna efter antalet:

- låga ”bulliga” trösklar
- dörröppningar som är minst 84 cm breda. Testa med utsträckta armar, alternativt använd måttband eller tumstock.
- dörröppnare vid ytterdörrar
- hissar
- ramper
- handikapptoaletter

samt

- att underlaget inomhus och utomhus fungerar att köra på med hjul

I spaningen ingår också att eleverna spanar efter det motsatta – det som inte finns eller inte är så bra.

Vår spaning för Rudolf med rullen – så här gick den

Vad har detektiverna kommit fram till under spaningen? Vad ska de svara Inga Hinder? Är skolan tillgänglig för Rudolf? Kan han ta sig till samma ställen som sina blivande klasskompisar – om han börjar på skolan?

Gå igenom elevbladen utifrån de olika områdena:

Trösklar Tillräckligt låga och ”bulliga” eller för höga och kantiga?

Dörröppningar Lagom breda eller för smala?

Dörröppnare Finns dörröppnare vid alla ytterdörrar och andra viktiga entréer?

Hiss Kan man komma till alla våningsplan med hiss? Inte bara via trappor.

Ramp Finns det ramper till alla entréer/ytterdörrar som komplement till eventuella trappor.

Handikapptoalett Finns det på alla våningsplan?

Underlag:

Utomhus Bra underlag för hjul och rullstol?
Var någonstans är det mindre bra?

Inomhus Vilka underlag har eleverna hittat? (sten, plast, trä...)
Finns det mattor, skogaller eller liknande som kan försvåra för den som använder rullstol?

”Tack för spaningen! Fungerar er skola så pass bra att Rudolf kan börja om han vill? Eller är det något som behöver bli bättre? Be eleverna skriva brev till rektorn om de har egna förslag på förbättringar!

Agera: Fritt fram i lokaler och på gården!

Vad kan skolan göra för att skapa god framkomlighet för Rudolf? Behövs det förändringar och i så fall vad? Vilka förslag har eleverna? Låt eleverna skriva ett brev, rita en teckning eller på annat sätt berätta för rektorn – eller annan ansvarig – vad de tycker.

Se en kortfilm

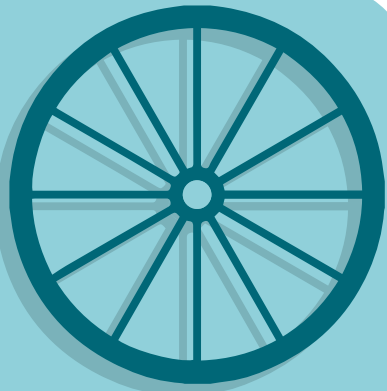
Inspireras av filmen om Dennis 10 år där han berättar om sin skola, vad som är bra och vad som är mindre bra. I ett brev till kommunen skriver han vad han tycker om skolgårdens tillgänglighet.

Kortfilmen finns på www.spsm.se/date-larmaterial. Se DATE lärmaterial för årskurs 4–9 under länk ”DATE-dejta”.

Har ni sett mina skor

Avsluta med repetition av sången.

Hjul

Fötter

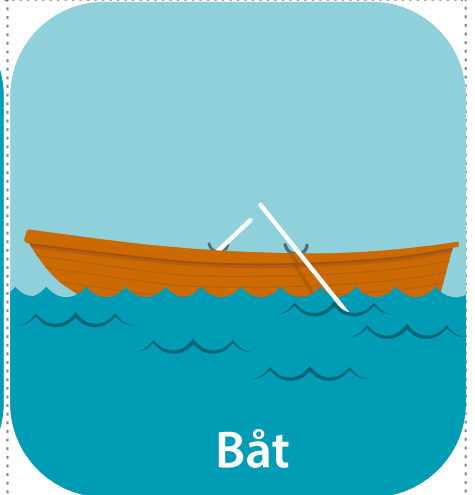
Händer

Skidor

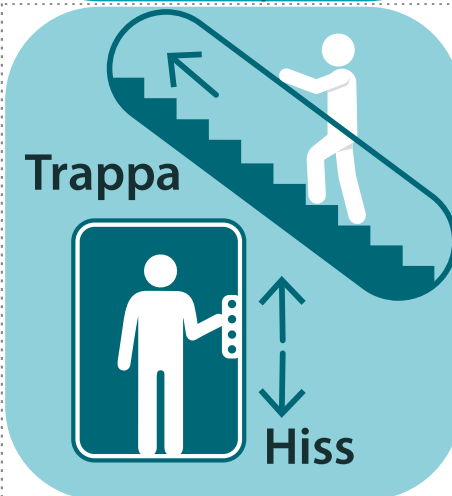
Segel

Båt

Flygplan

Trappa

Hiss

Tåg – Räls

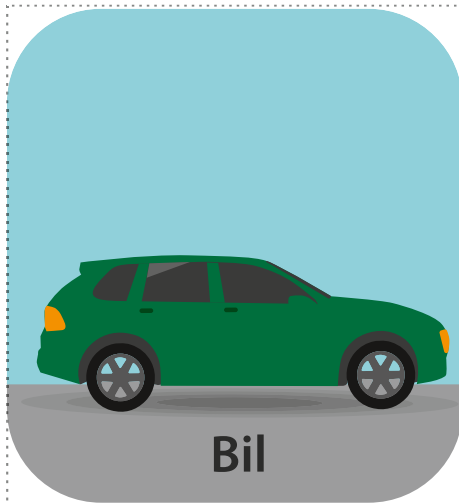
Djur

Medar

Käpp

Bil

Cykel

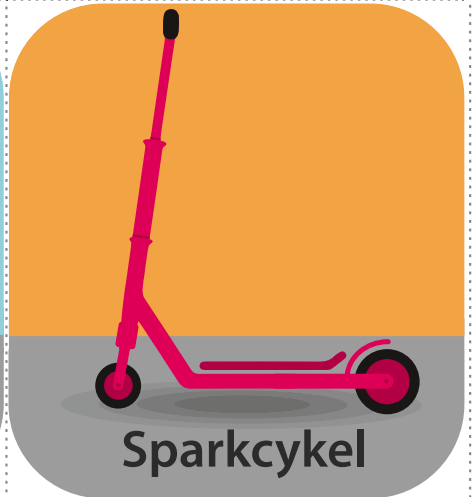
Rullskridskor

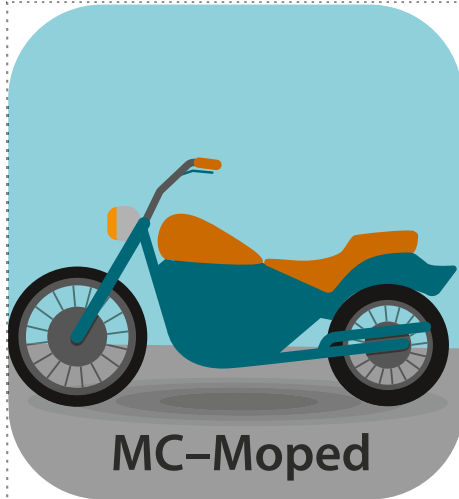
Barnvagn

Kärra

Sparkcykel

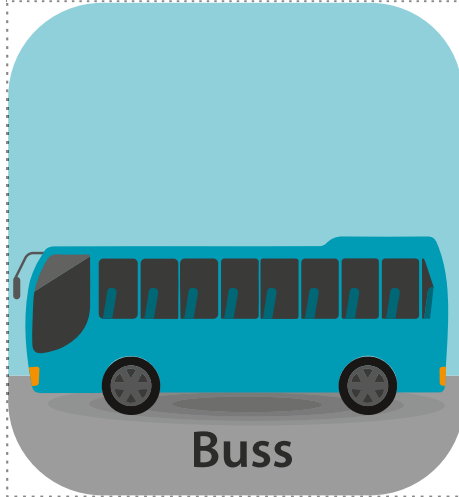
MC-Moped

Rollator

Rullstol

Buss

Traktor

Trehjuling

Vår framkomlighetsspaning

Vad hittar ni? Skriv in antal i de tomma rutorna eller "0" för det som inte gått att upptäcka på er spaning.

Trösklar

Låga – "bulliga"

Höga – "kantiga"

Dörröppningar

Breda, > 84 cm

Smala, < 84 cm

Dörröppnare

Hissar

Ramper

Handikapptoaletter

Vilka underlag hittar ni?

Utomhus:

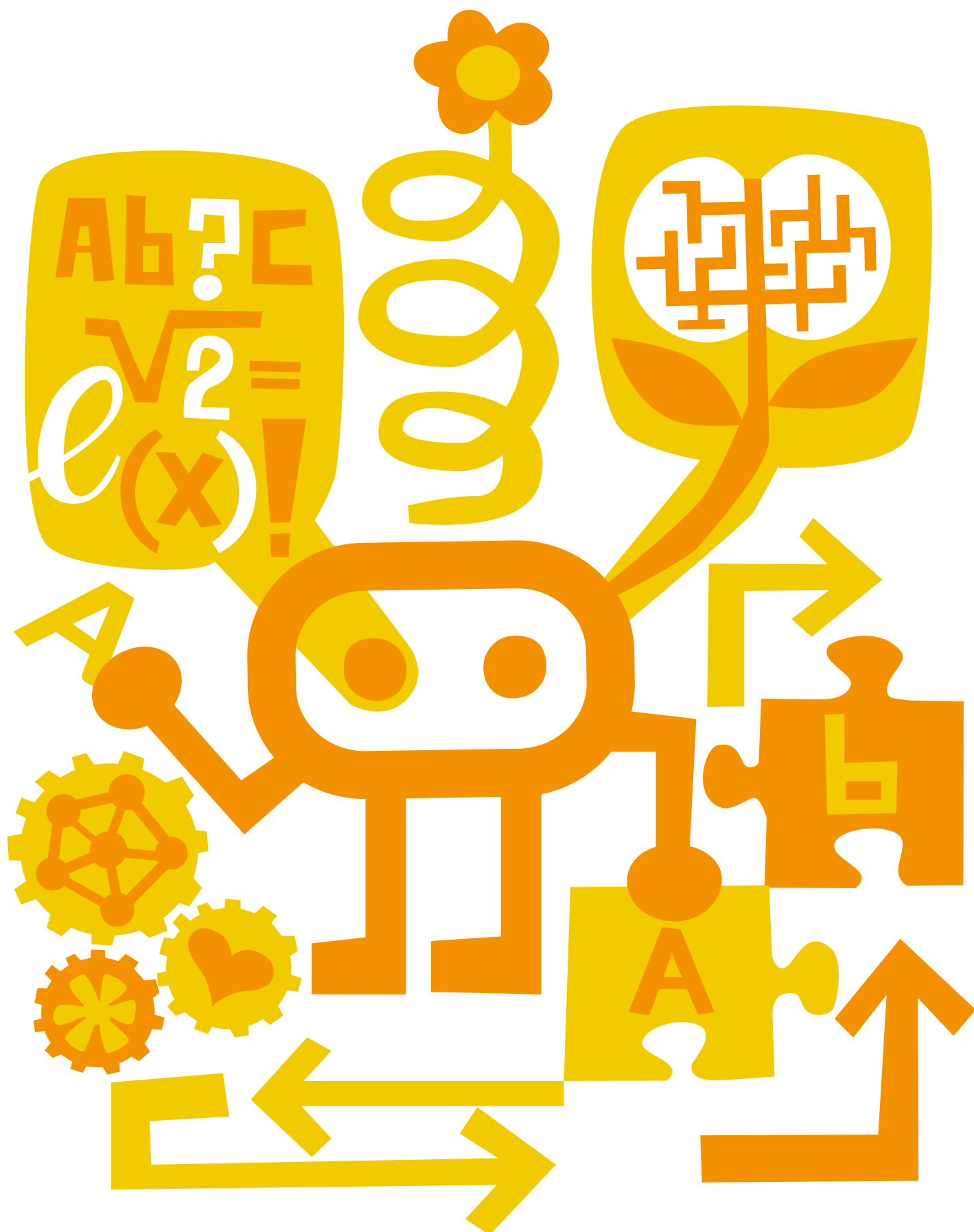
Inomhus:

” Hur ser det ut på er skola?
Kommer jag kunna
ta mig fram enkelt?

Koncentration och lärande

Om att kunna tänka och förstå

TEMA

Koncentration och lärande

Barn vill lära och alla kan – om de ges rätt möjligheter.
En tillgänglig lärmiljö påverkar tänkande och perception positivt.
Det handlar bland annat om tillgång till arbetsro. En miljö som ger detta är tryggt, fri från störande intryck och har en struktur som hjälper eleverna att komma vidare i arbetet. Men det är inte helt lätt att skapa de bästa förutsättningarna för alla elever – människor reagerar olika på samma miljö.

Temats spår

- Ljud (sidan 77)
- Instruera mera (sidan 91)
- Kan själv (sidan 107)

Ämnesanknytningar

- Bild
- Idrott och hälsa
- Matematik
- Musik
- NO – Naturorienterande ämnen
- SO – Samhällsorienterande ämnen
- Svenska/Svenska som andraspråk

Tabellen nedan finns som löpande text under fliken Styrdokument på www.spsm.se/date-larmaterial.

<u>Ämnesanknytningar per spår</u>	<u>Bild</u>	<u>IdrHä</u>	<u>Ma</u>	<u>Mu</u>	<u>NO</u>	<u>SO</u>	<u>Sv/Sva</u>
Ljud	×			×	×	×	×
Instruera mera		×	×	×	×	×	×
Kan själv		×	×	×	×	×	×

För spårens koppling till läroplanen och ämnenas centrala innehåll, se sidorna 174–175.

SPÅR

Ljud

Professor Inga Hinder om spåret

” Vad tänker eleverna om alla ljud i skolan och på fritids? Hur olika kan ljud upplevas? Vad tycker eleverna om att lyssna till? Och vad tycker de inte om? I spåret Ljud funderar eleverna kring alla läten de har runt sig om dagarna.

Många barn vet mycket om vilka ljud som stör och de har också tankar om hur arbetsron och koncentrationen i klassrummet kan bli bättre. En elev i årskurs tre sätter ord på vilka ljud hen inte tycker om och skriver så här på elevbladet
Mitt bästa ljudklassrum:

– Jag vill bara höra ljud som när fröken talar. Fladdrande av matteboken är också ok. Jag vill gärna inte höra skrikande utifrån, från fritids. Jag vill inte höra viskande heller för då börjar alla prata...

Vad tycker dina elever? Genom aktiviteterna kommer alla elever bättre förstå att en bra ljudmiljö ger en bra lärmiljö. De får redskap att tillsammans skapa en miljö fri från störande ljud. Så att de kan fokusera på skolarbetet och lektionerna.

Jag, professor Inga Hinder, gillar inte hinder som leder till att elever blir utanför. Jag hoppas förstås att ni upptäcker en bra tillgänglighet på skolan. Men om inte – så kan alla hjälpas åt att skapa en tillgänglig ljudmiljö i klassrummet. Både elever och lärare kan göra det tillsammans.

Rektorn och andra som bestämmer över alla skolans lokaler behöver också ta sitt ansvar. Mot slutet av spåret får eleverna därför, om det behövs, berätta för rektorn – eller andra ansvariga – hur skolan kan bli mer tillgänglig. Nu vet eleverna ju vad tillgänglighet är!

Ljud – presentation av spåret

De här lektionerna ingår i spåret. Talramsän och sången är bärande delar av berättelserna i spåret. Berättelserna och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**

Lektion 1 (sidan 80)

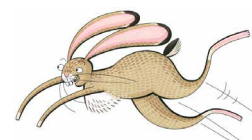
- Harrys hare
- Berättelse 1: Herman drar till skogs
- Vilka ljud fanns det här då?
- Detektiver på ljudspaning
- Harrys hare

Lektion 2 (sidan 82)

- Harrys hare
- Berättelse 2: Herman och Harrys upptäcktsresa i ljud
- Min Ljudglass och Ljudkaktus
- Smäljud som stör
- Harrys hare

Lektion 3 (sidan 84)

- Harrys hare och När vintern är över
- Berättelse 3: Vännernas olika ljudtycke
- Mitt bästa ljudklassrum
- Brev från Inga Hinder
- Inga ljudhinder hos oss – så här hjälps vi åt
- Harrys hare och När vintern är över

Haren Herman

Skogsmannen Harry

Sånger

○ Harrys Hare

Harry har hittat en hare
Haren heter faktiskt Herman
Här kommer Harrys hare:

Hej, jag heter Herman och är hare,
jag har hellånga öron och hoppar mig fram,
hoppar mig fram
Hundar kan jag inte med!

Dom är så häftiga och hemska i humöret
När jag ser en hund får jag bråttom
När jag har bråttom hoppar jag två steg i taget,
två steg i taget, två steg i taget HEJ!

Text och musik: James Hollingworth och Karin Liungman

○ När vintern är över

1. När vintern är över
då vaknar alla småkryp och knott
När vintern är över
då kommer jag ut ur min galosch

2. När våren har kommit
då sjunger alla fåglar i kör
När våren har kommit
då sitter jag där vid min dragkedjedörr

Text och musik: Karin Liungman

Berättelser

I berättelserna möter vi haren Herman och hans vän Harry som tillsammans är med om en upptäcktsresa i Ljud. Allt börjar en dag när Herman blir rädd för en hund och gömmer sig under en gran.

När han lugnat ner sig och ligger där och kurar upptäcker Herman att alla ljud i skogen är borta. Vad märkligt! Kanske beror det på att det är vindstilla den här dagen. Dessutom är det höst och då sjunger inte fåglarna alls lika mycket som på våren.

De två vännerna får hjälp av eleverna att samla ihop en hel hög med ljud till sin upptäcktsresa. Det visar sig att Herman och Harry uppfattar ljuden väldigt olika. Hur kan det komma sig att "ljud-tycket" kan variera så, undrar Herman.

Han vill helst att de ska tycka lika, det är enklast så. Då dyker professor Inga Hinder upp! Hon säger sig veta en hel del om ljud. Det kommer att visa sig hur det är med den saken ...

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Ljud – lektion 1

Spåret Ljud inleds med att eleverna uppmärksammas på området ljud. Hur olika kan vi uppfatta ljud?

Harrys hare

Lyssna på talramsans. Visa textbladet på smartboarden.

Berättelse 1: Herman drar till skogs

Läs eller lyssna till berättelsen. Det kan vara en fördel att göra det i samband med ”fruktstund” eller att låta eleverna ha pennskrin och dylikt framme på bänkarna (se vad som följer nedan).

Berättelsen avslutas med att det är alldeles tyst i skogen. Herman vill ha hjälp att spana efter ljuden. Var är de någonstans? Men först ska eleverna uppmärksammas på vilka ljud de har hört under läsningens gång. Om de hört några vill säga! Gör en kort reflektion efter berättelsen enligt följande:

Vilka ljud fanns det här då?

Förhoppningsvis har eleverna varit tysta under läsningen. Men några ljud i klassrummet har de säkert noterat. Fråga eleverna och skriv upp svaren på tavlan:

Har ni hört några ljud under läsningens gång – ljud i rummet?

Tänkbara svar: någon pratar (läraren läser, berättelsen spelas upp med inspelad röst, elever viskar), en tickande klocka, ljud från smartboard eller dator, barn som leker på gården, någon som hostar, tuggljud, skrapljud (pennor, sudd, stolsben) och så vidare.

Kommentar: Syftet med frågan och reflektionen är att göra gruppen medveten om vilka ljud som finns i rummet och hur ljuden uppfattas. Ljud som några har hört har andra kanske inte alls märkt.

» Herman hade ju tappat bort alla ljuden. Han vill ha massor av nya ljud. Visst vill eleverna hjälpa till att samla in ljud? Nu skickar vi dem på ljudspaning tycker jag!

Detektiver på ljudspaning

Inga Hinder har uppmanat eleverna att spana efter ljud i skolan. Vad kommer de att hitta?

Material: Ljudtrattar, elevblad och symbolkort.

Förbered en ljudtratt per elev:

Alternativ 1 – använd tomma toarullar.

Alternativ 2 – låt barnen göra egna trattar genom att rulla A4-papper

från kortsidan till rörformat. Tejpa.

Alternativ 3 – håll en hand bakom ena örat, det fungerar också som ljudförstärkare.

Elevblad [Vår ljudspaning](#), sidan 88.

Symbolkort [Vår ljudspaning](#), sidan 88 (kopiera sidan till A3-format). Symbolkortet tas fram i en uppsättning, de är till för pedagogen. Plasta in vid behov.

Gör så här:

Före spaningen gå igenom punkt 1 och 2. För de yngre åldersklasserna följer vuxna med och fyller i elevbladet.

1. Ta fram ljudspanartrattarna. Låt barnen testa sina ljudspanartrattar i klassrummet. Jämför gärna trattarna med förstoringsglas som detektiver brukar ha nytta av.
2. Introducera elevbladet [Vår ljudspaning](#): Gå igenom hur elevbladet med symbolkortet som rör ljud används. Under spaningens gång ska barnen ringa in de ljud de hittar, de som hörs. I de tomma rutorna ritar eller skriver de in sådant som de upptäcker under spaningen men som inte finns avbildat på elevbladet.

Eleverna ska bara skriva ned de ljud som de verkligen har hört. Detektiverna ska inte ”jaga” efter ljud, eller fixa fram dem själva, i syfte att fylla elevbladet. ”Lyssna efter de ljud som redan finns”, tipsar en elev i årskurs tre, som gjort spaningen. Då blir det spaning och inte tävling.

3. Ut och spana! Nu är det dags för detektiverna att gå ut och ljudspana – med tratt, penna och papper! Vilka ljud kommer de hitta? Eleverna spanar både inomhus och utomhus – vid behov i sällskap av en vuxen. Låt dem utforska ett eller flera rum/platser. Dela gärna upp platserna mellan olika grupper:
 - Det egna klassrummet
 - Skolkorridoren
 - Fritidshemmet
 - Matsalen
 - Skolgården
 - Lärarrummet och andra personalgruppers rum
 - Andra platser
4. Upphittade ljud! Låt eleverna berätta vilka ljud de hittat: Ha de inplastade symbolkortet med ljud i beredskap (kortet är desamma som bilderna på elevbladet). För varje ljud barnen berättar om, sätt upp kortet på tavlan med magnet eller häftmassa. För de ljud som inte har ett förtryckt symbolkort, skriv eller rita på separat lapp.
5. Haren Hermans ljud-saks-hög: Nu sitter en stor samling symbolkort med ljudkällor på tavlan (spara dem till nästa lektion). Påminn om att det är till haren Herman som de har samlat in ljud och på uppmaning av Inga Hinder. Så nu kan Inga Hinder lämna över alla ljud!

” Så bra! Nu har vi samlat in flera olika ljud till haren Herman! Han ville ju ha massor av nya ljud. Hoppas han blir glad för ljud-saks-högen! Vad tror ni? Det får vi veta nästa gång.

Kommentar: Ljudspaningen och den gemensamma inventeringen i klassen bidrar till att eleverna blir mer medvetna om alla ljud som finns i miljön runt dem. Resterande del av spåret handlar om hur ljuden kan påverka koncentration och fokusering.

Harrys hare

Avsluta med repetition av sången.

Ljud – lektion 2

Hur är det i klassen? Upplever eleverna ljud lika eller olika? Det ska de få utforska nu.

Harrys hare

Repetera sången så att eleverna kommer ihåg sångtexten.

Berättelse 2: Herman och Harrys upptäcktsresa i ljud

Förberedelse: Sätt upp symbolkortet på tavlan med alla ljud som eleverna hittade vid förra tillfället. Kortet kommer att symbolisera Hermans ljud-saks-hög under berättelsens gång.

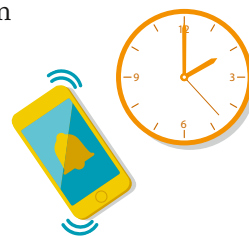
Ljud från en tickande klocka och en skrånande mobiltelefon återkommer under berättelsen och hörs på ljudfilen. Härma ljuden eller använd en riktig klocka och mobiltelefon om du läser berättelsen högt.

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att vännerna Herman och Harry konstaterar att de har olika ljud-tycke. Det leder vidare till frågan om elevernas olika upplevelse av ljud. Det ska eleverna få utforska i aktiviteten.

Min Ljudglass och Ljudkaktus

Eleverna ska få fundera på ljud de tycker eller inte tycker om. Utgå ifrån symbolkortet, Hermans ljudsakshög, som sitter uppe på tavlan. Kortet blir en hjälp att genomföra aktiviteten.

Material: Elevbladet [Ljudglassen och Ljudkaktusen](#) sidan 89.

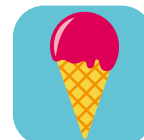
Gör så här:

För alternativt genomförande för de yngre åldersklasserna, se nedan.

1. Introducera elevbladet Ljudglassen och Ljudkaktusen: Innan elevbladet delas ut, läs upp textpartierna nedan (de är från elevbladen). Texterna förklarar att glassen symboliserar bra ljud, och kaktusen dåliga ljud. Var mån om att alla elever förstår denna symbolik, även om de exempelvis själva inte tycker om glass.

Ljudglassen – symbolik: En del ljud känns bra att lyssna till och är goda ljud för öronen. Precis som en glass kan vara god för munnen. Vilka ljud tycker du om? Vilka ljud gör dig lugn eller glad? Och vilka ljud gör att du kan koncentrera dig?

Ljudkaktusen – symbolik: En del ljud känns inte alls bra att lyssna till eller är inte bra för öronen. De sticks – nästan som en kaktus – aj! Vilka ljud tycker du inte om? Vilka ljud gör dig irriterad och orolig? Och vilka ljud gör att du inte kan koncentrera dig?

2. Fyll i elevbladet. Låt eleverna rita eller skriva ner individuella svar på elevbladet Ljudglassen och Ljudkaktusen. De kan ta hjälp av symbolkorterna som finns uppsatta på tavlan eller tänka fritt.
3. Vad tycker vi? Låt eleverna ge exempel på vad de skrivit ner på elevbladet. Notera spridningen i gruppen. Gå vidare till reflektionsuppgiften på nästa sida.

Tänk på att

Värdera inte ljud som människor ger ifrån sig. När ni utgår ifrån symbolkorterna och ljuden som klassen samlat in, minimerar det risken för att barnen ska nämna kompisars namn när de ger exempel på ljud.

Alternativ för de yngre åldersklasserna:

Samla gruppen i halvcirkel framför tavlan eller smartboarden.

1. Visa bilderna på glassen samt kaktusen från elevbladet när aktiviteten introduceras. Berätta att ljud kan vara gott som glass eller stickigt som en kaktus. Se texten ovan.
2. Utgå ifrån symbolkorterna Ljud som sitter uppsatta på tavlan. Ta ett kort i taget och låt eleverna värdera:
 - Ljud jag gillar 👍
 - Ljud jag inte gillar 👎
 - Har ingen särskilt åsikt 🙋
3. Avslutningsvis, när eleverna förstått att det går att värdera ljud som bra eller dåliga – bjud in dem att tänka fritt kring ljud.
 - Finns det andra ljud du tycker om? Eller inte tycker om?
 Notera spridningen i gruppen. Vid behov gå vidare med reflektionen nedan.

Småljud som stör

Eleverna upplever samma slags ljud men på olika sätt. Ljudglassen och Ljudkaktusen har högst troligt tydliggjort det för eleverna. Ljudkaktusen samlar dessutom ljud som vi ofta störs av.

- Vilka ljud stör i klassen och i skolan? Vad tänker eleverna särskilt om ljuden angivna nedan? På vad sätt kan de störa?

Visa upp symbolkortet för respektive ljud, ett i taget, och låt eleverna berätta eller skriva ner sina tankar. Notera spridningen och kom ihåg – det finns inget rätt eller fel i upplevelsen av ljud.

- Småljud – pennor, sudd, skrap, klocka
- Stol- och bordsben – skrap, slammer
- Prat – eller rop, viskningar
- Apparater – surrande ljud

☞ Nu vet ni en hel del om ljud! Och att en del ljud kan vara störande i skolan. Vad behöver vi göra då? Det tar vi reda på nästa gång!

Harrys hare

Avsluta med repetition av sången.

Ljud – lektion 3

Alla kan hjälpas åt att skapa en bra ljudmiljö i klassrummet. Hur då? Det får eleverna fundera på avslutningsvis.

Harrys hare

Inled med talramsan Harrys hare som en påminnelse om haren Herman och hans vän Harry. Vid det här laget bör eleverna ha hört ramsan några gånger. Kanske kan de den utantill?

När vintern är över

Nästa sång, När vintern är över, fungerar som avstamp till efterföljande berättelse. Visa textbladet på smartboarden. Vem är det som bott i galoschen? Det visar sig i berättelsen ...

Berättelse 3: Vännernas olika ljudtycke

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att professor Inga Hinder får idén att fråga några elever om ljudmiljön i skolan och på fritids. Hur är den när det är bra? Och vad tänker dina elever om den saken?

Alternativ för de yngre åldersklasserna:

Gå direkt till brevet från Inga Hinder på sidan 87. Tala inledningsvis om att professorn redan varit runt och frågat några elever – det känner du till. Avsluta med Agera-momentet på nästa sida.

Mitt bästa ljudklassrum

I aktiviteten ges eleverna möjlighet att berätta vad de tänker om sin ljudmiljö. Hur vill de ha det?

Material: Elevblad [Mitt bästa ljudklassrum](#), sidan 90

Gör så här:

Referera till texten i sången När vintern är över. Den handlar om småkryp och knott. Den här aktiviteten handlar inledningsvis om ”småljud”, vilket eleverna stött på tidigare i ljudspaningen.

1. Skriv på tavlan eller sätt upp symbolkortet för: *Småljud*
Be eleverna ge förslag på ”småljud” i ert klassrum eller närliggande utrymmen. Skriv upp förslagen på tavlan. Introduktionen leder in eleverna på ämnesområdet och fungerar som repetition.
2. Dela ut elevbladet Mitt bästa ljudklassrum. Låt eleverna rita eller skriva ner svaret på frågan som finns på elevbladet. Eleverna jobbar en och en:
 - När du ska koncentrera dig på en uppgift i klassrummet, hur vill du ha det då när det kommer till ljud?
3. Låt eleverna ge exempel på vad de skrivit ner på elevbladen – i storgrupp eller en och en. Låt dem som vill berätta enskilt göra det!

Brev från Inga Hinder

Professor Inga Hinder vet att en bra ljudmiljö också är en bra lärmiljö. Och att det kan vara olika från elev till elev vad som är störande ljud. Nu har hon skrivit ett brev till klassen med lite tips hon fått från de elever hon träffat. Läs brevet på sidan 87.

Agera: Inga ljudhinder hos oss – så här hjälps vi åt

Eleverna kan hjälpa till att skapa en bra ljudmiljö för varandra. Hur görs det bäst? Ta hjälp av följande övningar:

● Vårt bästa ljudklassrum

Låt eleverna ta fram en gemensam lista över ”ljud-regler” att förhålla sig till. Det som listas ska ses som stöd, inte som förbud. Rita och måla så att det blir fint. Sätt upp listan på väggen.

● Berätta, skriv ett brev eller intervju!

Inled med att använda elevbladet Vems ansvar (sidan 171) för att vidga frågeställningen om en bra ljudmiljö i skolan och på fritids. Vad har lärare eller rektorn ansvar för? Vaktmästare eller matsalspersonal? Andra yrkeskategorier?

Vad kom eleverna fram till? Låt eleverna kontakta dem det berör för att berätta vad de upptäckt och vid behov ställa frågor om möjliga förändringar.

Harrys hare och När vintern är över

Avsluta spåret om ljud med talramsans och sången.

”Tack för att ni tar det här med ljud på allra största allvar! Koncentration och arbetsro – det är viktigt för eleverna. Inga ljud-hinder – det är mitt mål!

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Tänk vad mycket det finns att säga om ljud! Det vet jag nu efter att ha träffat massor av elever som berättat hur det är hos dem. Det kan helt enkelt bli för mycket av ljud som stör och gör det svårt med koncentration och fokusering. Jag har fått jättebra tips från eleverna hur man kan göra för att minska ner på ljud och ljudnivån. Här ska ni få höra...

Ta bort sådant som "slamrar"! Det går att sätta på mjukt material under bordsben och stolsben, då låter möblerna mindre. Annat som kan låta irriterande kan vara pennskrin på bänkarna, som det är svårt att låta bli och pilla med. Ta undan pennskrinen när ni inte använder dem.

Finns det tickande klockor, telefoner som ringer eller surrande apparater i rummet? En del behöver ni säkert ha kvar. Men vilka kan ni plocka undan eller stänga av när de inte behöver användas?

På en skola jag hört talas om har de bestämt att det ska vara tyst i matsalen tio minuter varje dag. Mellan ett visst klockslag äter alla sin mat under tystnad. Några elever har berättat att det kunde vara lite jobbigt att vara helt tyst så länge. Men de tränade! Vilken bra idé! Både elever och vuxna kan behöva träna på att inte prata hela tiden. Då blir det vila för öronen helt enkelt. Det kan nog behövas ibland.

När man går in till klassrummet eller till matsalen kan det också vara bra att inte alla går in på en gång. Att stå i kö är inte så dumt! Om alla väntar på sin tur så blir ljudmiljön faktiskt också ofta bättre. Fast det kan vara svårt att vänta ibland – jag vet! Det går också att träna på.

Andra tips jag fått handlar om att man själv kan "stänga ute" ljud. Man kan använda hörlurar eller hörselskydd. Man kan be att få gå in i ett annat rum ibland, om man tycker att ljuden i klassrummet stör. Men framför allt kan ni alla hjälpas åt att göra klassrummet och fritids – och matsalen – till en så bra ljudmiljö som möjligt.

Lycka till!

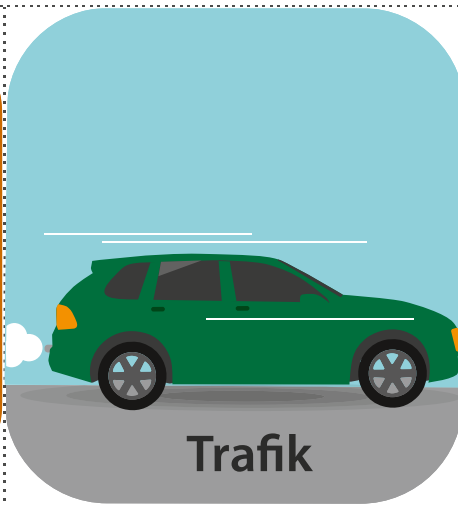
Hälsningar,
Professor Inga Hinder

PS: Ni kan dimma ner ljuset också! Om det är lite mörkare i klassrummet blir samtalstonen ofta lite lägre ... :-)

Klocka

Trafik

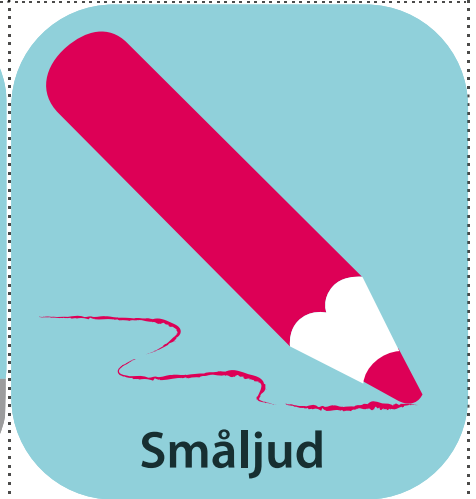
Musik

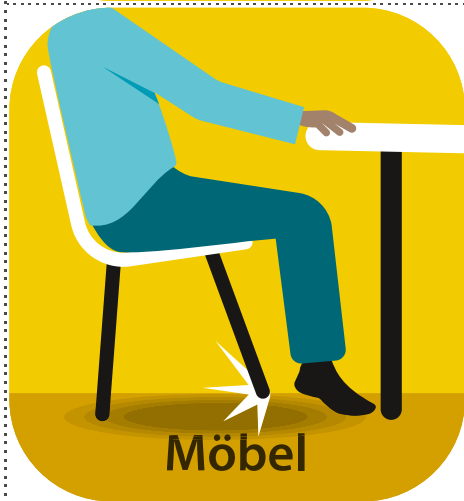
Apparat

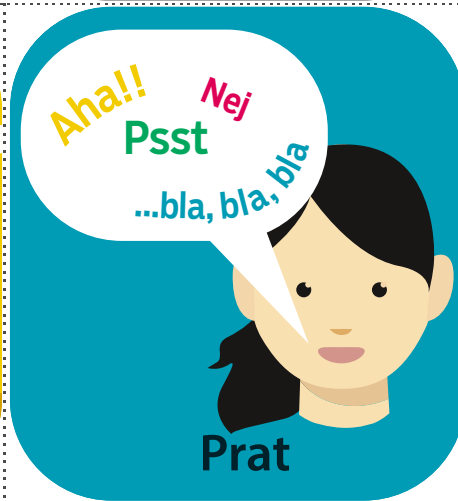
Lek-idrott

Småljud

Möbel

Prat

Telefon

Ljudglassen och Ljudkaktusen

Uppgift A: Vilka ljud tycker du om?

En del ljud känns bra att lyssna till och är goda ljud för öronen. Precis som en glass kan vara god för munnen. Vilka ljud tycker du om? Vilka ljud gör dig lugn eller glad? Och vilka ljud gör att du kan koncentrera dig? Skriv eller rita bredvid glassen.

Uppgift B: Vilka ljud tycker du inte om?

En del ljud känns inte alls bra att lyssna till eller är inte bra för öronen. De sticks – nästan som en kaktus – aj! Vilka ljud tycker du inte om? Vilka ljud gör dig irriterad och orolig? Och vilka ljud gör att du inte kan koncentrera dig? Skriv eller rita bredvid kaktusen.

Hur ser ditt bästa ljudklassrum ut?

Namn: _____

Mitt bästa ljudklassrum

När jag ska koncentrera mig på en uppgift i skolan vill jag ha det så här:

SPÅR

Instruera mera

Professor Inga Hinder om spåret

” Pedagoger vet mer än väl att instruktioner bör bidra till koncentration och arbetsro. Information ska inte skapa förvirring. Spåret Instruera mera ger eleverna inblick i vad det innebär. De funderar över hur skolan kan tydliggöra vad som ska hända under dagen eller veckan.

Många människor har lättare att förstå och minnas om instruktioner ges i en kombination av tal, text och bild. Också färger och grafiska mönster skapar strukturer i vårt tänkande som underlättar när vi orienterar oss eller läser av scheman och skyltar. Det blir både roligare och enklare om vi kommunicerar på flera sätt.

Höger eller vänster? Upp eller ner? Framåt eller bakåt? Eller

kanske runt? I övningarna möter eleverna rumslighet och nivåer i lekfulla aktiviteter och får utforska riktningsskyltar i text, med symboler och i tal. Och fundera på hur ett bra schema kan se ut. I slutet av spåret får de använda riktningsskyltarna i en egen påhittad rörelselek till musik.

När en lärare testade riktningsskyltarna i en av övningarna, och förstärkte den muntliga instruktionen med både bild och text, noterade eleverna något intressant:

– Du pratade långsammare, sa de till läraren.

Ja, det blev tydligare! Jag, professor Inga Hinder, vet att människor ser tid och kronologiska skeenden framför sig väldigt olika. Därför behöver vi göra olika och varierat, särskilt i skolan. Med fler kommunikationsvägar skapar ni en tillgänglig lärmiljö som passar alla elever. När du gör det här spåret tillsammans med eleverna så kommer de att lära sig att instruktioner kan ges på många olika sätt. Och vem vet – kanske kommer de också att ställa krav på hur du som pedagog ska kommunicera!

Instruera mera – presentation av spåret

De här lektionerna ingår i spåret. Sången är en bärande del av berättelserna i spåret. Berättelserna och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**

Lektion 1 (sidan 94)

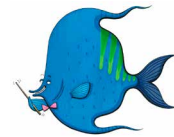
- Jag är en liten mört
- Berättelse 1: Fiskebyskolans nya vassrum
- Riktning hit och dit
- Riktning, text och symbol – vilka hör ihop?
- Jag är en liten mört

Lektion 2 (sidan 96)

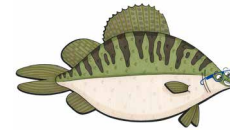
- Brev från Inga Hinder
- Vart är vi på väg? Följ en instruktion!
- Jag är en liten mört
- Extra aktivitet: Vart är vi på väg? – eleverna gör egna instruktioner

Lektion 3 (sidan 99)

- Jag är en liten mört
- Berättelse 2: Fiskeleverna får hjälp att hitta rätt
- Klassens bästa schema
- Instruera med schema – så här gör vi hos oss
- Jag är en liten mört
- Extra aktivitet: Rörelser hit och dit!

Lärare Lyster

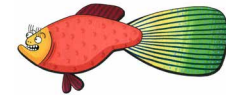
Gösen Gösta

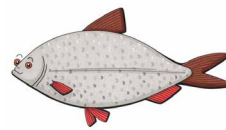
Abborren Bobba

Ålen Åly

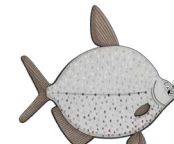
Akvariefisken Guppi

Mörten Kurt

Gäddan Märta

Braxen Axe

Sång

○ Jag är en liten mört

1. För jag är en liten mört
som har simmat bort
Ja, jag är en liten mört
som har simmat bort

2. Och jag hittar inte hit
och jag hittar inte dit
För jag är en liten mört
som har simmat bort

Jag heter Kurt!

Text och musik: James Hollingworth

Berättelser

I berättelserna möter vi fiskeleverna i Fiskebyskolan och deras lärare Lyster första dagen på terminen. Fiskeleverna har fått ett nytt "vass-rum".

De flesta har hittat dit, men för mörten Kurt var det svårt. Inte särskilt konstigt – eftersom lärare Lyster glömt att sätta upp skyltar. För Kurt är det lättare att hitta rätt riktning om det finns skyltar med pilar som visar vägen. Med bilder och symboler blir faktiskt allting mycket lättare att förstå.

Klassen får också besök av professor Inga Hinder. Nu har Lyster hunnit sätta upp skyltarna. Vilka fina skyltar! Det var jättelätt att

hitta hit, säger Inga Hinder. Och det är fler än hon och Kurt som uppskattar skyltarna. De flesta eleverna tycker det är bra att veta vart de ska.

Inga Hinder gillar klassens schema också. Det är fyllt av text, symboler och olika färger. Ett sådant tydligt schema har hon aldrig sett tidigare!

Nu vill Inga Hinder ut och titta på andra klasscheman. Hon är övertygad om att det blir lättare för eleverna att förstå vad de ska göra under en skoldag om schemana är bra utformade. Då kan de koncentrera sig bättre. Trygghet är viktigt, det vet Inga Hinder!

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Instruera mera – lektion 1

I spåret Instruera mera får eleverna lära sig om riktningar och nivåer genom att göra och känna dem i kroppen. Höger och vänster, framåt och bakåt, upp och ner. Och hur kan man visa riktningar på olika sätt?

Jag är en liten mört

Lyssna till sången. Visa textbladet på smartboarden. Ordförståelse att ta upp efter behov:

- I sången finns orden mört och ”bört”. Hur kommer det sig att det inte står ”bort”? (därför att det ska rimma).
- Vad är en mört? Vilka andra fiskar känner eleverna till?

Berättelse 1: Fiskebyskolans nya vassrum

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att lärare Lyster säger: ”Vet du Kurt, jag har glömt något viktigt. Jag har inte satt upp skyltarna! Det är klart att det är svårt att veta vart man ska om det inte finns bra skyltar som berättar det.”

”Vet eleverna vad en instruktion är?

Och att man kan få instruktioner på många olika sätt?
Det ska klassen få upptäcka nu.

Riktning hit och dit

Aktiviteten handlar om hur det kan vara att förstå en instruktion. Låt eleverna göra momenten nedan. Instruera först med tal, komplettera därefter med text och sist också med symbol. Aktiviteten är ganska ”teknisk” – och kan upplevas som svår – men den introducerar ett viktigt ämnesområde.

Material: Fem stycken (stadiga) ark samt svart eller blå tuschpenna. Skriv ner de fem understrukna orden i moment 1 nedan.

Gör så här:

Eleverna står upp, vid behov sitter ner, med ansiktena vända åt samma håll. Det behöver vara tyst i rummet. Läraren står framför och med ansiktet vänt mot gruppen.

Om uttrycket ”ta ett steg” är svårt att förstå för eleverna, visa vad det betyder. Först ett steg med ena foten, sedan ett med den andra. Alternativ till att ”ta ett steg” kan vara att peka och visa med handen.

1. Instruktion med TAL. Säg följande:

- Ta ett steg åt höger.
- Ta ett steg åt vänster.
- Ta ett steg bakåt.
- Ta ett steg framåt.
- Gå runt ett varv på stället.

Ta ett steg
åt höger...

Kort reflektion – värdera uppgiften: Gick det bra eller var det svårt att förstå uppgiften?

- "Det gick bra"
- "Det var svårt att förstå"
- "Jag vet inte"

Låt några elever berätta hur de tänkte. Bekräfta att alla gjort uppgiften så gott de kunnat. Om några tyckte det var svårt att förstå, kanske nästa moment gör det lättare.

2. Komplettera med TEXT. Instruera med tal – och visa samtidigt upp pappersarken med samma budskap (de understrukna orden enligt 1).

Ta ett steg
åt höger...

HÖGER

3. Komplettera med SYMBOL. Instruera med tal och text – och peka samtidigt med handen åt vilket håll eleverna ska ta steget. Tänk på att peka med handen spegelvänt när du står vänd mot eleverna.

Ta ett steg
åt höger...

HÖGER

Kort reflektion – värdera uppgiften: Blev det någon skillnad när text och symbol/tecken tillkom?

- "Det var lättare"
- "Det blev svårare"
- "Det gjorde ingen skillnad"

Låt några elever berätta. Det kan ha blivit tydligare men det kan också ha blivit för mycket information för någon.

🗨️ Så bra att eleverna får träna in skillnaden på höger och vänster, framåt och bakåt. Det är bra att kunna!
Vi tar en övning till tycker jag :-)

Kommentar: För de åldersgrupper som har koll på riktningar, gå direkt till lektion 2.

Riktning, text och symbol – vilka hör ihop?

Pilen är en vanlig symbol som visar riktning, exempelvis som på vägskyltar. Eleverna får fundera ut vilka ord som beskriver riktningar som passar ihop med några olika vägskyltar.

Material: Elevbladen [Vägskyltar och riktningar 1 och 2](#), sidan 102 och 103.

Gör så här:

1. Eleverna fyller först i elevbladet Vägskyltar och riktningar 1 en och en.
2. Gå igenom de rätta svaren.
3. Avsluta med elevbladet Vägskyltar och riktningar 2.

Jag är en liten mört

Avsluta med repetition av sången.

Instruera mera – lektion 2

Den första lektionen handlade om att förstå instruktioner. I den här lektionen får eleverna följa skyltar och en ritad vägbeskrivning med hjälp av instruktioner i text och bild.

Brev från Inga Hinder

Det har kommit ett brev från professor Inga Hinder där hon berättar om en spännande skatt. Läs upp brevet på sidan 98. Brevet leder in till aktiviteten nedan.

Vart är vi på väg? Följ en instruktion!

Förbered en eller flera sträckor med en slutstation som eleverna – ensamma eller i sällskap med pedagog – ska följa och hitta fram till.

Material: En skatt med fritt valt innehåll.

Alternativ 1 – gör skyltar på A4-papper och sätt upp, se nedan.

Alternativ 2 – förbered vägbeskrivning till eleverna, se nedan.

Gör så här:

Välj några olika sträckor från klassrummet, till exempelvis matsal, fritids eller biblioteket. Skyltningen/vägbeskrivningen ska styra eleverna att gå en annan väg än den de brukar gå. Då blir det lite spänning. Lägg ut en ”skatt” vid slutstationen. Ange noga i vägbeskrivningen/på skyltarna så att eleverna förstår när de nått slutstationen.

Alternativ 1 – Eleverna följer en skyltad sträcka

Förberedelse: Gå den tänkta sträckan eller sträckorna och sätt upp skyltar, med både symbol och text, fram till slutstationen. Skyltarna fungerar som en snitslad bana. Ta med riktningarna som använts tidigare i det här spåret.

1. Låt eleverna gå i mindre grupper, i par eller i sällskap med pedagog.
Hur hittar de med hjälp av skyltarna? Var är slutstationen?
2. När de hittat slutstationen för den aktuella sträckan går eleverna tillbaka till klassrummet med den funna skatten.
3. Öppna skatten och dela ut det ni lagt i den till eleverna.
4. Avsluta med en reflektion kring hur det var att följa skyltningen.
Var det bra att det fanns både med text och med symbol?
Kunde skyltningen gjorts på något annat sätt?

Alternativ 2 – Eleverna följer en vägbeskrivning i text och bild

Förberedelse: Rita och skriv ned de tänkta sträckorna i form av en vägbeskrivning, med både symbol och text, fram till slutstationen. Vägbeskrivningen blir en slags karta. Ta med riktningarna som använts tidigare i det här spåret.

1. Genomför uppgiften enligt punkt 1–3 i Alternativ 1, se ovan.
2. Avsluta med en reflektion kring hur det var att följa vägbeskrivningen.
Var det bra att det stod både med text och med symbol?
Kunde beskrivningen gjorts på något annat sätt?

Jag är en liten mört

Avsluta med repetition av sången.

” Att veta var man ska vara och vad som ska hända under en dag i skolan – det är jätteviktigt för eleverna. I nästa lektion ska vi titta mer på det!

Extraaktivitet: Vart är vi på väg? – Eleverna gör egna instruktioner

Utgå från något av alternativen i aktiviteten ovan, men låt eleverna göra skyltar och vägbeskrivning själva. Det fördjupar förståelsen av riktningar och nivåer samt hur instruktioner kan skapas med hjälp av både text och symbol.

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Nu tror jag att ni är riktigt bra på det här med riktningar. Jodå, jag känner till att ni har tränat!

Vet ni vad en GPS är? Kanske har ni sett – eller hört! – en sådan när ni åkt bil någon gång.

Vad säger eleverna ...?

Visst – en GPS kan ju faktiskt prata. Den kan säga "ta till höger", "ta till vänster" eller något annat. Då vet bilföraren åt vilket håll hen ska köra. Och ute på gatorna och vägarna brukar det finnas skyltar som pekar ut riktningar åt olika håll. Till exempel skyltar med pilar, sådana ni nyss jobbat med.

Med skyltar blir det ofta lättare att hitta rätt väg, som för mörtan Kurt ni vet! Och nu ska NI få testa att följa en sträcka med skyltar. Det finns en skatt att hitta när ni kommer till slutstationen... Undrar bara var den är någonstans?! Följ skyltarna så hittar ni rätt!

Lycka till!

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

PS: Eller så följer ni instruktionen via en vägbeskrivning.
Er lärare vet vad ni ska göra :-)

Instruera mera – lektion 3

Schema är en form av instruktion. Klassens dag- och veckoschema talar om var och när något händer, och vad som ska hända.

Hur kan ett bra schema se ut? Där både text, symbol och färg förtydligar?

Jag är en liten mört

Repetera sången så att sångtexten aktualiseras.

Berättelse 2: Fiskeleverna får hjälp att hitta rätt

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att professor Inga Hinder säger att nästa gång hon kommer till ett klassrum ska hon kolla hur barnens schema ser ut. ”Så tydligt schema som fiskeleverna har borde alla elever ha”, säger hon.

” Hur ser klassens schema ut? Var finns det? Hur visas dagens eller veckans aktiviteter? Kan det göras tydligare? Vill eleverna ha färger? Olika färger? Det finns mycket att upptäcka om hur scheman kan bli lättare att förstå.

Klassens bästa schema

Eleverna får fundera på hur ett skolschema skulle kunna se ut. Skolscheman kan se ut på många olika sätt. Det vanligaste är ett rutsystem med ord eller bokstavs-beteckningar. Men det går ju att använda sig av färg och bilder eller symboler också. Eller göra det i en helt annan form än rutsystem. Kanske ska schemat vara uppdelat i flera delar?

Material: Elevbladet [Mitt bästa schema](#), sidan 104.

Papper, penna, sax, lim.

Gör så här:

Utgå ifrån klassens befintliga schema, gå sedan vidare med att fundera på alternativa lösningar.

1. Låt eleverna beskriva klassens schema: Hur ser det ut? Är det ett klassiskt schema med rutor, eller lappar med text och bilder? Har passen/lektionerna olika färger beroende på vad de handlar om? Hur är klockan och tider angivna? Var finns schemat, på en eller flera platser i klassrummet?
2. Värdera schemat: Vad tycker eleverna? Är det bra utformat? Saknar de något? Kan schemat förändras på något sätt?
3. Gör ett eget schema: Utgå ifrån systemet med lappar som finns på

elevbladet Mitt bästa schema. Använd det eller gör på något annat sätt. Eleverna får själva välja hur de gör. Rita, skriv och använd bilder eller symboler och färger.

Bestäm om eleverna ska göra ett dagsschema eller delar av ett veckoschema. Eleverna arbetar individuellt. Stödfrågor:

- Vilken lektion/vilket pass börjar och slutar skoldagen med? Vad händer däremellan? Tänk på de aktiviteter och skolämnen som brukar finnas.
- Vad ska finnas på lapparna beroende på vad som händer på passet/lektionen? Bild, text, färg?
- Hur noteras veckodagen/veckodagarna? Bild, text, färg?
- Hur noteras klocktiderna (se klockan på elevbladet, i eller under den kan starttid för varje lektion/pass anges)? Bild, text, färg?

Kommentar: Uppgiften handlar inte om att alla ska göra lika, utom om att visa på variationer i sätt att instruera via text, symboler, bild, färg och placering. Samt synliggöra olikheter i hur människor kan uppfatta instruktioner, och att göra eleverna medvetna om det. Reflektionen nedan lyfter upp det.

4. Låt eleverna beskriva och kommentera sina scheman:

- Har eleverna använt sig av en variation sett till text, bild och färg? Hur tänker de kring att de valt det ena eller det andra?
- Liknar schemat en verklig skoldag eller skolvecka?
- Vad av det som gjorts skulle du/ni vilja ha med i klassens befintliga schema?

” Vilken kreativitet! Och vilka spännande scheman eleverna ritat. Nu kanske ni behöver förändra klassens schema? Så att alla eleverna lätt kan läsa av vad som ska hända under skoldagen. Dags att agera för skolans bästa schema :-)

Agera: **Instruera med schema – så här gör vi hos oss**

Gör ett förslag till utformning av klassens schema utifrån vad eleverna har berättat. Använd bilder, symboler, text eller färg där det behövs så att alla elevers sätt att ta in information blir tillgodosett.

Ge också förslag på placering – eller placeringar – av klassens schema men utan att det blir utpekande för någon enskild elev.

Extra aktivitet: **Rörelser hit och dit!**

Avsluta spåret med en rolig aktivitet som fångar upp temat instruktioner, riktningar och nivåer. Eleverna får sätta rörelser till sången Jag är en liten mört, som de kan bra vid det här laget!

Material: Sången Jag är en liten mört.

Elevblad [Rörelser hit och dit med mörtan Kurt](#) (för skrivkunniga elever) på sidan 105.

Gör så här:

Arbeta i par eller mindre grupper.

1. Påminn eleverna om de riktningssord och symboler som ni använt i de tidigare aktiviteterna. Rörelserna ska utgå ifrån dem.
2. Fem ord återkommer i sången, och där gör eleverna rörelser:

Bört – **M**ört – **H**ít – **D**ít – **K**urt!

Hitta på rörelser till orden bört, mört, hit och dit. Samt en slutrörelse för det avslutande ordet Kurt.

- Hitta på rörelserna först.
- För skrivkunniga elever, skriv ned rörelserna på elevbladet.

Vilka ord och vägskyltar hör ihop?

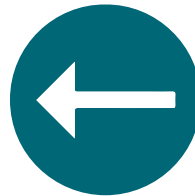
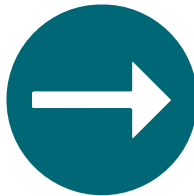
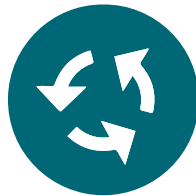
Dra streck emellan.

HÖGER

VÄNSTER

FRAMÅT

BAKÅT

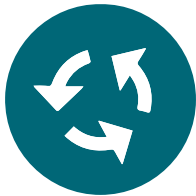
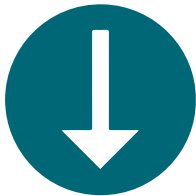
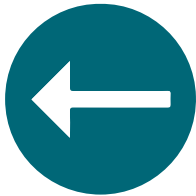
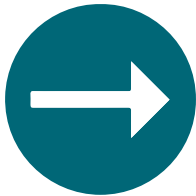
GÅ RUNT

UPP

NER

Åt vilket håll pekar pilarna?

Skriv in rätt riktningsord i rutorna.

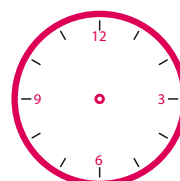
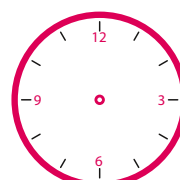
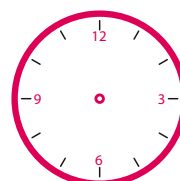
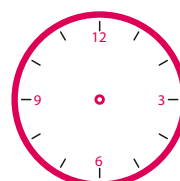
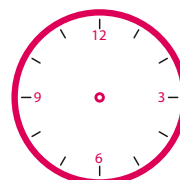
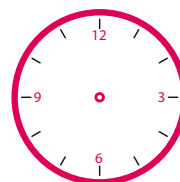

Hur vill du att ett bra schema ska se ut?

Rita, skriv eller måla hur du tycker att lektioner och aktiviteter kan beskrivas – med text, bild och färg?

Lektioner och andra pass:

Klockan och tiden:

Gör steg och rörelser till sången om mörten Kurt

Skriv in riktningen för de rörelser ni hittat på:

Höger? – Vänster?

Framåt? – Bakåt?

Upp? – Ner?

	Fötter/ben	Antal steg?	Händer/armar
... mört			
..."bört"			
... hit			
... dit			
... Kurt!			

SPÅR

Kan själv

Professor Inga Hinder om spåret

” Ibland kan barns iver att hjälpa varandra i klassrummet och under lektioner stjälp mer än hjälpa. ”Hjälpen” rör till det för andra, och de får själva svårt att fokusera. I spåret Kan själv utmanas eleverna att bara tänka på sina egna tankar, och att komma ihåg.

Fokusering och minne krävs för att eleverna ska klara av Namnbytarleken tillsammans. En stor del av spåret bygger på den här leken, som eleverna får göra i flera omgångar och med delvis olika upplägg. Namnbytarleken hjälper barnen på ett lekfullt sätt att träna förmågan att avskärma sig. Allteftersom hittar de fler och fler strategier för att fokusera på det egna och utan att lägga energi på att hjälpa andra. Samtidigt bidrar varje

deltagare i Namnbytarleken till att alla ska lyckas. På så sätt hjälper alla elever sig själv och andra – samtidigt.

– Den här leken är förvirrande och tråkig, tyckte en elev i årskurs två när han fick frågan om vilka strategier som behövdes för att klara leken. Det var första gången han gjorde den och för honom betydde tråkigt att ”jag kan inte det här”. Men när han hade gjort leken flera gånger och tränat så att han kunde den, då ville han inte att det skulle ta slut!

Jag, professor Inga Hinder, utmanar i det här spåret eleverna med orden: ”Tänk! Och kom ihåg! Och hjälp ingen annan.” Det är en bra uppmaning när man ska fokusera på skolarbetet. Om jag tänker på mitt och du på ditt – då hjälps vi åt att skapa en tillgänglig lärmiljö där vi alla kan koncentrera oss bra. Men glöm inte att det förstås finns många sammanhang då vi ska uppmuntra eleverna att hjälpa varandra!

PS: I spåret tipsar jag också om diverse stöd som kan göra det lättare att tänka och komma ihåg. Det kan vi alla behöva ibland.

Kan själv – presentation av spåret

De här lektionerna ingår i spåret. Sången är en bärande del av berättelserna i spåret. Berättelserna och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**

Lektion 1 (sidan 110)

- **Kalle Svan**
 - **Berättelse 1: Vad gör Kalle Svan upp och ner?**
 - **Brev från Inga Hinder**
 - **Namnbytarleken**
 - **Hur gick första försöket?**
 - **Namnbytarleken – vi provar igen**
 - **Inga Hinders strategitips**
 - **Kalle Svan**
- ### Lektion 2 (sidan 114)
- **Kalle Svan**
 - **Berättelse 2: Kalle Svan som blivit van**
 - **Namnbytarleken med namnlappar**
 - **Namnbytarleken med ögonbindlar**
 - **Fokusering och koncentration – så här kan vi göra**
 - **Kalle Svan**

Namnbytarleken passar elever från 7–8 år och uppåt.

Svanen Kalle

Lärare Lyster

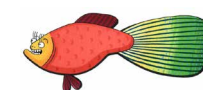
Gösen Gösta

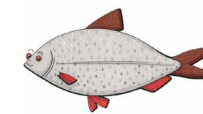
Abborren Bobba

Ålen Åly

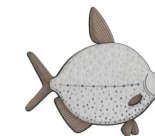
Akvariefisken Guppi

Mörten Kurt

Gäddan Märta

Braxen Axe

- Sång
  Berättelse
  Aktivitet
  Brev från Inga Hinder
  Agera
  Reflektion

Sång

○ Kalle Svan

1. Där simmar en svan!
Han är inte riktigt van!
Han simmar upp-och-ner!
(Han simmar under vattnet)

Där simmar Kalle Svan!
Där simmar Kalle Svan x 4 gånger

Ropar alla barn ...

Text och musik: James Hollingworth

Berättelser

I berättelserna möter vi lärare Lyster och fiskeleverna i Fiskebyskolan. Gäddan Märta, mörten Kurt, ålen Åly, akvariefisken Guppi, gösen Gösta, abborren Bobba Bobba, braxen Axe och mörten Kurt. En dag, mitt under en mattelektion, upptäcker fiskeleverna att en svan simmar upp och ner vid vattenytan.

Fiskarna blir nyfikna och simmar upp till svanen. De upptäcker att det är Kalle Svan. Fiskarna blir ivriga att hjälpa Kalle att komma på rätt köl. Men se! det vill inte Kalle. Han tränar på att snurra runt från sida till sida och vill bli lämnad ifred.

Kalle är dum, tycker gäddan Märta, när hon och de andra inte får hjälpa till.

Kalle Svan har fått en utmaning av professor Inga Hinder, som i berättelsen är hans simlärare. Den vill han klara på egen hand. Han kan själv! Till slut och med en massa träning så gör han det också. Stolt och glad tar sig Kalle upp på land.

Kalle Svan ville inte ha hjälp. Och faktiskt blev han hjälpt av eleverna när de lät honom försöka själv. Elever kan hjälpa varandra genom att lämna varandra i fred. Hur då? Lyssna till professor Inga Hinder – hon har några strategitips!

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Kan själv – lektion 1

Spåret Kan själv spinner runt en och samma lek
– Namnbytarleken – i olika variationer. Här börjar det!

Kalle Svan

Inled med sången. Visa textbladet på smartboarden. Repetera gärna sången ett par gånger innan berättelsen.

Ordförståelse att ta upp vid behov:

- Att vara van med något – vad tänker eleverna om det? (jämför att vänja sig)
- Vad är motsatsordet till ”van”?

Kalle Svan simmar upp-och-ner sjungs det i sången. Men vilka är barnen som ropar? Är det barn på land? Eller barn nere i sjön ...? (Berättelsen ger svaret).

Berättelse 1: Vad gör Kalle Svan upp och ner?

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att Fiskebyskolan fått ett brev från professor Inga Hinder. Det visar sig att fler klasser har fått samma brev ...

Brev från Inga Hinder

Det har kommit ett brev till klassen. Det innehåller en utmaning från professor Inga Hinder! Läs upp brevet på sidan 113.

Namnbytarleken

I namnbytarleken rör sig eleverna runt i rummet. En viss rörighet kan uppstå och därför behöver alla hjälpas åt för att klara av övningen på bästa sätt. Och, i den här leken handlar ”hjälpen” om att inte bry sig så mycket om andra, utan att framför allt tänka på sig själv. Med gemensamma krafter kan gruppen bli bra på den här leken, men det kan ta lite tid. Det här är första tillfället!

Leken passar elever från 7–8 år och uppåt.

Låt eleverna vara observatörer

Om leken upplevs alltför rörig och svår att genomföra av någon, så låt hen få en observatörsroll istället. Uppgiften som observatör kan vara att följa en klasskompis med blicken när hen genomför leken. Syftet blir att stödja klasskompisen i tanken. För att undvika utpekande, låt gärna flera ha observatörsroll samtidigt.

Gör så här:

Namnbytarleken genomförs med fördel i halvklass eller mindre grupp. Var och en presenterar sig med sitt förnamn för en annan elev.

OBS! Se till att inget namn förekommer flera gånger. Låt i så fall eleverna välja sitt andranamn eller efternamn. Använd inga påhittade namn.

Ge tydliga instruktioner innan ni börjar. Visa hur övningen ska gå till med hjälp av några elever eller visa med streckfigurer på tavlan. Nedan kallas deltagarna för hälsare.

1. **Moment ett – hälsning:** Hälsarna går runt fritt på en öppen yta. De hälsar på varandra med ett handslag samtidigt som de säger sitt namn. Finns det elever som inte vill ta i hand? Uteslut då den delen för alla.

2. **Moment två – namnbyte:** När två hälsare har hälsat på varandra byter de namn med varandra. Nu gäller det för var och en att memorera sitt nya namn – och använda det nästa gång de hittar ytterligare en person att hälsa på. För varje hälsning byter alltså namnet ägare. Eleverna har lättast att komma ihåg namnen om de bara säger "Hej" och "namn", inget mer. Det minskar också antalet ord som sägs i rummet.

3. **Namnbytarleken avslut:** Leken är slut för respektive elev när hen får tillbaka sitt eget namn. Eleven går då och sätter sig och väntar på att resten av klassen blir klara. Uppmana alla att vara tysta när de är klara.

Kommentar: Namnbytarleken är ingen tävling. Slumpen styr när eleverna så att säga har kommit i mål. Avbryt första försöket efter några minuter, även om alla inte lekt färdigt som det var tänkt. Det vill säga, även om inte alla har fått tillbaka sitt namn.

Hur gick första försöket?

Det första försöket av Namnbytarleken brukar följas av en hel del prat, åsikter och känslor.

- Hur fungerade det? Låt eleverna prata av sig.
- Snart ett nytt försök – hur gör vi? Låt eleverna komma med förslag på strategier som hjälper fler att klara leken nästa gång. Styr bort eventuella diskussioner om vem eller vilka som "gjorde fel" vid första omgången.

Kommentar: Notera om några elever använt sig av vad de tror är "smarta drag" för att avsluta leken så snabbt som möjligt. Exempelvis att tre elever kommit överens om att enbart hälsa på varandra. Försök att få eleverna att undvika det.

” Det viktiga är inte att leken ska ta slut snabbt.
Det viktiga är min utmaning: ”Tänk! Och kom ihåg!”
Så låt eleverna få testa igen :-)

Namnbytarleken – vi provar igen

Vilka strategier föreslog eleverna efter första omgången? Påminn dem att använda dessa. Inga Hinders uppmaning – Tänk! Och kom ihåg! – kan också vara en strategi att ha med sig.

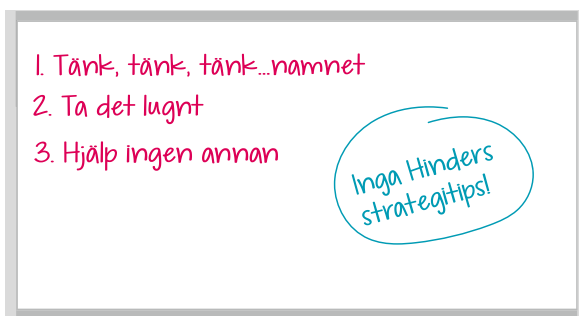
Före det andra försöket, inled gärna med en lätt avspänning. Låt alla blunda. Andas in så mycket ni kan, andas ut. Räkna långsamt till fem alla tillsammans. Titta. Nu – prova Namnbytarleken igen!

Inga Hinders strategitips

Hur gick det denna gång? Högst troligt är det fortfarande både pratigt och rörigt i gruppen. Och det är helt okej. Det behövs flera försök innan alla elever har landat i leken. Eleverna behöver koncentrera sig på det nya namn de får, och komma ihåg att använda det. För att det ska fungera kan de inte störa varandra med onödigt prat, fniss eller skratt.

Nu ska klassen få ytterligare strategitips från Inga Hinder! Skriv upp tipsen på tavlan och prata igenom dem. Vad innebär de i praktiken? Prova sedan Namnbytarleken en sista gång för detta lektionstillfälle.

” Det finns ett bra knep för att bli van vid något
– fortsätt att göra det, om och om igen!
Det sa en elev till mig en gång. Smart svar!

Kalle Svan

Avsluta med repetition av sången.

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Så bra att Kalle Svan lyckades komma runt till slut, eller hur? Han fick en rejäl utmaning av mig. Och med lite träning går det mesta.

Nu är det snart ER tur att få en utmaning av mig! Men först har jag en fråga: Att fokusera på någonting – vad är det?

Låt barnen ge förslag på "att fokusera".

Ja visst! Fokusera betyder att man försöker tänka på en sak i taget. Skärma av... Ska man träna in något nytt eller svårt, då är det bra att fokusera så mycket man kan. Det gjorde Kalle Svan!

Men eleverna i Fiskebyskolan, de tyckte att han gjorde fel! Han simmade ju upp och ner. Vad de inte visste om var att det skulle vara så. Kalle tränade bara på utmaningen som han fått från mig.

Jag har en annan fråga: "Att göra fel" – vad tänker ni om det? När kan det vara bra att göra fel? När är det inte så bra?

Låt barnen ge förslag på "att göra fel".

Spännande att höra hur ni tänker. Ni har kloka svar tycker jag! Det finns inget som kan gå fel när man ska lära sig nya saker. Om ni förstår vad jag menar! Man måste ju få pröva och försöka. Då kan det kännas som att det blir fel ibland. Men det gör inget. Pröva bara igen!

Det är precis vad ni ska få göra nu. Lära nytt och pröva, pröva... Min utmaning är: Tänk! Och kom ihåg! Er lärare vet vad ni ska göra.

Lycka till med utmaningen!

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

PS: Det finns alltid hjälpmedel att ta till om det behövs. Kan vara bra att veta :-)
Det ska ni få testa nästa lektion.

Kan själv – lektion 2

Att fokusera och försöka klara sig själv står inte i motsats till att ta emot stöd när det behövs. Stöd kallas ibland för hjälpmedel. I den här omgången av Namnbytarleken erbjuds eleverna två typer av hjälpmedel. Dels namnlappar, dels ögonbindlar!

Kalle Svan

Inled med sången. Visa textbladet på smartboarden.

Berättelse 2: Kalle Svan som blivit van

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att Inga Hinder säger att hon ska besöka en klass som provat på Namnbytarleken. Professorn vet att det kan vara bra med lite extra stöd i form av hjälpmedel ibland.

”Vad händer om eleverna får använda hjälpmedel i Namnbytarleken? Det ska klassen få testa nu!

Namnbytarleken med namnlappar

Nu ska klassen göra Namnbytarleken igen, men den här gången får eleverna använda namnlappar som stöd.

Material: Namnlappar, en per elev. Skriv ned på lapparna de förnamn/namn som användes under förra lektionen.

Gör så här:

Lapparna är ett hjälpmedel att ta till om eleverna glömmet bort namnen.

1. Varje gång eleverna hälsar på varandra lämnar de över lappen med namnet. I övrigt går leken till på samma sätt som tidigare.
2. Efter försöket med namnlappar gör en kort reflektion: Hur gick det den här gången? Var namnlappen en hjälp? Eller blev det ännu mer att hålla reda på?

Namnbytarleken med ögonbindlar

Den här gången använder halva gruppen ögonbindlar. Växla så att alla får ha ögonbindlar.

Material: Ögonbindlar, exempelvis tygremсор av mörkt tyg.

Gör så här:

1. Uppmana de elever som har ögonbindlar att söka sig fram med handen, samtidigt som övriga elever uppmanas ta en mer aktiv roll när de hälsar.
2. Efter att alla som vill fått pröva leken med ögonbindlar, avsluta med en kort reflektion: Hur gick det den här gången?

Kommentar: För en del elever kan det vara lättare att koncentrera sig och att lyssna när de har ögonbindel, eftersom de slipper de röriga synintrycken när klassen rör sig i rummet. För andra kan det vara tvärtom.

Agera: Fokusering och koncentration – så här kan vi göra

Har Namnbytarleken och spåret Kan själv lett till några tankar om hur alla kan hjälpas åt i klassen för att skapa bra arbetsro? Vad behöver jag själv göra? Vad kan vi tillsammans göra?

Utvärdera Namnbytarleken: Använd elevbladet [Namnbytarleken](#) på nästa sida. Eleverna får en och en värdera leken genom att sätta streck på linjen. Reflektera sedan tillsammans:

- Har vi lärt oss något av leken som vi kan använda här i klassrummet?

Strategi och stöd: Låt eleverna berätta för dig som pedagog, via loggbok eller annat valt kommunikationssätt, sina tankar kring följande:

- I skolan och på lektioner behöver jag fokusera och koncentrera mig ofta.
Det här hjälper mig att göra det: _____

Lotsa eleven till svaren, som kan bli: hörselkåpor, ha något i handen (kludd, mjuk boll, ärtboll), skärma av kring bänken, med mera.

Kalle Svan

Avsluta med repetition av sången.

Namnbytarleken – hur var den?

Sätt ett kryss på linjen.

1. Namnbytarleken var rolig.

Jag håller inte med
 Kanske
 Jag håller med

2. Namnbytarleken var intressant.

Jag håller inte med
 Kanske
 Jag håller med

3. Namnbytarleken har fått mig att tänka på något viktigt.

Jag håller inte med
 Kanske
 Jag håller med

Fyll på med egna ord om du vill:

Se och hör, prata och gör

Om att kunna kommunicera på olika sätt

TEMA

Se och hör, prata och gör

Tillgång till språk, text och fungerande kommunikation är centrala förutsättningar för att kunna lära sig och vara med i det sociala umgänget i skolan. Elever kan bara delta fullt ut om de verkligen kan ta del av vad andra säger. Det är också viktigt att alla elever kan uttrycka sina egna åsikter och blir lyssnade på.

Temats spår

- Läs och skriv (sidan 119)
- Taltid och lyssningstid (sidan 125)
- Artikulationsresan (sidan 133)

Ämnesanknytningar

- Bild
- Musik
- SO – Samhällsorienterande ämnen
- Svenska/Svenska som andraspråk

Tabellen nedan finns som löpande text under fliken Styrdokument på www.spsm.se/date-larmaterial.

Ämnesanknytningar per spår	Bild	IdrHä	Ma	Mu	NO	SO	Sv/Sva
Läs och skriv	×			×		×	×
Taltid och lyssningstid				×		×	×
Artikulationsresan				×		×	×

För spårens koppling till läroplanen och ämnenas centrala innehåll, se sidorna 174–175.

SPÅR

Läs och skriv

Professor Inga Hinder om spåret

” – Jag läser hellre med öronen. Då lär jag mig bättre!
Så sa en elev till mig en gång. Och jag, professor Inga Hinder, visste precis vad det handlade om! Med hjälp av spåret Läs och skriv kommer eleverna också att förstå vad det där kan handla om. Att läsa med öronen!

För att följa läroplanen så ska alla elever, oavsett funktionssätt, utmanas att både skriva och läsa. Elever med dyslexi har rätt till uppläst text i skolan och att göra redovisningar muntligt. Men det är inte alla elever som berättar, eller riktigt förstår

själva, att de ”hellre läser med öronen”. Eller att de hellre berättar än skriver, exempelvis svar på prov.

Det är skolans och pedagogers sak att upptäcka behoven hos eleverna. Och att ge barnen en likvärdig skolgång. Men elever behöver också förstå att det finns olika sätt att ta till sig text och ord. Några i klassen kanske använder datorer och appar när andra läser i en bok. Eller skriver på datorn när andra får använda penna och papper. Det är faktiskt bara olika hjälpmedel. Vissa läser med ögonen – andra ”med öronen”. Det som ibland kan tyckas vara orättvist är det som blir rättvist.

Jag, professor Inga Hinder, gillar inte hinder som leder till att elever inte får den undervisning de har rätt till. Därför gäller det att pedagoger ger eleverna möjlighet att närma sig text på olika sätt. Det här spåret handlar särskilt om läsning av text, och ger en liten pusselbit både till elever och pedagoger om hur olika det kan vara.

Läs och skriv – presentation av spåret

Den här lektionen ingår i spåret. Talramsan är en bärande del av berättelsen i spåret. Berättelsen och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**
- **Lektion** (sidan 122)
- **Harrys hare**
- **Berättelsen: Jessi läser med öronen**
- **Brev från Inga Hinder**
- **Mina tips till Jessi**
- **Allas rätt till läsning och skrivning**
- **Harrys hare**

Hararna Herman och Jessi

Sång

○ Harrys hare

Harry har hittat en hare
Haren heter faktiskt Herman
Här kommer Harrys hare

Hej, jag heter Herman och är hare,
jag har hellånga öron och hoppar mig fram,
hoppar mig fram
Hundar kan jag inte med!
Dom är så häftiga och hemska i humöret

När jag ser en hund får jag bråttom
När jag har bråttom hoppar jag två steg i
taget,
två steg i taget, två steg i taget

HEJ!

Text och musik: James Hollingworth och
Karin Liungman

Berättelse

I berättelsen möter vi hararna Jessi och Herman. De är klasskamrater och känner varandra väl. Just den här dagen är det helg och de träffas i trädgården med de goda morötterna.

Jessi och Herman börjar prata om skolan och framför allt om idrottslektionerna. Båda tycker väldigt mycket om idrotten och på måndag ska de fortsätta med dubbelstockshoppen. Det är jätteroligt att hoppa över stockar, tycker båda två.

Men det finns annat som kan hoppa också, vet Jessi! Bokstäverna och orden i läseboken – det är inte kul att läsa i boken alls. Herman tycker tvärtom att det är jätteroligt.

– Jag läser hellre med öronen! förklarar Jessi för Herman. Det måste hen tala om för fröken, kommer de båda hararna fram till tillsammans. Men hur ska det gå till?

Hararna bestämmer sig för att be professor Inga Hinder om hjälp. Hon brukar ha svar på det mesta som gäller rättvisa – även om det blir på olika sätt för olika elever.

Mycket riktigt har professor Inga Hinder en del att säga om den saken. Och som vanligt tar hon hjälp av experterna – eleverna!

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Läs och skriv – lektion

Professor Inga Hinder vill att eleverna ska hjälpa henne med svaret till haren Jessi. Jessi undrar vad hen ska säga till fröken om hur hen har det med läsningen. Det är inte alltid så lätt att berätta ...

Harrys hare

Lyssna på talramsans. Visa textbladet på smartboarden.

Berättelsen: **Jessi läser med öronen**

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att Jessi ska söka upp professor Inga Hinder och be henne om råd.

Brev från Inga Hinder

Efter att Jessi varit hos Inga Hinder skickar professorn ett brev till klassen. Hon behöver hjälp av eleverna! Läs upp brevet på sidan 124.

Mina tips till Jessi

Eleverna har hört berättelsen om haren Jessi och brevet från professor Inga Hinder. Nu ska de få hjälpa Jessi som går i årskurs ____ (välj er egen skolform eller årskurs). Vilka tips kan eleverna ge till haren?

Material: Papper och penna eller dator.

Gör så här:

Eleverna arbetar en och en – vid behov tillsammans med pedagog. Välj mellan de här alternativen:

- Skriv ett brev till Jessi
- Berätta muntligt för Jessi
- Måla en bild och/eller en serie

Tipsa eleverna om att använda följande inledning i texten eller pratbubblan:

”Hej Jessi! Om man behöver hjälp av sina lärare ska man få det. Jag tycker att du ska säga till din lärare att ... (fortsätt med egna ord)”

Allas rätt till läsning och skrivning

Gå igenom med eleverna vilka tips de gett till Jessi och – om ni vill – överlämna på valfritt sätt tipsen till professor Inga Hinder.

”Tack för hjälpen! Jag har fått jättemånga bra förslag till Jessi. Nu hoppas vi att Jessis fröken bättre kommer att förstå hur viktigt det är att Jessi får texterna upplästa för sig så ofta det går.

Kommentar: Det är naturligtvis skolans och lärares uppgift att upptäcka och möta elevers behov i undervisningen. Men det behöver ske i dialog med eleverna.

Harrys hare

Avsluta med repetition av talramsans.

Hej!

Det är professor Inga Hinder som skriver. Nu behöver jag er hjälp! Jag har fått besök av lärarna Herman och Jessi. De berättade för mig att Jessi har ett litet problem. I skolan när hen ska läsa, då hoppar bokstäverna på papperet och orden byter plats ibland, så att det blir svårt att läsa. Det går långsamt och lite trögt. Jessi vill hellre att fröken ska läsa upp texten, då förstår hen mycket bättre.

Men, hur ska Jessi säga det här till fröken på ett bra sätt? Hur ska hen uttrycka sig? Ska Jessi berätta om hur det känns? Eller ska hen berätta hur det ser ut i läseboken när hen ska läsa? Ja, vad tycker ni?

Kan ni hjälpa mig att komma på bra svar till Jessi, som hen kan ha med till sin lärare? Det tror jag!

Skriv ner era svar, eller berätta för er lärare.

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

SPÅR

Taltid och lyssningstid

Professor Inga Hinder om spåret

” Det pratas varje dag i skolan! Men vi lyssnar inte alltid lika mycket på varandra. I spåret Taltid och lyssningstid får eleverna hjälp att förstå hur viktigt det är med turtagning, att både lyssna och prata i tur och ordning.

När fantasin skenar iväg eller associationerna duggar tätt kan det vara svårt att lyssna på andra, eller att vänta på sin tur för den delen. Så

är det ofta för elever i de lägre skolåldrarna och på många sätt är associationerna välkomna. Men hur kan alla få komma till sin rätt i samlingen eller samtalsrundan? Hur kan alla få samma möjligheter att uttrycka sin mening?

Ibland kan avbrotten i samtalen behöva styras bort. Då tränas också eleverna att få tala till punkt och att lyssna. Och att inte ta svaret från varandra. Det blir en utmaning för eleverna på olika sätt – för några att ta sig tid att lyssna, för andra att ta sig tid att säga något.

Jag, professor Inga Hinder, vet hur viktigt det är att alla elever får möjligheten att uttrycka sig – för deras egen skull och för demokratins skull! Det är en del av värdegrundsarbetet såväl som av läroplanen. En tillgänglig lärmiljö ger alla lika chans att formulera sina åsikter och funderingar.

Taltid och lyssningstid

– presentation av spåret

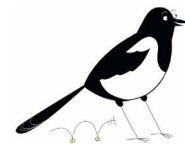
Den här lektionen ingår i spåret. Sången och brevet från Inga Hinder binder samman spårets aktiviteter.

Spårkarta

- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**
- **Lektion** (sidan 128)
- Har ni sett mina skor
- Brev från Inga Hinder
- Taltid och lyssningstid – nu testar vi!
- Mina tankar om Skatmarans talfjäder
- Har ni sett mina skor

Hästen Lille

Skatan Skatmaran

Daggmasken Daggen

Katten Tiger

Sång

○ Har ni sett mina skor

1. Ni som vandrar vida kring
Har ni sett mina skor
Ni som vandrar vida kring
Kan ni hjälpa mig att hitta mina skor

Nej det har vi inte

Har ni sett mina skor här då
Nej det har vi inte

2. Ni som kryper under jord
Har ni sett mina skor
Ni som kryper under jord
Kan ni hjälpa mig att hitta mina skor

Nähä!

3. Ni som flyger i det blå
Och ser allt ovanfrån
Ni som flyger i det blå
/: Kan ni hjälpa mig att hitta mina skor :/ x 3

Har ni sett mina skor
Nej det har vi inte

Text och musik: James Hollingworth

Har ni sett mina skor

Brev

I brevet berättar Inga Hinder om hästen Lalle, katten Tiger, dagmasken Daggen och skatan Skatmaran. Om en dag då djuren blev osams. Alltsamman hade startat med att Lalle fick en gåta av professorn. Det var en svår gåta tyckte Lalle och funderade riktigt länge på lösningen. Men till slut kom hon på svaret.

Hon kände sig jättenöjd med att få ge rätt svar till Inga Hinder.

Men då! Då hände något som Lalle inte alls tyckte om ...

Vad det var – det får ni reda på i brevet!

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Taltid och lyssningstid – lektion

Professor Inga Hinder vill att eleverna ska få utforska en enkel samtalsmetod och träna på att tala i grupp och lyssna på varandra.

Har ni sett mina skor

Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

Brev från Inga Hinder

Det har kommit ett brev från professor Inga Hinder där hon berättar om en speciell fjäder hon fått av skatan Skatmaran. Läs upp brevet på sidan 131. Ha gärna en fjäder i beredskap!

Taltid och lyssningstid – nu testar vi!

Med följande aktiviteter tränar eleverna samtal och diskussioner i grupp. Aktiviteterna kan användas återkommande.

Välj ett tillfälle då hela klassen är samlad och det naturligt ingår tid för samtal och diskussion. Exempelvis samlingen eller under temapass i svenska och SO. Övningarna passar också bra när klassen ska processa eller besluta något om klassens gemensamma angelägenheter.

Material: En talpinne i form av en fjäder. Alternativt en sten som är skön att hålla i eller ett mjukishjärta som ryms i handen.

Det här är talfjädern: Skapa en förståelse för talfjäders funktion genom att du som pedagog håller i en sådan då du talar och instruerar övningarna. Var tyst så fort du lägger ifrån dig talfjädern för att visa att du då inte har någon taltid.

Eventuellt kan två talfjädrar behövas. En för dig som pedagog att ha vid din sida hela tiden och en som tillhör eleverna enligt alternativen nedan.

Gör så här:

Oavsett alternativ, inled alltid med en kort runda så att alla elever får säga något. Exempelvis sitt namn, namnet på en frukt, ett djur eller dylikt. Syftet är att alla ska ha använt sin röst, gjort sig hörda, innan den egentliga aktiviteten börjar.

I spåret Artikulationsresan finns också några tips på bra andningsövningar att använda som inledning. Se sidan 136.

Fyra alternativa övningar:

● Styrd taltidsordning – en talrunda

Pedagogen börjar och avslutar talrundan. Bestäm åt vilket håll rundan ska göras. Skicka talfjädern laget runt. Den elev som har talfjädern pratar så länge den önskar och lämnar sedan över talfjädern till nästa elev.

Pass! Det går bra att säga pass om eleven inte tycker det finns något att säga i stunden. Men utmana varje elev att alltid försöka säga något när hen får talfjädersn – även om det bara är något kort.

Skapa utrymme för betänketid för alla. Forcera inte fram elevernas svar eller åsikter. Betänketid tränar också eleverna att vänta in någon annans inlägg och lyssna uppmärksamt.

● **Nu tar jag ordet**

Sitt i ring, gärna på golvet. Låt talfjädersn ligga i mitten av ringen. Eleverna hämtar talfjädersn när de vill säga något och sätter sig ned på sin plats i ringen. Var och en pratar så länge de önskar och lägger sedan tillbaka talfjädersn i mitten av ringen.

Utmana varje elev att använda talfjädersn och säga något minst en gång. Eventuellt bestäm också maximalt antal gånger som fjädersn får hämtas upp per person.

● **Vi ger varandra ordet**

Sitt i ring, gärna på golvet. Låt talfjädersn ligga i mitten av ringen. Ge alla chansen att börja samtalet. Den elev som först har hämtat upp talfjädersn har också startat aktiviteten. Eleven sitter ned på sin plats när den pratar.

Efter avslutat talinlägg lämnar eleven över talfjädersn till valfri kamrat i ringen (men inte till dem som sitter närmast) och säger samtidigt klasskamratens förnamn.

Varje elev som får talfjädersn överräckt till sig väljer fritt om den vill säga något om det aktuella samtalsämnet eller inte. Det går att säga ”pass”. Utmana ändå varje elev att säga något minst en gång under aktivitetens gång. Den här formen av talrunda blir mer spänningsfylld – och kanske lite läskig! – än den styrda talrundan beskriven här ovan.

● **Tillägg med taltidsmarkörer – för de äldre eleverna**

Om det trots allt finns behov att styra taltiden, för att inte ett fåtal elever ska prata för mycket, så lägg till ett moment där den som nyss haft talfjädersn får markera att den haft ordet. Använd exempelvis mindre föremål eller papperslappar. Alla elever har likadana sådana markörer i knät och lägger dem framför sig på golvet när taltiden är förbrukad. Markörerna lämnas förstås orörda om de inte används. Ta fram två eller tre markörer per elev.

En fördjupad variant av den här modellen finns i lektionen Färglapparna – en samtalsmetod i DATE lärmaterial för 4–9. Se www.date-larmaterial.se

Tänk på att

En del elever avverkar sina taltillfällen ganska snabbt medan andra har svårare att fånga talutrymmet. De kanske inte riktigt vågar och blir osäkra och försiktiga. Taltidsövningar kan verka hämmande till en början, men efter några gånger har eleverna lärt sig strukturen.

Taltidsövningar utvecklar förmågan att lyssna till vad andra säger. Den skyddar och stärker också den som talar.

Vid behov använd en timer eller timglas för att reglera den gemensamma samtalstiden.

Mina tankar om Skatmarans talfjäder

Låt eleverna berätta om sina upplevelser av att använda talfjädern. Gör det i form av loggbok eller som tänkt brev till professor Inga Hinder. De elever som vill får berätta muntligt.

Har ni sett mina skor

Avsluta med repetition av sången.

👉 Kom ihåg att använda Skatmarans talfjäder lite nu och då. Det hjälper eleverna!

Hej!

Det är professor Inga Hinder som skriver! Känner ni till hästen Lalle? Det är en god vän till mig. Ni förstår, det är hon som i sången har tappat bort sina skor. Jag var med och letade efter skorna. Det gjorde katten Tiger, daggmasken Daggen och skatan Skatmaran också. Hur det gick, och om vi hittade skorna? Det ska ni få reda på en annan gång – om ni inte redan vet det!*

Men, nu vill jag berätta hur det gick till när hästen Lalle skulle berätta svaret på gåtan som jag hade gett henne. Precis när Lalle var på väg att säga svaret – som hon grunnat på länge – då sa katten Tiger svaret före henne! Det blev inte alls bra! Det var ju Lalles gåta ... och hon som skulle få svara. Hon blev jätteledsen.

Det är lätt hänt att ord slinker ut ur munnen på en, när det egentligen inte är meningen. Det känner Tiger, Daggen, Lalle och Skatmaran mycket väl till. (Jag med faktiskt!) Därför behöver vi träna oss på att tala när det är vår tur. Och att lyssna – när det är någon annans tur att tala.

I skolan är det jätteviktigt med taltid och lyssningstid. Till exempel när ni har samling. Eller när ni ska bestämma någonting tillsammans, alla i klassen. Var och en behöver få prata tills den pratat klart – och alla andra behöver lyssna. Då blir det jättebra!

Jag har skickat med en sak som jag fått av Skatmaran som kan vara bra att ha. En fjäder ... Hon tappar sådana ibland. Man kan använda fjädern till något väldigt smart. Simsalabim! Kolla här! Nu har Skatmarans fjäder blivit en – tal-fjäder.

Nu ska ni få träna på taltid och lyssningstid. Lycka till!

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

PS: Tiger, Daggen, Lalle och Skatmaran har också tränat med tal-fjädern!

*Gåtan och gåtans svar lämnas i spåret
Ta sig fram med tillhörande berättelser.

SPÅR

Artikulationsresan

Professor Inga Hinder om spåret

” Vad heter bokstaven och hur låter den? Det är viktigt att lära sig läsa av och ljuda bokstäverna rätt. Men mer konkret, vad gör läpparna när vi pratar? Vad gör tungan när ord och bokstäver formas? Vilka bokstäver i alfabetet hör ihop beroende på hur vi uttalar dem? Hur kan vi tala och artikulera tydligt? Allt det här får eleverna utforska och leka sig fram till i spåret Artikulationsresan.

Den sociala interaktionen är väldigt viktig för att vi ska höra vad andra säger. Vid sidan av tekniska hjälpmedel och pedagogiskt stöd är samspillet med andra avgörande för kommunikationen. Vi behöver tala tydligt för att bli förstådda. I det här spåret tränar eleverna hur bokstäverna

uttalas med hjälp av sånger, ramsor och roliga övningar. Övningar som fokuserar på tal och språkljud kan vara utmanande, exempelvis för elever med svenska som andraspråk, språkstörning, talängslan, svag röststyrka eller stamning. Den lekfulla ingången syftar därför till att avdramatisera området.

Att ägna tid åt bra artikulation hos små barn ger stora vinster. Både för dem själva och omgivningen – nu och i framtiden. Tydlig artikulation och god röststyrka är av stor betydelse i olika samtalssituationer. För alla. Men särskilt för personer med exempelvis hörselnedsättning eller som är nya i Sverige.

Jag, professor Inga Hinder, vet att god artikulation gör det lättare att läsa av tal med både hörsel och syn – det ökar också delaktigheten för alla oavsett funktionssätt eller bakgrund. Därför rekommenderar jag Artikulationsresan varmt. Och ni gör stoppen när det passar i undervisningen. Lycka till!

Artikulationsresan

– presentation av spåret

Aktiviteterna i spåret kan fördelas över tid och användas i samband med undervisning som rör språkljuden. Matrisen här intill visar vilka bokstavsgrupper, sänger samt djur och karaktärer spåret utgår ifrån.

Spårkarta

- Introduktion: Professor Inga Hinder om spåret
- **Artikulationsresan**
- Introduktionsövningar till Artikulationsresan (sidan 136)
- O U Y Å Ö – Professorns pussmundsvokaler (sidan 137)
- E I Ä – Professorns skrattmundsvokaler (sidan 138)
- B M P – Professorns läppkonsonanter (sidan 139)
- D L N T – Professorns tungspetskonsonanter (sidan 140)
- A och A – Professorns skratt-A och pussmunds-A (sidan 140)
- Professorns övriga bokstavsljud (sidan 141)

Talavläsning och artikulation

Tydlig artikulation är viktigt för att uppfatta vad som sägs, men det räcker inte alltid. I bullriga miljöer, när någon talar tyst eller i samband med hörselnedsättning behövs även tydliga mun- och läpprörelser. Den som lyssnar läser av talet med både hörsel och syn. Det kallas talavläsning.

Det är faktiskt bara en tredjedel av språkljuden som är synliga. Vokalerna är ganska lätta att se medan vissa konsonantljud bildas så långt in i munnen att de praktiskt taget är osynliga. Till exempel kan "k" i "kalla" lika lätt avläsas som "alla". Om man tittar i en spegel och säger bil, pil och mil ser man knappast någon skillnad. Ett annat exempel är "djurgårdsfärjan" som genom talavläsning blir: U_ Å_ Ä_ A.¹⁶

Bokstavsgrupper och karaktärer i spåret artikulationsresan

I de olika berättelserna i DATE lärmaterial för F-3 förekommer en rad olika djur. I det här spåret får eleverna möta flera av dessa karaktärer i samband med alfabetet och bokstavljuden:

Bokstäver	Djur/karaktärer	Sång/ramsa
O, U, Y, Å, Ö	abborren Bobba akvariefisken Guppi mörten Kurt lärare Lyster ålen Åly gösen Gösta	Jag är en liten mört
E, I, Ä	professor Inga Hinder gäddan Märta	Vi är en koloni
B, M, P	humlorna Mumlan och Poppe, familjen Bi-svärm	Humlekören
D, L, N, T	daggmasken Daggen hästen Lalle skatan Skatmaran katten Tiger	Har ni sett mina skor
A – främre och bakre	svanen Kalle	Kalle Svan
H, R	haren Herman	Harrys hare
G, K	räven Ragge älgen Bakki	Hem till oss
J, S	haren Jessi	Hem till oss
Z	humlorna Poppe och Mumlan	Humlekören
F, V	fjärilen Färg-Öga	När vintern är över
X	fjärilen Färg-Öga	Fjärilslarvens sång

Bokstäver som inte tagits med: C och Q

Textblad till sångerna och ramsorna hittar du på
www.spsm.se/date-larmaterial

Introduktionsövningar till Artikulationsresan

☞ Vad gör vi med munnen när vi talar? Vad gör lungorna?
 Eleverna ska få träna på att artikulera tydligt i spåret Artikulationsresan.
 Lite munmotorik:-) Det är jättebra att träna det. Och viktigt!
 Här kommer några roliga övningar att börja med.

Från A till Ö – vad gör munnen?

Läs alfabetet tillsammans från A till Ö. Säg bokstäverna långsamt. Eleverna ska känna och tänka efter för varje bokstav, vad gör munnen? Låt eleverna uttrycka med egna ord vilka delar av kroppen de använde. Utöver mun och läppar kanske de kommer att säga något om andning och lungor? Eller magen ...

Fakta om röstapparaten:

När man artikulerar så aktiveras läpparna, mungiporna, tungan och tungryggen (=”munnen” säger många barn) samt lungor/andning, luftström, in- och utandningsmuskler och diafragmamuskeln (=”magen” säger många barn).

Andas in – andas ut

Låt eleverna sätta händerna på sidorna utmed revbenen. Dra in luft – känn hur revbenen vidgas utåt vid inandning. Andas ut – de sjunker tillbaka. Axlarna ska inte höjas.

Aktivera ”magmusklerna” (diafragman) genom att låtsas:

- blåsa ut ljus med ett finger som veke. Pröva ”långa blås” och korta puffar.
- blåsa såpbubblor
- blåsa i visselpipa eller serpentin

Träna lite då och då! Det är bra för andningsmuskulatur och magmusklerna.

Jag heter Rednih Agni – vad heter du?

Skriv upp Rednih Agni på tavlan, uttala orden tydligt och fråga eleverna om de kan lösa gåtan. Vem är det som heter så? Det är förstås Inga Hinder.

Låt eleverna uttala sitt namn baklänges. Att göra det leder ofta till en tydlig artikulation eftersom det är – just – bakvänt. Vid behov skriv ner namnet också. Om eleven vill både för- och efternamn.

☞ Vad bra! Nu har eleverna börjat träna bokstävernas uttal och vet en del om andningen. Artikulationsresan kan starta.
 Massor av munmotorik! :-)

O U Y Å Ö

Professorns pussmundsvokaler

Professor Inga Hinder kallar vokalerna O, U, Y, Å och Ö för pussmundsvokaler. Munnen är formad för att pussas när de fem rundade vokalerna uttalas. Med hjälp av pussmundsleken tränar eleverna artikulationen på ett roligt sätt.

Jag är en liten mört. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

☞ Vokalerna Ö och U finns i orden mört, "bört" och Kurt. De två bokstäverna hör ihop med tre andra vokaler. Vilka då? Och hur då? Här är en ledtråd: Pussmun Ö, U... O, Y och Å – det är vad jag kallar för pussmundsvokaler.

Alternativ 1

Eleverna jobbar två och två. Läs sångtexten högt. Låt eleverna titta på varandra när orden uttalas. Hur ser det ut när kamraten säger någon av pussmundsvokalerna O, U, Y, Å eller Ö? Instruera eleverna att utmana varandra att puta med munnen så mycket det bara går.

Alternativ 2

Material: Handspeglar.

Eleverna jobbar ensamma och använder spegel. Hur ser munnen ut när eleven uttalar O, U, Y, Å eller Ö? Utmana eleven att träna på pussmundsvokalerna genom att puta så mycket hen bara kan!

Alternativ 3

Träna att uttala bokstäverna med hjälp av någon av lekarna nedan. Förbered genom att skriva ner följande egennamn på tavlan, vilka är namnen på några elever i Fiskebyskolan:

Kurt = en mört

Guppi = en akvariefisk

Bobba = en abborre (Notera att "o" i Bobba ska uttalas just så. Jämför abborre där o:t drar åt uttalet "å".)

Gösta = en gös

Åly = en ål

Lyster = lärare i Fiskebyskolan

● Pussmundsleken

Material: Tomma A4-papper och kasserade läppstift i olika färger.

Gör mun-avtryck med hjälp av läppstift på A4-papper. Ett papper per elev. Sätt läppstift på läpparna. Säg Kurt – eller något annat av fiskarnas namn – och tryck samtidigt läpparna mot papperet när första vokalen uttalas.

Hur blev det? Blev avtrycken runda precis som de rundade vokalerna? Jämför gärna munavtrycken med varandra. Har vi olika munavtryck? (I två övningar, på sidan 155 respektive 156, används både fingeravtryck och munavtryck.)

● Sugrörsleken

Material: Sugrör, ett per elev.

Blås ut luft genom ett sugrör. Forma och runda läpparna runt sugröret. Ta bort sugröret från munnen, ha kvar den putande munnen och uttala fiskarnas namn. Den första vokalen i alla namn är en rundad vokal.

Avslutningsvis sjung sången Jag är en liten mört igen och uttala de rundade vokaler extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstavgruppen O, U, Y, Å, Ö är svenskans rundade vokaler.

E I Ä

Professorns skrattmunsvokaler

Professor Inga Hinder kallar vokaler I, E och Ä för Skrattmunsvokaler. Munnen är nästan formad som ett leende när de artikuleras. I gäddan Märta och professor Inga Hinders namn återfinns de tre vokaler.

 Vi är en koloni. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

☞ Skrattmunsvokaler – vet ni vilka det är? Säg följande mening så kommer ni på vilka vokaler jag menar – **Inga Hinder är bäst!**
Ja visst är I, E och Ä riktiga skrattmunsvokaler.

Överdriv uttalet av bokstäverna I, E och Ä i meningarna:

- Inga Hinder är bäst
- Vi är en koloni
- Gäddan Märta

Avslutningsvis: Sjung sången Vi är en koloni igen och uttala de o-rundade vokaler extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstavgruppen I, E, Ä utgör svenskans o-rundade/icke rundade vokaler.

B M P

Professorns läppkonsonanter

Professor Inga Hinder kallar konsonanterna B, M och P för läppkonsonanterna. Med lite fantasi går det att förstå vad professorn menar.

 Humlekören. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

”I sången om humlorna finns det massor av läppkonsonanter – bokstäverna M, P och B. Av läppkonsonanterna är det bara en man kan ljuda på länge. Det är M, mmmmm ... Hur låter de andra två – B och P? Det ska eleverna få undersöka nu.

*B*in och humlor pollinerar blommor – skriv upp meningen på tavlan.

- Stryk under alla B, M och P. Säg meningen högt alla samtidigt och uttala läppkonsonanterna så tydligt ni kan.

Ljuda på B, M och P. Fråga till eleverna:

- Vilken av bokstäverna går det att ljuda på länge (M)? Testa med ordet ”Mamma.”
- Hur uttalas B och P? Testa med orden ”Boll” och ”Pappa”. Låt eleverna med egna ord beskriva hur B och P uttalas.

Överdriv uttalet av bokstäverna M, P och B i meningarna:

- Humlorna Mumlan och Poppe
- Familjen Bi-svärm
- Mamma Bi, morbror Bi-Bi och moster Bi-Bi-Bi

Avslutningsvis sjung sången Humlekören igen och uttala läppkonsonanterna extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstavgruppen B, M och P utgör svenskans läppkonsonanter.

DLNT

Professorns tungspetskonsonanter

Professor Inga Hinder kallar konsonanterna D, L, N och T för tungspetskonsonanter. När konsonanterna artikuleras sätts tungspetsen an mot övre tungraden eller strax bakom.

Har ni sett mina skor. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

” La-la-la-la-la-la – vilken fin melodi det var i sången om skorna.

När man trallar använder man konsonanten L hela tiden. Jag kallar det för en tungspetskonsonant. Hur många fler tungspetskonsonanter finns det i den här mening: **Har ni sett mina skor här då?** Stämmer, tre till: D, N och T.

Överdriv uttalet av bokstäverna D, L, N och T i meningarna:

- Har ni sett mina skor här då?
- Nej det har vi inte.
- Lalle gillar att galoppa
- Daggmasken Daggen dyker ner i jorden
- Katten Tiger tittar på tassan
- Skatan Skatmaran nynnär

Skriv ut texten till sången Har ni sett mina skor.

- Dela upp klassen i fyra grupper och fördela en bokstav per grupp av D, L, N och T. Varje grupp ringar in eller stryker under sin bokstav. Hur många blev det? (Det är flest N, några färre T, ganska få D och nästan inga L.)

Avslutningsvis sjung sången Har ni sett mina skor igen och uttala tungspetskonsonanterna extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstavgruppen D, L, N och T utgör svenskans tungspetskonsonanter. (För bokstaven R, se nästa sida.)

A och A

Professorns skratt-A och pussmuns-A

Kalle Svan. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

” Kalle Svan, Kalle Svan, Kalle Svaaan! Som inte är vaaaaan! Oj vad många A det blev! Det stämmer. Men det är bara två sorters A. Ett skratt-A – som i Kalle och ett pussmuns-A – som i Svan. Som jag kallar dem alltså!

Överdriv uttalet av bokstaven A i ”Kalle Svan”. Uttala orden tydligt och överdriv munrörelserna så att det blir två olika A:n.

- Vilket A uttalas med mungiporna som i ett leende, skratt-A? (Kalle)
- Vilket A uttalas med munnen putad, pussmuns-A? (Svan)

Jämför hur A uttalas i ordparen:

- Matt – mat
- Hatt – hat

Avslutningsvis sjung sången Kalle Svan igen och gör tydlig skillnad på bakre och främre A i uttalet.

Fakta om bokstavens uttal: Bokstaven A uttalas i svenskan både som ett bakre och ett främre A.

Professorns övriga bokstavsljud

☞ Här följer fler bokstavsljud att träna uttalet på. Nu har jag inte hittat på några roliga namn längre. Det kommer att gå bra ändå :-). Lycka till!

H och R

H och R som i Harrys hare

Harrys hare. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

☞ H och R som i Harrys hare. Har eleverna tänkt på att H låter nästan ingenting. Som en pust bara. Hhhh... Med R låter jättemycket! Som en liten motor kan man säga. Rrrrr... Två helt motsatta bokstavsljud tycker jag!

Överdriv uttalet av bokstäverna H och R i meningarna:

- Hej sa Hå till Ärr
- Harrys hare Herman

Avslutningsvis ta igenom talramsans Harrys Hare igen och uttala H och R extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstaven H är en tonlös konsonant och R en rullande tungspetskonsonant. Bokstäverna hör egentligen inte samman när det kommer till uttalet men har placerats i samma övning här. Bokstaven R kan uttalas lite olika beroende på dialekt och geografiskt område.

G och K

K som i knaper – G som i gnag

Hem till oss. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

☞ G och K är två kraftfulla konsonanter. Prova att säga dem – G och K. Det låter ganska mycket från munnen, eller hur. Gnag-gnag-gnag-gnag – så sa haren. Knaper-knaper-knaper-knaper – sa räven. Om man tar i från magen också blir det ännu bättre. Magen åker in lite precis innan man säger G eller K. Det är kul.

PS: Bokstaven G låter som "j" ibland. I ordet älg till exempel.

Överdriv uttalet av bokstäverna G och K i meningarna:

- Goda kanelbullar, sa Kalle
- Gnag, gnag, gnag, sa Ragge
- Knaper, knaper, kalasgott!
- Gott, gott, sa älgen Bakki

Avslutningsvis sjung sången Hem till oss igen och uttala bokstavsljuden G och K extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstavgruppen G och K utgör svenskans klusiler. Förutom då G uttalas som J.

J och S

J och S – sa haren Jessi

Hem till oss. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

☞ Jättetrevligt ställe ni har ... säger älgen och äter av blommorna i trädet. Räven gillar ben. Men haren blir gladast för morötterna, får vi veta i sången. Haren heter förresten Jessi. I hans namn finns konsonanterna J och S. Hur kan man ljuda på dem? Det ska eleverna få undersöka nu.

PS: bokstaven C låter också som "s" ibland. I ordet citron till exempel.

Överdriv uttalet av bokstäverna J och S i meningarna:

- Jättegott! Jätteglad! Jättetrevligt!
- Mums-mums
- Jessi läser jättebra sagor
- Det susar i jätteträdsskogen

- Jultomten gillar snö och is

Ljuda på S med korta puffar:

- S-S-S. Känn hur magen hoppar samtidigt. Lägg händerna på magen strax under naveln, där känns det bäst.

Avslutningsvis sjung sången Hem till oss igen och uttala blåsljudskonsonanterna J och S extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: I svenska språket har bokstaven J ett tonande blåsljud, S ett icke tonande blåsljud. Tungspetsen läggs an mot nedre tandraden, men ibland även mot övre. Tungan formas som en rännil där luftströmmen ska pressas igenom. Bokstaven S används ofta för att träna magstödet. Som långt ljudande S eller korta upprepande S – S – S – S.

Z

Z som i zum – Z som i zebra.

Humlekören. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

” Zum, zum, zum, zum – zzzz... Bin, getingar och humlor surrar. Då är Z ett tonande bokstavsljud. Men när Z inte låter surrande så uttalas det som ett helt vanligt S. Nu ska eleverna få utforska skillnaden mellan Z och S!

Överdriv uttalet av bokstäverna Z i meningarna:

- Zum, zum, zum – sa humlorna Poppe och Mumlan (tonande Z)
- Zebror på zoo
- En skrämmande zombie

Avslutningsvis ta igenom talramsän Humlekören igen och uttala tonande Z extra tydligt i zum, zum ...

Fakta om bokstavens uttal: Bokstaven Z utgör svenskans tonande blåsljud. Men det är inte alltid Z uttalas tonande, exempelvis i orden zoo och zebra uttalas det som S.

F och V

F som i fina– V som i vänner

När vintern är över. Lyssna på sången. Visa texterna på smartboarden.

☞ Hej mina fina vänner! Fina. Vänner. De orden tycker jag om.

Det är viktigt med vänner. Och fina är man mest på insidan. Som att vara en fin kompis till exempel. Det är bra! Bokstäverna F och V gillar jag också. F som i fina. Och V som i vänner.

Överdriv uttalet av bokstäverna F och V i meningarna:

- Fina vänner väntar på varandra
- Fia och Viktor är fina vänner
- Fjärilen Färg-Ögas vingar
- Vinter och vår

Avslutningsvis sjung sången När vintern är över igen och uttala konsonanterna F och V extra tydligt.

Fakta om bokstävernas uttal: Bokstavsgruppen F och V utgör svenskans frikativer.

X

X som i flax, flax, flax

Fjärilslarvens sång. Lyssna på sången. Visa texten på smartboarden.

☞ Flax, flax, flax, flax, flax, flax. Det gäller ha tungan rätt i mun och läpparna i gång när man säger det där. Vilket roligt ord tycker jag! Flax.

Överdriv uttalet av bokstaven X i meningarna:

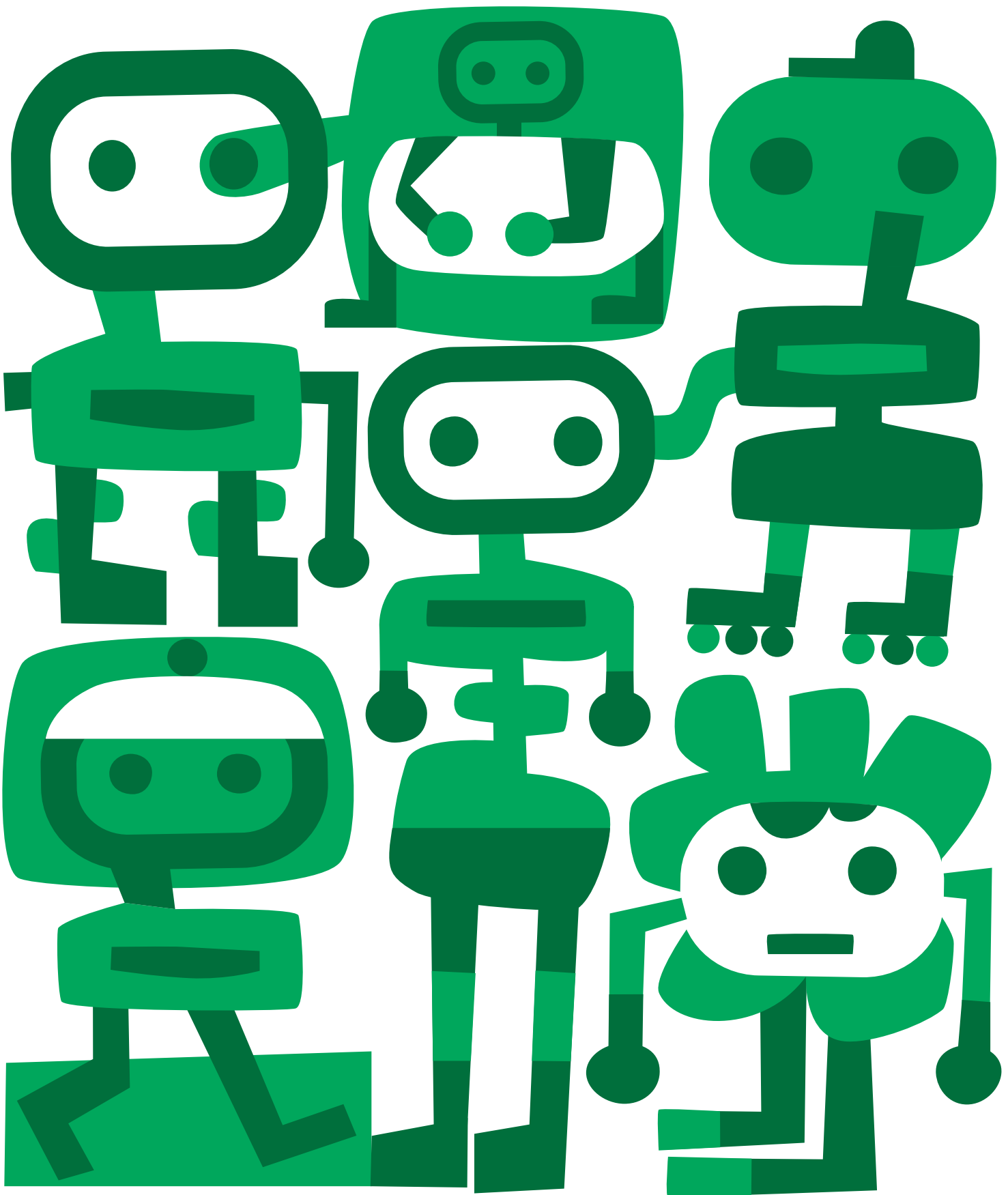
- Flax, flax, flax – sa fjärilen Färg-Öga
- Taxen Max tar en taxi
- Sex laxar i en laxask
- Braxen Axe går i Fiskebyskolan

Avslutningsvis sjung sången Fjärilslarvens sång igen och uttala konsonanten X extra tydligt.

Fakta om bokstavens uttal: Bokstaven X utgör svenskans explosiva konsonant.

Tänk tillgänglighet – se olikheterna

Om attityder och hur vi möter varandra

TEMA

Tänk tillgänglighet – se olikheterna!

Temat består av lektioner och övningar kring begrepp som på olika sätt knyter an till attityder och värderingar som hör till funktionsrättsområdet. Här presenteras samtalsunderlag i form av bilder, dilemman och ett spel.

Temats första spår består av hela lektionsplaneringar. Här finns också ett antal lekfulla småövningar som rör kropp och funktionalitet. Övriga spår ger ett antal fristående övningar kring olika begrepp. Övningarna flikas in som en del av en lektion eller annan aktivitet i skolan och på fritids.

Temats spår

- Du, jag och vi (sidan 147)
- Rättvist eller orättvist (sidan 161)
- Ansvar och hänsyn (sidan 169)

Ämnesanknytningar

- Bild
- Matematik
- Musik
- NO – Naturorienterade ämnen
- SO – Samhällsorienterande ämnen
- Svenska/Svenska som andraspråk

Tabellen nedan finns som löpande text under fliken Styrdokument på www.spsm.se/date-larmaterial.

Ämnesanknytningar per spår	Bild	IdrHä	Ma	Mu	NO	SO	Sv/Sva
Du, jag och vi	×		×	×	×	×	×
Rättvist eller orättvist	×					×	×
Ansvar och hänsyn					×	×	×

För spårens koppling till läroplanen och ämnens centrala innehåll, se sidorna 174–175.

SPÅR

Du, jag och vi

Professor Inga Hinder om spåret

” På en plats som skolan där så många människor, barn och vuxna, möts blir den naturliga variationen av funktionssätt och utseende tydlig. Men hur pratar vi om våra olikheter? I spåret Du jag och vi får eleverna hjälp att fundera kring att kroppar kan fungera och se ut på många olika sätt.

En pappa berättar att hans barn ofta ställer frågor om människors utseende eller sätt att vara. Varför är det som det är?

– Det är lite olika, brukar pappan svara då.

Ja, det är lite olika. Och det kan vara väldigt olika också. I undervisningen lär sig eleverna om kroppens funktioner och under alla år i skolan hinner de förundras, besväras och jämföra sin egen fysiska utveckling med andra. Men trots att det handlar så mycket om kroppen i skolan är det svårt att på djupet prata om hur

våra kroppar skiljer sig åt – om vad som är lika och vad som är olika.

I arbetet med yngre barn kan det trots allt vara lättare att samtala om kropp och utseende. Barnen är vana vid att lära sig nya saker genom att utforska tillsammans – och de är vana vid att använda sin kropp i olika lärsituationer. För elever i de lägre skolåldrarna fungerar därför aktiviteter som synliggör olikheter kopplat till kropp, funktionalitet eller sätt att fungera troligtvis bra.

Med hjälp av ett ”klassrumspussel” och ett ”stjärnpussel” i spåret får eleverna förstå och stöd att prata om de olikheter och likheter som finns i klassen, i sätt att uttrycka sig och i olika utseendedrag. Vi är alla ett jag som möter olika du – och är tillsammans ett vi.

Jag, professor Inga Hinder, vet att det med bra övningar och tydliga ramar går att skapa ett tillåtande och bejakande klimat där man kan prata om hur kroppar ser ut, hur de fungerar eller om våra tankar om vår egen kropp och andras. Du, jag och vi som är – just! – lite olika.

Du, jag och vi – presentation av spåret

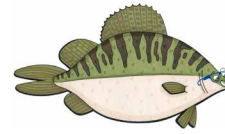
De här lektionerna ingår i spåret. Sången är en bärande del av berättelserna i spåret. Berättelserna och brevet från Inga Hinder binder samman aktiviteterna och lektionerna.

Spårkarta

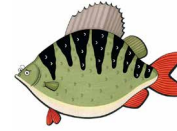
- Introduktion: **Professor Inga Hinder om spåret**
- **Lektion 1** (sidan 150)
 - Vi är en koloni
 - Berättelse 1: **Fiskarna tar ton**
 - **Vårt klasspussel**
 - Vi är en koloni
- **Lektion 2** (sidan 151)
 - Vi är en koloni
 - Berättelse 2: **Fiskebyskolans alla stjärnor**
 - **Mitt stjärnpussel**
 - Vi är en koloni
- **Lektion 3** (sidan 152)
 - Vi är en koloni
 - Berättelse 3: **Si och så i vår koloni**
 - **Du, jag och vi – vilken mångfald!**
 - **Brev från Inga Hinder**
 - **Det är lite olika – eller hur?**
 - Vi är en koloni

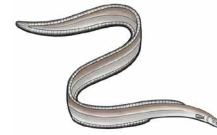
Lärare Lyster

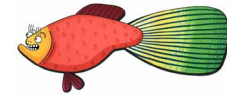
Gösen Gösta

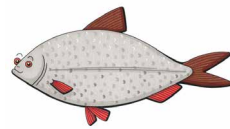
Abborren Bobba

Ålen Åly

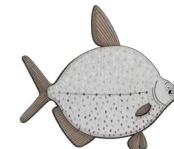
Akvariefisken Guppi

Mörten Kurt

Gäddan Märta

Braxen Axe

Sång

○ Vi är en koloni

Vi
är en koloni
kan inte låta bli
att sjunga denna melodi

Text och musik: James Hollingworth

Berättelser

I berättelserna möter vi fiskeleverna i Fiskebyskolan och deras lärare Lyster. De har musiklektion och lär sig sången Vi är en koloni. Men vad är en koloni? Eleverna har många svar. Lärare Lyster säger att alla hör ihop i en koloni och hittar på att kalla klassen för Fiskebykolonin.

Eleverna funderar över om man både kan vara lika och olika varandra i en koloni? Abborren Bobba och gösen Gösta har lagt märke till att de liknar varandra. De vänder och vrider på sig och jämför sina fiskfjäll med varandra. Ålen Åly, akvariefisken Guppi, gäddan Märta och braxen Axe gör samma sak.

Några av fiskeleverna liknar varandra, andra gör det inte. Det handlar om utseendet, men också om hur de simmar och tar sig fram i vattnet.

Får man tycka olika om man är en koloni? Mörten Kurt gillar inte alls sången om kolonin. Men det säger han inte eftersom alla andra i klassen verkar tycka om den. Han känner sig ensam. Tänk om han blir retad? Till slut tar han ändå mod till sig.

Lärare Lyster säger att Kurt får tycka det han tycker och utmanar samtidigt honom att vara med och sjunga sången. Lyster vet att fiskeleverna behöver bli utmanade ibland.

Lyster tar hjälp av två pussel för att visa eleverna att likheter och olikheter ofta finns samtidigt. Fiskeleverna gör ett kolonipussel och ett personligt stjärnpussel. Precis det ska eleverna i din klass också få göra!

På www.spsm.se/date-larmaterial:

- Sånger på ljudfiler – med eller utan teckenspråkssång
- Sångtextblad till smartboard
- Berättelser inlästa på ljudfiler
- Berättelsehäfte som pdf
- Illustrationer till smartboard: professor Inga Hinder och övriga karaktärer som förekommer i spåret

Du, jag och vi – lektion 1

Elever i en klass är alla del av en grupp. Samtidigt är var och en helt unik. Genom ett färgpussel kan det illustreras på ett enkelt sätt.

Vi är en koloni

Lyssna till sången. Visa textbladet på smartboarden.

Berättelse 1: **Fiskarna tar ton**

Läs eller lyssna till berättelsen. Den tar sin avstamp i Fiskebyskolan och fiskeleverna där. Berättelsen avslutas med att lärare Lyster ger fiskeleverna i uppgift att göra ett ”kolonipussel”. Det ska dina elever i klassen också få göra!

Efter berättelsen och innan aktiviteten:

- Vad är en koloni? Vilka olika förslag hade fiskeleverna i berättelsen? Har eleverna några fler tankar om vad koloni är för något?
- Hur kommer det sig, tror eleverna, att Kurt känner sig ensam? (Fler frågor om Kurt och hans känsla för sången återkommer i lektion 3.)

Vårt klasspussel

Eleverna ska få ta fram och lägga ett gemensamt pussel.

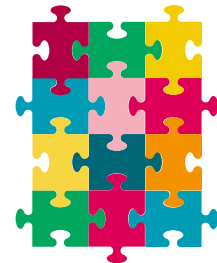
Material: Pusselbitar, en per elev. Klipp ut från kopieringsunderlag på sidan 160 (förstora gärna till A3). Färgpennor och lim, tejp eller fästkuddar.

Gör så här:

Beroende på ålder och sätt att fungera låt eleverna eventuellt klippa ut sin pusselbit själv.

1. Ge eleverna en pusselbit var. Eleverna färglägger bitarna i valfria färger och mönster och skriver in sitt namn. Sammanfoga pusselbitarna till en tavla och sätt upp den på tavlan eller väggen.
2. Låt eleverna berätta vad de ser och tycker om sitt klasspussel.
 - Vad är det i pusslet som är lika? (pusselbitarna är lika stora)
 - Vad är det i pusslet som är olika? (färger, mönster, namn)

Kommentar: Pussla gärna om pusslet emellanåt, det kan formeras på flera sätt. Kanske till en långsgående rad. Eller gör så att bitarna bildar en ram, och skriv in klassbeteckningen i tomrummet i mitten. Var kreativa! Bitarna är desamma hela tiden, men de kan skapa nya tavlor och nya former.

Vi är en koloni

Avsluta med repetition av sången.

Du, jag och vi – lektion 2

Vi har alla olika funktionssätt och är olika jämfört med varandra. Det kan handla om hur kroppen ser ut, hur den fungerar men också om att vi tycker olika. Genom olika stjärnpussel kan det illustreras fint.

Vi är en koloni.

Lyssna till sången. Visa textbladet på smartboarden.

Sjung gärna också sången om mörtan Kurt. Se texten på sidan 43.

Berättelse 2: Fiskebyskolans alla stjärnor

Läs eller lyssna till berättelsen. Den avslutas med att fiskeleverna ska få göra ett nytt pussel. Ett stjärnpussel med bland annat ”fenavtryck”. Avtrycket av en fena är detsamma som människors fingeravtryck. Hur olika kan det vara med hur vi ser ut?

☞ Fenavtryck! Det var ett lustigt ord!

Vad heter motsvarigheten hos oss människor
– vad tror eleverna?

Mitt stjärnpussel

Eleverna ska få lägga varsitt stjärnpussel.

Material: Kopiera upp och klipp ut pusslet enligt mallen på sidan 43. Ett pussel – en stjärna – per elev. Fördela pusslen i kuvert, ett per elev. Penna, färgpennor, A4-papper, lim eller tejp.

Gör så här:

Eleverna får varsitt kuvert med fem pusselbitar numrerade 1–5.

1. Börja med att lägga pusslet så att eleverna förstår principen. Bitarna har färgstreck som ska passa ihop. Tillsammans bildar pusselbitarna en stjärna.
2. Eleverna ska fylla varje pusselbit; måla, skriva, trycka, tejpa, klistra ... Låt dem fokusera på en pusselbit i taget. Skriv in följande:
 - Pusselbit 1** = Min hårfärg, alternativt Ett av mina hårstrån (tejpa fast).
 - Pusselbit 2** = Mitt fingeravtryck (med pekfingeret). För beskrivning av hur fingeravtryck görs enkelt, se sidan 155.
 - Pusselbit 3** = Färg som liknar hudens.
 - Pusselbit 4** = Min ögonfärg.
 - Pusselbit 5** = Mitt namn.

Alternativt innehåll: Vid behov byt ut något av ovanstående till mitt

munavtryck (se Pussmunsleken på sidan 156), min skostorlek eller min längd. Det viktiga är att det inte blir fler än fem områden, eftersom respektive pusselbit ska referera till samma sak för alla elever.

Kommentar: Att ställa frågor om färg som liknar hudens är riskabelt om det leder till att någon blir ensam om en viss hudfärg. Den varningen kan vara befogad, med tanke på samhällliga strukturer där viss hudfärg, särskilt mörk, riskerar bli betraktat som avvikande. När flera stjärnpussel sätts upp bredvid varandra minimerar det ändå risken eftersom olikheter i såväl hårfärg som ögonfärg, oavsett hudfärger, skapar en palett och mångfald av färger.

I grupper där någon elev på grund av medicinsk behandling inte har något hår, eller där det finns elever med synnedsättning eller blindhet, dyker andra frågor upp om vad som kan vara utpekande eller bidra till utsatthet. Välj bland alternativen som passar i din klass eller grupp.

3. Limma fast stjärnpusslet på ett A4-papper. Några av pusselbitarnas ändrar kommer sticka ut från pappret en bit. Sätt upp allas stjärnpussel väl synligt i klassrummet.
4. Hur var det att göra stjärnpusslet? Hur ser de ut där de hänger på väggen? Vilka tankar har eleverna fått efter dagens lektion? Låt eleverna reflektera tillsammans.

☞ Nästa gång ska ni få prata mer om det här med olikheter. Jag har nämligen skickat ett brev till klassen med förslag på några lekfulla aktiviteter som handlar om kroppen och sätt att fungera.

Vi är en koloni

Avsluta med repetition av sången.

Du, jag och vi – lektion 3

Eleverna fortsätter att upptäcka kroppens likheter och olikheter i några lekfulla aktiviteter. Vi har alla olika funktionssätt, men vi kan också tycka och känna olika saker.

Vi är en koloni

Repetera sången. Visa texten på smartboarden. Sjung gärna också sången om mörten Kurt.

Berättelse 3: Si och så i vår koloni

Läs eller lyssna till berättelsen. Den fångar in och knyter ihop spårets två olika perspektiv på olikhet – kroppen och funktionaliteten samt tankar och åsikter.

Du, jag och vi – vilken mångfald!

Ge eleverna möjlighet att reflektera kring temat som funnits med i alla spårets berättelser och aktiviteter:

- Mörten Kurt och hans känsla inför sången och att tycka annorlunda än alla andra – vad tänker eleverna om det? Känner de igen sig? Hur kan det vara att vara ensam om en åsikt eller känsla jämfört med alla andra?
- Fiskarna i Fiskebyskolan ser väldigt olika ut. De tar sig också fram på väldigt olika sätt och med olika hastighet. Vad tänker eleverna om det? Känner de igen sig (överför symboliken till oss människor)?

”Ingen ser ut som jag. Eller simmar som jag gör. Vi är väl lite olika bara ...” Så sa gäddan Märta i berättelsen. Nu ska eleverna få upptäcka att Märta har helt rätt. Jag har skrivit ett brev :-)

Brev från Inga Hinder

Det har kommit ett brev från professor Inga Hinder där hon berättar om några spännande lekar och övningar. Läs upp brevet på nästa sida.

Det är lite olika – eller hur?

Aktiviteterna under rubriken Det är lite olika... (på sidorna 155–157) lyfter på ett lustfyllt sätt upp olikheter sett till kropp och funktionalitet. Hur olika är våra kroppar när vi jämför?

När eleverna gjorde stjärnpusslet jämförde de säkert sig en del med varandra. Vilken ögonfärg har du? Vilken färg har mitt hår? Olikheter sett till kropp och utseende är högst närvarande i klassrummet och en del olikheter går bra att prata om. Annat är inte lika enkelt.

Längd är till exempel svårt att prata om, berättar många pedagoger. Stereotypa bilder i läroböcker, med faktauppgifter om ”normal” kroppslig utveckling sett till ålder och kön, kan påverka känslor hos barn och elever inför längd. Men, det är stereotyperna som är problemet – inte längden!

Vi är en koloni

Avsluta med repetition av sången.

Till eleverna i klass _____

Hej!

Det är jag, professor Inga Hinder, som skriver. Så fina stjärnpussel ni gjort. Lika fina pussel som fiskeleverna i Fiskebyskolan gjort.

Kommer ni ihåg förresten, hur de vände och vred på sina fiskhuvuden för att se hur deras kroppar såg ut? Abborren Bobba och gösen Gösta upptäckte att de var ganska lika, deras fiskfjäll liknade ju varandras. Akvariefisken Guppi var ensam om att ha en kropp med många vackra färger. Och ingen var så lång som ålen Åly. Mörkt brun var han också, det var ingen annan. Ja, det kan vara lite olika det där, med hur vi ser ut.

Nu har jag förberett några lekar som liknar det fiskarna gjorde. Men ni är ju människor och inte fiskar! Så det blir lite annorlunda för er förstås ... Er lärare vet vad ni ska göra!

Lycka till och ha kul :-)

Hälsningar,
Professor Inga Hinder

Småövningar – Det är lite olika ...

Här följer en rad mindre övningar att använda sig av lite nu och då för att visa hur olika det kan vara när det kommer till kropp, känsla och utseende.

99 Är våra händer varma eller kalla? Och hur känns andras händer, är de kallare eller varmare än mina? Går det att göra konstverk av fingeravtryck? Till och med av fotavtryck! Och vems är den borttappade godispåsen?!

Händer och ränder

Händernas handflata är spännande. Vad är lika och vad är olika? Låt eleverna söka bland klasskompisarna ...

- ... efter någon som har annan storlek på handen än de själva. Är den andres hand varmare eller kallare?
- ... efter någon som har ungefär samma storlek på handen som de själva. Titta efter linjerna i handflatan – ser linjerna lika ut eller är de olika?

Fingeravtryckstavlan

Låt eleverna göra fingeravtryck med sina pekfingrar på ett stort gemensamt ark papper. Använd torr svart färg eller stämpeldyna. Tryck och vrid fingertoppen från ena till andra hållet så fastnar färgen. Oljekritor fungerar också. Alternativ till fingeravtryck på papper är att använda tejp. Sätt fingeravtrycken på varsin tejpbit som placeras på pappret eller aktuellt föremål.

Skriv namn under fingeravtrycken. Jämför – hur olika ser fingeravtrycken ut? Aktiviteten kan leda vidare till spaningsleken Var är godispåsen? nedan.

Konstverket fingeravtrycken

Låt eleverna göra ett konstverk av sina fingeravtryck. Använd flera färger. Eleverna använder ett eller flera fingrar. Gör något av följande alternativ:

- Låt eleverna arbeta i mindre grupper och göra ett gemensamt konstverk av fingeravtrycken. Ge en färg till varje elev och säg att de enbart ska använda pekfingerarna.
- Låt eleverna arbeta på egen hand och göra ett eget konstverk av sitt fingeravtryck. Be dem göra rent pekfingret när de byter färg. Om de använder handens alla fingrar kan de ha olika färger på varje finger.

Var är godispåsen – och vems fingeravtryck är det?!

En godis- eller fruktpåse är upphittad. Vem kan ha tappat den? Det här blir spännande ...

Material: Fingeravtryckstavlan (från aktiviteten ovan). Dessutom – samla in elevernas fingeravtryck på separata små pappersbitar, alternativt tejpbitar. Välj ut ett av fingeravtrycken och sätt fast pappersbiten, alternativt överför fingeravtrycket med hjälp av tejpbiten, på godis- eller fruktpåsen.

Göm påsen på ett ställe där eleverna lätt hittar den.

Genomförande: Hitta på en liten historia om att det finns en elev i klassen som haft med sig en påse med godis eller frukt till skolan idag. Alla klasskamrater skulle få smaka på innehållet. Men nu är påsen borta! Var är den någonstans?

Låt eleverna leta efter påsen. När den är upphittad, samla gruppen och använd fingeravtryckstavlan för att ta reda på vems påsen är. Använd gärna förstoringsglas.

När påsens ägare är funnen, fördela innehållet till alla i klassen.

Pussmunsleken

Material: Tomma A4-papper och kasserade läppstift i olika färger. Ett papper per elev.

Genomförande: Gör munavtryck med hjälp av läppstift på A4-papper. Sätt läppstift på läpparna. Säg Kurt och tryck samtidigt läpparna mot papperet. För fler namn med rundade vokaler, se sidan 137.

Hur blev det? Blev avtrycken runda precis som de rundade vokaler? Jämför gärna munavtrycken med varandra. Har vi olika munavtryck?

Fotavtrycket

Fotavtryck i sanden vet många vad det är. Men hur ser det ut på ett papper? Övningen görs med fördel i mindre grupper. Använd en vattenbaserad men torr färg och vid behov olika kulörer.

Låt eleverna göra fotavtrycket av antingen vänster eller höger fot – barfota förstås – på varsitt papper. Eleverna jämför varandras fotavtryck, hur skiljer de sig åt?

Gör ett konstverk av gruppens fotavtryck på ett stort ark. Alternativt låt två elever arbeta ihop.

Ögonfärg och ögonfröjd

Variationen av ögonfärg är säkert stor i gruppen, både bland barn och vuxna. Hur mycket varierar egentligen våra ögonfärger?

Genomförande: Ställ några inledande frågor till eleverna om olikheter i ögonfärg och ögonens funktion:

- Innebär olika ögonfärg att människor ser olika?
- Vad kan man använda för att hjälpa ögonen att ”se bättre”? (Glasögon)
- Hur kommer det sig att vi upplever färger olika? (På grund av till exempel färgblindhet)
- Vad är en pupill? Ögonfransar? Ögonlock? Ögonbryn?

- Vad händer med pupillen om du tittar mot en lampa eller ljuskälla?
Vad kan vara riskfyllt?

Klassens ögonfärgspalett

Material: Rita eller klistra bilder på ett antal ögon på ett papper, en OH-bild, PowerPoint-bild eller liknande. Markera eller färglägg ögonen blåa, gröna och bruna. Beskriv även färgerna i text. Färglägg inte alla ögon för att öppna upp för att det också finns andra ögonfärger.

Genomförande: Inventera och markera på valfritt sätt hur många elever som har respektive ögonfärg. Ta gärna också med din egen färg. Beskriv resultatet med siffror eller text. Låt eleverna sedan rita, var för sig eller låt klassen rita, sitt "eget öga" som består av elevernas olika ögonfärger enligt inventeringen.

När det känns – hur kan det kännas?

Det är inte alla olikheter som sitter på utsidan. Ibland handlar det om insidan, att vi känner på olika sätt. Någon är glad, när en annan är ledsen. Någon är arg på något som de andra inte känner någonting alls inför. Vi kan också bli rädda och otrygga – hur känns det då?

Material: Elevbladet Känslobladet 1 och 2 på sidorna 158 och 159. Känslobladet ger eleverna möjlighet att avsluta några oavslutade meningar som handlar om känslor:

På Känslobladet 1:

- Jag blir glad när ...
- Jag blir rädd och otrygg när ...
- Jag blir arg när ...

På Känslobladet 2:

- Jag känner mig lugn och trygg när ...
- Jag blir ledsen när ...
- Jag får huvudvärk när ...
- Jag får magont när ...

Genomförande: Eleverna fyller i bladet individuellt och på valfritt sätt – med till exempel text eller bild. Eleverna i de lägre åldersklasserna besvarar Känslobladet tillsammans med pedagog. Använd elevbladet som underlag till enskilda samtal med eleverna.

☞ Vi ser olika ut! Vi tycker om olika saker! Vi är rädda för olika saker!
Vi blir arga för olika saker! Vi blir glada av olika saker!
Men
vi är lika värda!

Skolan och fritids – hur kan det kännas?

Avsluta meningarna med egna ord.

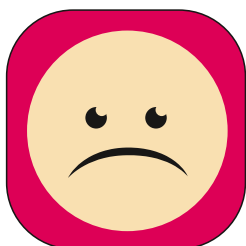
Jag blir glad när ...

Jag blir rädd och otrygg när ...

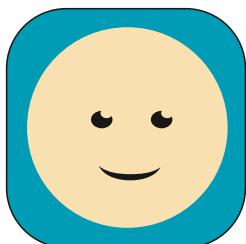

Jag blir arg när ...

Om du inte vet, fyll bara på de meningar du kan svara på.

Jag känner mig lugn och trygg när ...

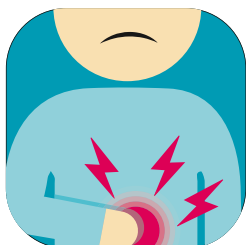
Jag blir ledsen när ...

Jag får huvudvärk när ...

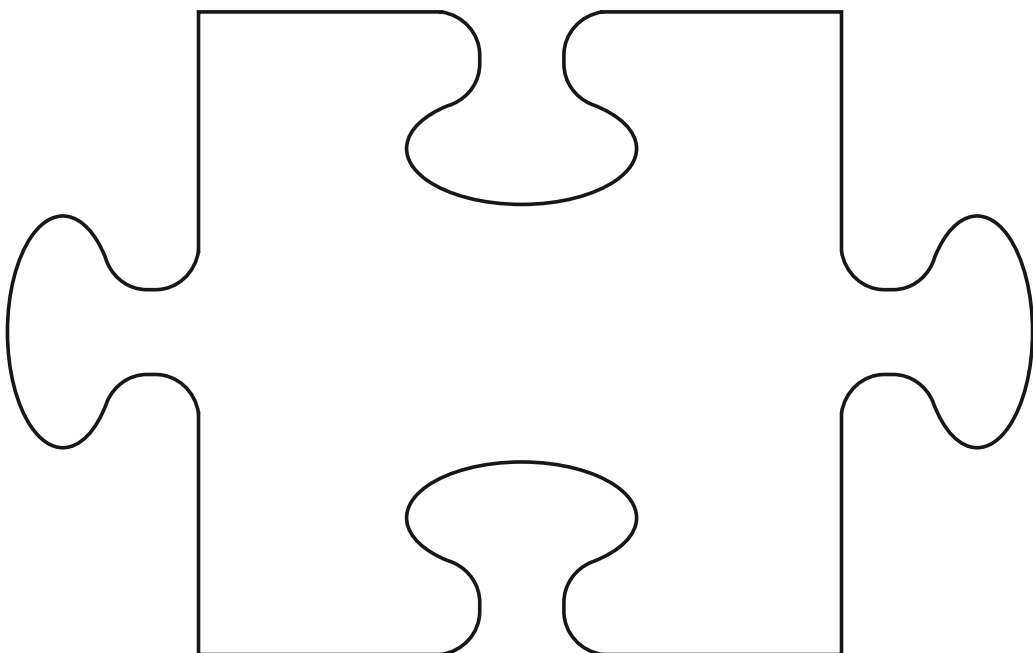
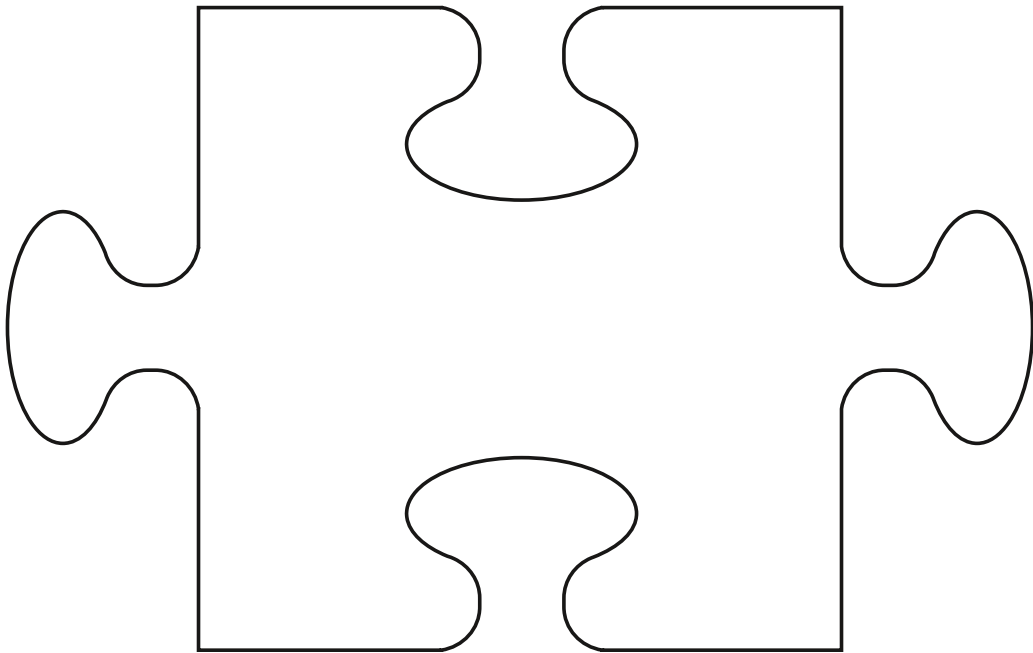
Jag får magont när ...

Om du inte vet, fyll bara på de meningar du kan svara på.

Pusselbitar till Vårt klasspussel

Se sidan 150.

SPÅR

Rättvist eller orättvist

Professor Inga Hinder om spåret

” Jag vet att många barn vill att det ska vara rättvist! Och orättvisa är något barn ofta har starka uppfattningar om. Men vad är rättvisa? När kan något som först verkar orättvist egentligen vara rättvist? Och hur kan något rättvist egentligen vara orättvist?

– Det är rättvist om alla vågar säga vad de tycker! Det hörde jag en elev säga en gång. Hon menade att ingen ska behöva vara rädd för att uttrycka sin åsikt eller säga hur den vill ha det – även om alla andra inte håller

med eller har andra behov. Det är mest rättvist om ingen blir retad. Så tänkte eleven om ordet rättvisa. Intressant, tänker jag!

I det här spåret får eleverna undersöka innebörden av begreppen rättvisa och orättvisa genom några korta övningar och reflektionspass. Eleverna kommer upptäcka att rättvisan är relativ sett till olika behov och förutsättningar. Och det! Det är rättvisa på riktigt.

Jag, professor Inga Hinder gillar rättvisa. Och jag gillar när elever får vara delaktiga i frågor om rättvisa och rättigheter. Gör övningarna då och då så får ni återkommande tillfällen att samtala om rättvisa och orättvisa i klassen. Varsågod – spåret väntar på att bli utforskat!

Spårets övningar

- Hur kan olika vara rättvist?
- Likadant = rättvist?
- Rättviseträdet
- Busshållplatsen

Spårets övningar

Hur kan olika vara rättvist?

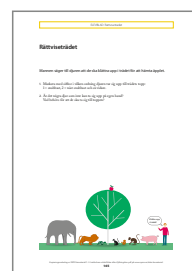
Visa följande text, väl synlig för alla:

Rättvisa kan ibland vara att någon får mer än någon annan eller att någon slipper det andra måste.

Låt eleverna arbeta i smågrupper eller under ledning av pedagog. Vilka situationer kan texten handla om? Låt eleverna komma på situationer i skolan då texten stämmer.

Rättviseträdet

Låt eleverna arbeta i par eller smågrupper – eller under ledning av pedagog – och fundera kring begreppet rättvisa med hjälp av elevbladet på sidan 165. När uppgiften är genomförd går ni tillsammans igenom svaren.

Inventera och fördela svaren i olika kategorier

Inventera elevernas svar och kategorisera dem tillsammans utifrån

- förslag som handlar om att ge stöd och hjälp
- förslag som handlar om verktyg, hjälpmedel eller något annat som djuren kan använda
- förslag som handlar om att djuren måste förändra sig och "bli någon annan".

Diskutera

Vilka lösningar tror ni djuren skulle tycka bäst om och själva välja?

- Utgå ifrån att de djur som inte kan klättra faktiskt inte vill förändra sig utan vill fortsätta vara som de är. Hur kan de ändå få tag i äpplet – vilket av klassens förslag kan då fungera?
- Mannen ger samma instruktion till alla djuren: "Klättra upp i trädet!" Det är knappast rättvist. Går det att ge alla djuren en alternativ instruktion, så att inget djur känner sig utanför eller orättvist behandlat? Låt eleverna ge förslag på instruktioner som skulle fungera bättre. Eleverna utformar antingen ett gemensamt förslag eller några olika, som passar de olika djuren.

Likadant = rättvist?

Visa eleverna bilden på sidan 166. Den visar två olika situationer i samband med en fotbollsmatch. Låt eleverna diskutera bilden i små grupper eller under ledning av pedagog.

- Vad tänker ni kring rättvisa och orättvisa i den här bilden?
- Vad är rättvist och vad är orättvist i bilden?
- Hur tror du att personerna på bilden tänker om rättvisa och orättvisa i de två situationerna?

Rättvist eller orättvist – vad tycker eleverna?

Läs upp några av de påståenden som listas nedan. Vad tycker dina elever om påståendena? Vad är rättvist och vad är orättvist? Svara med tumme upp eller tumme ner.

Läs upp meningarna nedan, en i taget. Fråga eleverna ”Är detta rättvist?”

- I vår klass har vi klassvärdar. En gång var det två klassvärdar som fick stanna kvar och tvätta bänkarna och alla andra fick slippa.
- Ibland på lektionen får någon sitta i ett mindre rum medan alla andra är kvar i klassrummet.
- Ibland på gympan måste man springa ett helt varv runt fotbollsplanen, men de som inte orkar slipper springa hela varvet.
- På lektionerna skriver några på dator när de andra skriver på papper.

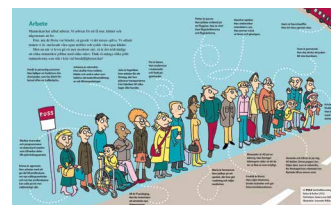
Låt eleverna hitta på meningar som övriga i klassen får ta ställning till. Alternativt lägger ni pedagoger till fler meningar.

Prata bara om rättvisa – inte orättvisa

Tänk på att det är vanligt att elever kommer in på orättvisa istället för rättvisa. Se till att hålla den röda tråden i samtalet om rättvisa och ”olikafördelning”.

Busshållplatsen – en bildanalys

Eleverna undersöker hur orättvisa kan gestaltas i en bild. Bilden på sidan 167 är hämtad från en lärobok i samhällskunskap för årkurs 4–6, utgiven år 2012. Det är 20 personer på bilden inklusive busschauffören. 19 av personerna har ett namn och en individuell beskrivning. Varför har en av personerna inte namngivits och beskrivits? Vad signalerar bilden i och med det? Hur kan bilden kompletteras, så att även pojken i rullstol får en identitet precis som de andra karaktärerna?

Eleverna får genom arbetsprocessen själva upptäcka det märkliga med läroboksbilden. Du som pedagog leder övningen för klassen.

Vad säger bilden?

Förstora upp bilden via smartboard eller kopiera upp till eleverna. Läs först bildtexten under ”Arbete” tillsammans. Låt sedan eleverna anteckna svar på följande frågor eller inventera muntligt:

- Vad heter de olika personerna på bilden? Skriv ner på ett papper. Hur många namn blev det?
- Vilka olika jobb har de vuxna? Skriv ner dem. Hur många yrken blev det?
- Hur många barn finns på bilden? Vad berättas att de gör på dagarna?
- Pojken som använder rullstol – vad berättas om honom?
- Bebisen i pappans famn – vad berättas om den?
- Alla personer på bilden har inte en egen beskrivning av vilka de är – vad tänker du om det?

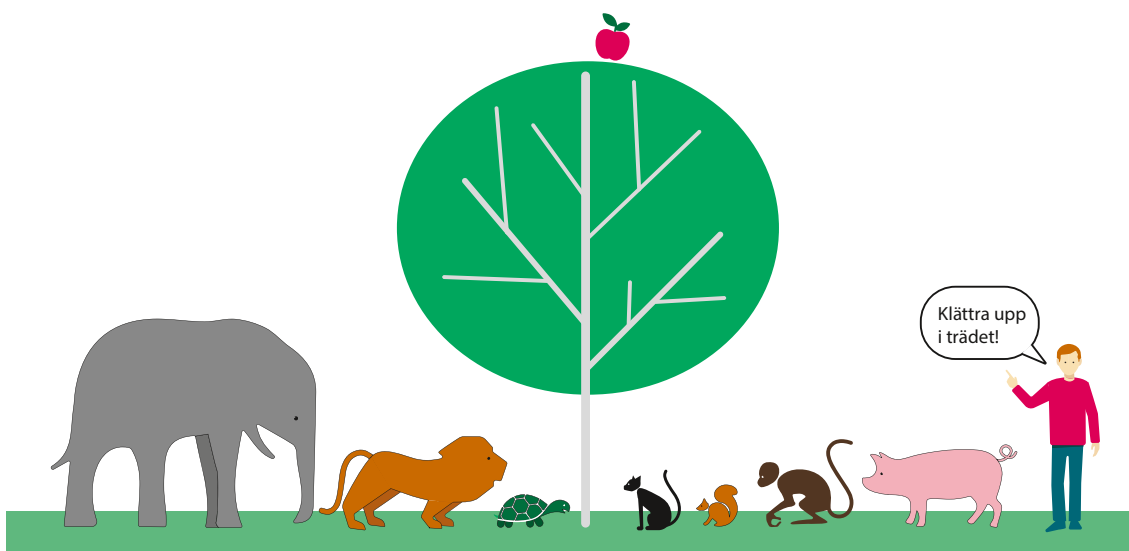
Ge pojken i rullstol ett namn

Pojken i rullstol är på väg till skolan som de andra barnen. Ge honom ett namn och hitta på några intressen för honom. Bestäm också vilken årskurs han går i och namnet på hans skola. Rita eller skriv ner en berättelse.

Rättviseträdet

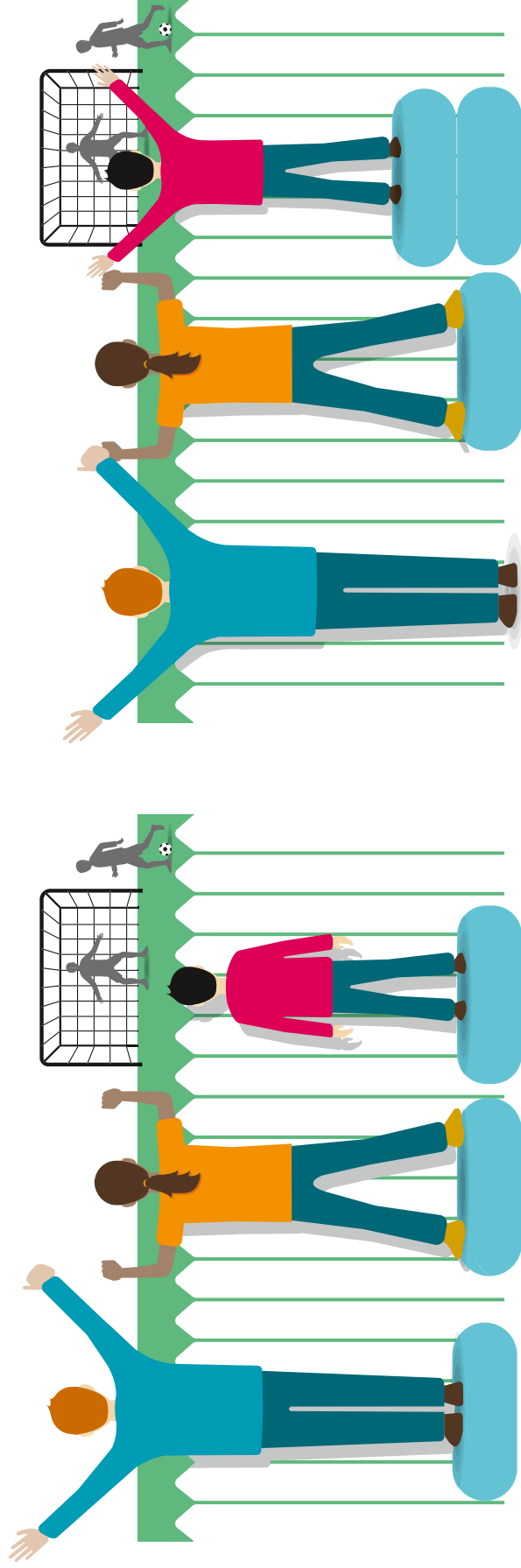
Mannen säger till djuren att de ska klättra upp i trädet för att hämta äpplet.

1. Markera med siffror i vilken ordning djuren tar sig upp till trädets topp:
1 = snabbast, 2 = näst snabbast och så vidare.
2. Är det några djur som inte kan ta sig upp på egen hand?
Vad behövs för att de ska ta sig till toppen?

Likadant = rättvist?

- Vad tänker ni kring rättvisa och orättvisa i den här bilden?
- Vad är rättvist och vad är orättvist i bilden?
- Hur tror du att personerna på bilden tänker om rättvisa och orättvisa i de två situationerna?

Arbete

Människan har alltid arbetat. Vi arbetar för att få mat, kläder och någonstans att bo.

För, när de flesta var bönder, så gjorde vi det mesta själva. Vi odlade maten vi åt, snickrade våra egna möbler och sydde våra egna kläder.

Men nu när vi lever på ett mer modernt sätt, så är det nödvändigt att olika människor jobbar med olika saker. Tänk så många olika jobb människorna som står i kön vid busshållplatsen har!

Patrik är personlig assistent.
Han hjälper en funktionshindrad pojke, som har blivit förlamad efter en trafikolycka.

Johanna är rekvizitör.
Hon skaffar fram möbler, kläder och andra saker som behövs vid teaterföreställningar och filminspelningar.

Julia är logistikter.
Hon arbetar för ett företag, där hon planerar transporterna från fabriken till olika lager eller kunder.

Per är lärare.
Han undervisar i matematik och fysik på gymnasiet.

Petter är purser.
Han jobbar ombord på ett flygplan. Han är chef över flygvärdinnorna och flygvärdarna.

David är optiker.
Han undersöker människors syn. Han provar också ut linser och glasögon.

Karin är busschaufför.
Hon kör buss genom stan.

Sven är pensionär.
Han ska skicka ett paket till sina barnbarn.

Krister är föräldraledig.
Han är ute med sin lilla dotter Filippa.

Markus övervakar och programmerar en datorstyrd maskin som tillverkar delar till sjukvårdsapparater.

Emma är agronom.
Hon arbetar med att ge råd till jordbrukare om nya odlingsmetoder och om hur jordbrukarna kan odla på ett mer miljövänligt sätt.

Alexander är AD på en tidning. Han formger tidningens sidor så att de ser så fina ut som möjligt.

Fredrik är florist.
Han säljer blommor, binder buketter och gör blomsterdekorationer.

Maria är farmaceut.
Hon jobbar på ett apotek, där hon gör i ordning och säljer mediciner.

Amanda och **Oliver** är på väg till skolan. Deras pappa **Lars** följer dem. **Lars** är arbetslös, för företaget han arbetade hos flyttade till en annan stad.

Ali är IT-pedagog.
Han lär människor att använda nya dataprogram.

Ur **PULS** Samhällskunskap 4-6
Natur & Kultur 2012
Författare: Anna Lena Stålnacke
Illustrator: Jeanette Milde

SPÅR

Ansvar och hänsyn

Professor Inga Hinder om spåret

” – Jag tar faktiskt ansvar för att använda hårspray!
Så sa en elev till mig en gång. Jag undrar om hen verkligen hade förstått vad det är att ta ansvar för sitt handlande. Ordet ansvar är intressant – vad betyder det egentligen? Och ordet hänsyn, är det samma sak som ansvar?

I det här spåret får eleverna undersöka innebörden av begreppen ansvar och hänsyn genom några korta övningar och reflektionspass. De kommer att upptäcka att ansvaret

ser olika ut för olika personer. En del är skyldiga att ta ansvar i särskilda frågor, exempelvis lärarna, rektorn, skolbespisningen och lokalvårdarna. Men vi alla har också möjlighet att ta ett personligt ansvar, såväl barn som vuxna i skolan. Naturligtvis på olika sätt beroende på ålder och mognad – men alla har något att lära om vad vi kan göra.

Jag, professor Inga Hinder tycker det är viktigt med både ansvar och hänsyn. Och jag gillar när elever får vara delaktiga i frågor om att vi behöver bry oss om varandra och vara omtänksamma. Gör övningarna då och då så får ni återkommande tillfällen att samtala om ansvar och hänsyn i klassen. Varsågod – spåret väntar på att bli utforskat!

Spårets övningar

- Ansvar och hänsyn – ordförståelse
- Veckans stjärna
- Doftljuset – en dilemmauppgift
- Vems ansvar – ett elevblad

Spårets övningar

Ansvar och hänsyn – ordförståelse

Välj något av orden ansvar eller hänsyn. I vilka sammanhang kan ordet användas? Exempelvis Att ta sitt ansvar eller Att visa hänsyn. Låt eleverna spåna fritt och reflektera kring den praktiska innebörden av begreppen.

För de äldre åldersklasserna, berör också skillnaden mellan ansvar och hänsyn? Har de samma innebörd? Ett annat ord som har med ansvar att göra är skyldigheter. I vilka sammanhang kan det användas? Och vad är skillnaden mellan ansvar och skyldigheter?

Veckans stjärna

Under en vecka utses en elev till Veckans stjärna med uppdrag att ta ett särskilt ansvar under en vecka. Det finns många saker som återkommande behöver göras i klassrummet, precis som i hemmen eller på arbetsplatsen. Torka, plocka undan, byta blad, hänga upp, sortera, ställa i ordning...

Eleverna kan vara Veckans stjärna för en specifik uppgift – eller fler. Uppgifterna för Veckans stjärna kan skifta, det kan vara att ta ansvar för det som finns i klassrummet eller i andra gemensamhetslokaler.

Syftet med aktiviteten är att eleverna ska få ta ansvar och genom det växa. De får samtidigt en uppfattning om vad delat ansvar kan innebära. Jag gör något för dig och för er. Nästa gång gör ni något för mig.

Synliggör Veckans stjärna genom att placera elevens Stjärnpussel (se sidan 151) på en särskild plats. Om eleven inte gjort något Stjärnpussel, synliggör på annat sätt vem som är Veckans stjärna.

Doftljuset – en dilemmauppgift

Doftljus är tänkta att sprida en behaglig doft. Men kan det vara skadligt? Eleverna reflekterar kring begreppet ansvar i en dilemmauppgift som handlar om tänd doftljus. Uppgiften är uppdelad i två dilemman som hänger samman.

Allas ansvar för en tillgänglig luft- och lärmiljö

Alla har ett ansvar för att lärmiljön är fri från ämnen som framkallar allergi, alltså att lärmiljön är tillgänglig. Vad tänker eleverna om det? Är det en fråga om att göra det som är bäst för majoriteten i klassen? Eller handlar det om respekt och hänsyn?

Dilemma 1

Presentera följande scenario för eleverna:

”Läraren ska läsa ur månadens bok för klassen och föreslår att de ska tända ett doftljus. 20 elever vill att det ska vara tätt, men tre elever vill inte det. Hur ska klassen göra?”

Låt eleverna svara och komma med förslag. Be dem motivera svaren.

Förutsättning: Man vet inte varför de tre eleverna inte vill ha doftljuset tätt.

Inventera svaren och gå vidare med nästa uppgift:

Dilemma 2

Presentera följande scenario för eleverna:

”Förutsättningar är samma som i dilemma 1, men här vet klassen att en av eleverna som inte vill ha doftljuset tätt är allergisk mot sådana dofter. Hur ska klassen göra?”

Låt eleverna utgå ifrån tidigare förslag. Vilka av dessa passar bäst in som svar denna gång?

Förutsättning: Alternativen ska leda till att eleven som är allergisk blir inkluderad i gruppen – hen ska inte hamna utanför.

Kommentar: Generella förbud på skola och fritids mot sådant som kan orsaka astma och allergiska reaktioner är att föredra. Då slipper enskilda barn bli utpekade som ”skyldiga” till att majoriteten inte får det de vill ha. Det kan en diskussion om dilemma 2 leda till.

Vems ansvar – eleverna agerar

DATE läromaterial syftar bland annat till att eleverna ska bli delaktiga i påverkansarbetet för ökad tillgänglighet på den egna skolan. Naturligtvis på olika sätt beroende på ålder. Momentet Agera avslutar därför några av spåren.

Elevbladet [Vems ansvar](#) på följande sida är framtaget att användas i Agera-momenten för skrivkunniga elever. Elevbladet kan mycket väl användas även vid andra tillfällen som reflektionsunderlag till frågor om ansvar, hänsyn och skyldigheter. Bladet Vems ansvar fungerar också som ett samtalsunderlag för pedagoger tillsammans med de yngre åldersklasserna.

Vems ansvar?

Mitt ansvar

Klassens ansvar

Skolans ansvar

Det här vill vi förändra så att vår skola blir mer tillgänglig:

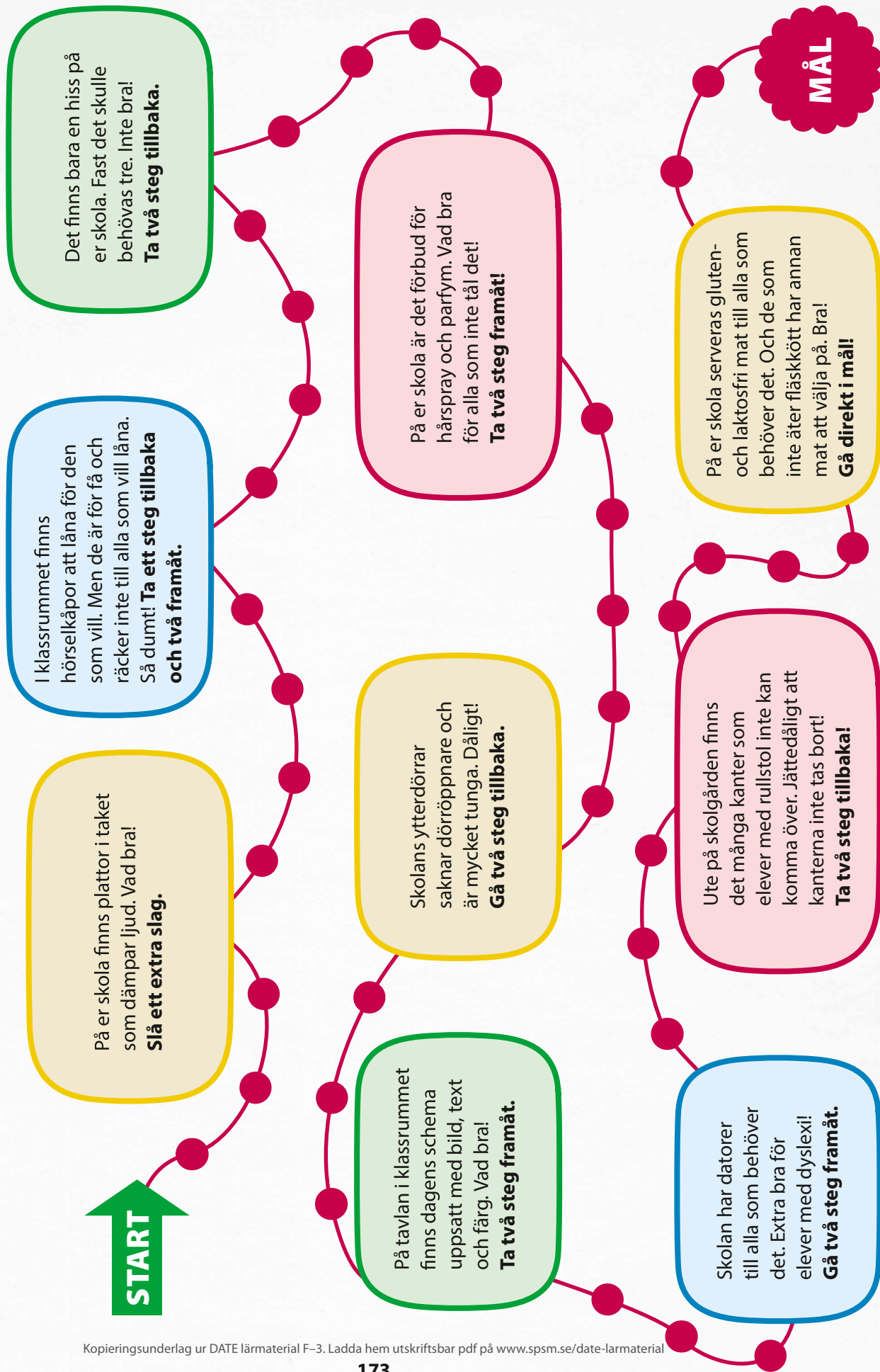
JAG. Det här bestämmer jag över själv och det här kan jag ta ansvar för:

KLASSEN. Det här bestämmer vi över tillsammans i klassen och kan ta ansvar för:

SKOLAN. Det här bestämmer rektor, skolledning och lärare och är skyldiga att ta ansvar för:

Vad behöver vi göra för att påverka dem?

TILLGÄNGLIGHETSSPELET

DATE F-3 och läroplanens centrala innehåll

Översiktstabellen här på sidorna 174-175 finns som löpande text under filiken Styrdokument på www.spsm.se/date-larmaterial.

Temaområden	Välkommen in	Koncentration och lärande	Se och hör, prata och gör	Tänk tillgänglighet – se olikheterna
Spår	V1 – Mat och ätbart V2 – Luft och lukt V3 – Ta sig fram	K1 – Ljud K2 – Instruera mera K3 – Kan själv	S1 – Läs och skriv S2 – Taltid och lyssningstid S3 – Artikulationsresan	T1 – Du, jag och vi T2 – Rättvist eller orättvist T3 – Ansvar och hänsyn

Gemensamt för Förskoleklassen, Fritidshemmet och årskurs 1-3

Utdrag ur läroplanens centrala innehåll	Rött tema	Gult tema	Blått tema	Grönt tema
Berättande texter i form av ramsor, sånger och sagor som kombinerar ord, bild och ljud. (SV/SVA)	V1, V2, V3	K1, K2, K3	S1, S2, S3	T1, T2, T3
Samtala, lyssna, ställa frågor och framföra egna tankar, uttrycka känslor, kunskaper och åsikter och argument om olika områden. (SV/SVA)	V1, V2, V3	K1, K2, K3	S1, S2, S3	T1, T2, T3
Livsfrågor med betydelse för eleven, till exempel rätt och orätt, kamratskap och relationer. (SO)	V1, V2, V3	K1, K2, K3	S1, S2, S3	T1, T2, T3
Grundläggande mänskliga rättigheter såsom alla människors lika värde samt barnets rättigheter i enlighet med Barnkonventionen. (SO)	V1, V2, V3	K1, K2, K3	S1, S2, S3	T1, T2, T3
Olika sätt att utforska elevnära företeelser i skolan. Enkla fältstudier, observationer och undersökningar i närmiljön. (NO)	V1, V2, V3	K1, K2, K3		T1
Betydelsen av mat och hur kost påverkar hälsan – det psykiska och fysiska välbefinnandet. (NO)	V1			
Vanliga lägesord och olika uttrycksformer för att utforska och beskriva läge, riktning och tid. (MA)		K2, K3		
Regler i till exempel i lekar, och varför regler kan behövas. (IDH)		K3		
Bokstäver och sambandet mellan ljud och bokstav. (SV/SVA)			S3	

Dessutom för årskurs 1–3

Utdrag ur läroplanens centrala innehåll	Rött tema	Gult tema	Blått tema	Grönt tema
Unison sång och rösten som instrument. (MU)	V1, V2, V3	K1, K2, K3	S1, S2, S3	T1
Ord och begrepp för och samtal om upplevelser av lek och hälsa. (IDH)	V1	K3		
Människans upplevelser av doft och ljud med hjälp av olika sinnen. (NO)	V2	K1		T3
Enkla tabeller och hur de kan användas för att beskriva resultat från enkla undersökningar. (MA)	V2			T1, T2
Att orientera sig i närmiljön. Begrepp som beskriver rumsuppfattning. (IDH)	V3	K2		
Att orientera sig i närmiljön och enkla kartors uppbyggnad. Rumsliga begrepp, till exempel plats, läge och gräns. Rörelser till musik. (IDH)		K2		
Instruerande texter, till exempel spelinstruktioner. (SV/SVA)		K2		
Framställning av berättande bilder. (BILD)		K1	S1	T1
Lässtrategier. (SV/SVA)			S1	
Människans kroppsdelar, deras namn och funktion. (NO)				T1
Informativa bilder, till exempel läroboksbilder, hur de är utformade och fungerar. (BILD)				T2

Noter

1. Specialpedagogiska skolmyndigheten SPSM: Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning.
2. Skolinspektionen: Skolans arbete med extra anpassningar
3. Diskrimineringslagen: 3kap 1§
4. Skollagen: 3kap 3§
5. Skolverket: Stödinsatser i utbildningen – om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd
6. Skolinspektionen: Skolans arbete med extra anpassningar
7. Skolverket: Funktionshinder – för likvärdighet mot hinder, film
8. M B Rydell: Williams kompisar, IDUN förlag
9. Läroplanen för Fritidshem, Förskoleklass och Grundskolan Lgr11
10. Diskrimineringslagen: 1 kap 4.3§
11. Barnombudsmannen: Respekt – barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd
12. Heidegren: Räcker det med tolerans?, artikel, Pedagogiska Magasinet 2/13
13. Natur & Kultur: Samhällskunskap – grundbok år 4–6
14. Specialpedagogiska skolmyndigheten SPSM: Delaktighet – ett arbetssätt i skolan
15. HandikappHistoriska Föreningen: Åratal – ur handikapphistorien, www.hhf.se
16. Utdrag ur www.horselboken.se

Referenser

- Backström Lindeberg, S. (2016). Med ljudet som omvärld. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Barnombudsmannen (2016). Respekt. Barn med funktionsnedsättning om samhällets stöd. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Brodin, A. (2011). Tillgänglig utbildning – en mänsklig rättighet – även för barn med funktionsnedsättning!? En kunskapsöversikt inom området med förslag på framtida angreppssätt. Stiftelsen Karin och Ernst August Bångs minne.
- Bromseth, J. & Darj, F. (red.). (2010). Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.
- Diskrimineringsbyrån i Uppsala (2011). PRALIN – praktiskt likabehandlingsarbete i skolan.
- Diskrimineringsombudsmannen (2012). Lika rättigheter i skolan – handledning. Stockholm: Diskrimineringsombudsmannen.
- Elmeroth, E. (red.). (2012). Normkritiska perspektiv i skolans likabehandlingsarbete. Lund: Studentlitteratur.
- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (2011). Stockholm: Kulturdepartementet.
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2009). Stockholm: Socialdepartementet.
- Hammar, L. och Johansson, I. (2013). Visst kan ALLA vara med!: I idrott, lek och spel. Varsam, Örebro.
- Nordenmark, L och Rosén, M (2008). Lika värde, lika villkor? Arbete mot diskriminering i förskola och skola. Stockholm: Liber.
- Persson Bergvall, I. & Sjöberg, M. (2012). Åratal ur handikapphistorien. Johanneshov: HandikappHistoriska Föreningen.
- SFS 2008:567. Diskrimineringslagen. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SFS 2010:800. Skollagen. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2014:958. Lag om ändring i diskrimineringslagen (2008:567). Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- Skolinspektionen (2012). "Inte enligt mallen" – om skolsituationen för elever i grundskolan med diagnos inom autismspektrumtillstånd.
- Skolverket (2009). Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Stockholm: Skolverket.

- Skolverket (2016). Tillgängliga lärmiljöer? En nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning. Stockholm: Skolverket.
- Skolverkets stödmaterial (2014). Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar. Stockholm: Skolverket.
- Skolverkets stödmaterial (2014). Stödinsatser i utbildningen – om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd. Stockholm: Skolverket
- Socialstyrelsen: Frågor och svar om funktionsnedsättning och funktionshinder.
www.socialstyrelsen.se
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2015). Delaktighet – ett arbetssätt i skolan.
Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten (2016). Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning.
Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Szönyi, K. och Söderqvist Dunkers, T. (2012) Där man söker får man svar. Delaktighet i teori och praktik för elever med funktionsnedsättning. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Ungdomsstyrelsen (2012). FOKUS12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning.
Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Likabehandling när elever är så olika – hur gör vi då?

Vi gör lärmiljöerna tillgängliga. För alla elever.

Alla elever har rätt till kunskap, delaktighet och utveckling. Men fungerar lärmiljöerna i skola och på fritids för alla elever? Hur kan elever och pedagoger tillsammans utveckla lärmiljöerna så att de fungerar för fler?

DATE lärmaterial ger skolan och fritidshemmet verktyg att arbeta för en fysiskt, pedagogiskt och socialt mer tillgänglig lärmiljö. Kreativa och lustfyllda övningar hjälper elever och lärare att tillsammans undersöka sin lärmiljö, ta ställning – och agera.

DATE utmanar också föreställningarna om våra olika sätt att fungera. Signalerar lärmiljöerna att det finns ett ”normalt” sätt att fungera, lära sig eller kommunicera i skolan?

Tillgänglighet är en del av skolornas arbete med likabehandling. Lärmiljöer som möter alla elever oavsett funktionalitet förebygger diskriminering och skapar likvärdiga förutsättningar för delaktighet, lärande och utveckling.

Med DATE får eleverna

- undersöka lärmiljön och upptäcka eventuella hinder
- komma på enkla lösningar som gör skolan mer tillgänglig
- ökad förståelse för att människor fungerar på olika sätt
- förståelse för att miljön måste utformas för att fungera för att alla

Pedagoger och skolan får

- färdiga lektionsplaneringar och andra övningar
- kompetensutveckling
- stöd i likabehandlingsarbetet

ISBN: 978-91-28-00860-0 (tryckt)
978-91-28-00861-7 (pdf)
Best.nr: 00756

Funktionsrätt
Sverige

Specialpedagogiska
skolmyndigheten